

DINU DAINA

Intre cei patru frați, Dinu Daina părea un străin. Nici după chip, nici după fire nu le sămăna. Cei patru erau înalți, albi la față, cu mustața bălăioară, cu ochii albaștri. Toți sămănau cu tatăl lor. Dinu Daina era mijlociu de statură, trunchios, cioplit în patru, cu obraji lați, arămii, c'o mustață aspră, neagră, îmbruzoiată la capete cași coada veveriței. Ochii lui n'aveau o culoare anume: cînd suri, cînd verzii, dar mai mult întunecați. Nu sămăna cu mamă-sa. Amîndoi părinții se ciudeau de unde a putut să răsară astfel de chip în casa lor.

Se ciudiră de mult, căci acum ei vor fi numai cenușă și cîteva ciolane. Cei cinci frați își au gospodăriile lor. Dinu, cel mai mic, în vechea casă părintească, ceilalți cit mai departe de vatra unde se treziră.

La 'nceput cei patru mai mari îi ziseră lui Dinu :

— Să ne 'mpăcăm, frate, și să ne vedem fiecare de ale noastre.

— Sintem împăcați, zîmbi Dinu. Dar la el zimbetul era mai mult rinjet.

— Ba nu sintem. Moșia părintească am împărțit-o în cinci. Așa e bine, e după dreptate. Dar tu mai ai și casa, curtea și grădina pe deasupra.

— Și ce mai vrei? întrebă Dinu cu privirile întunecate.

— Vrem, în bani, partea noastră de casă, curte și grădină. Așa cere și dreptatea și buna înțelegere frățească.

— Nu vă dau nimic. Piriți-mă, răspunse dirz cel mai mic.

✓ 35659

Univ. "Petru Maic

086890

— Noi n'am vrea să umblăm cu judecăți, incepu cel mai mare. Judecățile inghit mulți bani. Ci eu ași zice să mergem la popa: o să ne spună el cum e cu dreptate.

— Eu n'am nimic cu popa, atit că o să mă ingroape odată. Eu nu dau decit prin judecată.

— Să ne dușmănim, fiind frați ?

— Să ne dușmănim !^a răspunse cu minie Dinu Daina și eși trîntindu-le ușa în nas.

Cei patru, oameni prea buni, erau mai gata să-și lase dreptul din mină decit să se pună, ca frați, în judecată, dar nevestele nu le dădură o zi de hodină până ce nu s'a făcut pira.

Se 'nțelege, frații ciștigară; mult-puțin cit le venea partea, dar deajuns să-și astupe o lipsă, la începutul gospodăriei lor.

În ziua aceea, fratele cel mic scotea oamenii în poartă, pe ulițele prin care trecea, așa răcnea, așa-i curgeau sudălmile nesfirșite din gură-i. Bani pentru partea fraților îi plăti cu mare silă.

— De azi în colo nu-mi mai sinteți frați.

— Dacă vrei tu, n'o să-ți mai fim.

— De-aici încolo să vă păziți de mine.

— Ne-om păzi, dacă ne spui.

Ei se despărțiră, în ziua aceea de plată, ca să nu se mai intîlnească niciodată foți cinci.

Dinu Daina incepu să urzască procese, ce nu se mai sfirșeau, împotriva fraților pentru împărțea pămîntului, făcută încă de bătrînul. După cel dinăru proces pierdut, Dinu ar fi putut să se oprească; ar fi putut pricepe că le va pierde și pe celelalte trei. El însă nu se judeca atita pentru ciștig, nu lua în samă cum sărăcește pe fiecare an, el se judeca mai ales din lipsa, ce-o simțea în sufletul său aspru și întunecat, de-a fi în veșnică dușmănie cu frații săi.

Cînd i se vindu cel din urmă petec de pămînt, Dinu Daina fugi la clopotniță și incepu să tragă clopotele într'o dungă. Și, dupăce le boncăni un răstîmp spre groaza oamenilor care credeau că-i foc în sat și alergau cu capetele goale dela secere, Dinu lăsă funia și incepu să strige cit îl lua gura:

— A murit dreptatea, oameni buni. Azi îngropăm dreptatea și dragostea frățească.^a

Primarul trimise doi pîrgari să-l prindă. Oamenii spuneau c'a 'nebunit Dinu Daina. Dar el, smîncindu-se din mîinile celor

doi slujbași, îi izbi pe amândoi și se strecură pe uliți spre casa lui, fără să-l atingă cineva.

— N'are s'ajungă bine omul ăsta, spunea un moș, clătind din cap.

— Nici nu-i vrednic", strigară niște femei, înspăimintate.

— Vai de sufletul Măriuței, cum poate trăi c'un așa păgîn!

— Crezi că trăește? E un iad la casa lor."

În cinci ani Dinu Daina rămăsese cu casa, cu nevasta și cu patru copii. Ce făcea, ce dregea însă, în casa lui nu era lipsă niciodată. Atât numai că biata Măriuța slăbise de i se întinsese pielea galbenă pe umerii obrazilor. Nici o îmbucătură nu-i mergea la inimă. Dinu n'o bătea, cum credeau oamenii, dar o muștra din ochii lui, ce se învîrteau hoțeste în orbite, o asurzea cu injurăturile. În inimă lui fierbea minia ca 'ntr'un cazan smoala, și nici el nu știa împotriva cui. Copiii, după ce se mai ridicară, se ascundeau într'un ungher, îndesați unul într'altul, îndată ce-l auzeau intrind în curte. Păreau niște pușori speriați de uliul ce se lasă ca o săgeată din văzduh.

Vecinii trăiau cu ghiata în sin. Nu era seară lăsată de Dumnezeu să nu audă vocea aspră a lui Dinu.

— Am să te taiu, am să fac moarte de om."

Credeau atunci că-i vai de zilele Măriuței și pindeau pe la garduri, dar cu multă grijă, să nu-i zărească Dinu. Acesta intra de multe ori cu securea în casă. Dar nevastei nici o palmă nu i-a dat vr'odată. Avea el, se vede, nevoie să tot amenințe, să tot fiarbă. Și această continuă dușmănie, acest traiu cu moartea veșnic înaintea ochilor o îmbătrinea cu zile pe Măriuța, speria tot mai mult copiii. Nevasta, cu toate că se convinsese că toate amenințările lui Dinu sînt deșerte, totuși credea în moartea apropiată, de cîte ori acesta ridica mîna asupra ei. Privirile lui tulburi, împungace, forța lui îngrozitoare, tot trupul său greu și vînjos, totul, în sfîrșit, din acest om amenința moarte.

Într'o zi unul din primărie zise:

— Dinu Daina ar fi bun de jitar de cîmp.

De-atunci fusese în șir: păzitor de cîmp, pădurar, strajă de noapte, făcînd, în scurtă vreme, să tremure tot satul de răul lui. Și, în toate slujbele acestea, n'a bătut pe nimeni, deși purtase ani de-a rîndul cînd pușcă 'n spate, cînd ghioagă ferecată în mîna lui de urs.

Oamenii se temeau numai de gura lui și se fereau ca de foc de apucăturile lui hoșești.

În iernile cită vreme a fost el pădurăr, țigani din sat degerară de frig. Nimeni nu mai cuteza să aducă o sarcină de uscături. Căci, oricum se chibzuiră faraonii, pe Dinu nu-l puteau înșela. Văzutu-l-ău trecind spre Pădurea-Frumoasă la miază-zi cu pușca 'n spate, și trei-patru se repeziră în Păltiniș la miază-noapte; dar cînd să coboare cu sarcina 'n spate: Dinu înaintea lor. Văzutu-l au trecind spre Frasinul la răsărit, și ei alergară în Aluniș spre apus: Daina i-a pus să încalece unul pe altul, iar cel de deasupra ținea sarcina de uscături,—aducîndu-i astfel în lătratul cinilor și risetul copiilor, până la primărie.

— Il poartă ducă-se pe pustii“, spuse un faraon știrb, plcăind din lulea. Și de-atunci țigani, mai mult de frica celui din cinepi, care-l purta pe Dinu, decît de groaza caznelor la care îi punca, nu mai cutezau să intre în pădure.

Prin păduri cresc mulți cireși sălbatici. Vara, pe lingă sturzii negri, mai culegeau din boabele mărunte și băeșii care pășteau vitele pe marginea pădurii. Azi trăese în sat patru oameni șchiopi, care spun că din răul Dinului, pecînd erau copii, săriră din cireș. El se ivea cînd nimeni nu-l aștepta, și începea să răcnească după felul lui subț cireș. Strigătele lui se auzeau până departe. Pagube 'n păduri, pagube pe hotar nu s'au pomenit cînd Dinu Daina era în slujbă.

Ciștiga bani frumoși, de care era mare lipsă acasă: avea opt copii și nici un petec de moșie.

Minia ce-i fierbea mereu în suflet părea că nu-l lasă să îmbătrînească. Părea că s'a uscat așa cu brazdele lui pe față, cu privirea aspră, reîndurată. Măriuța îmbătrînise, se îngroșase de-atîția copii și umbla pe uliți, prin casă, tirîndu-și cizmele grele. Copiii crescuseră străini de tatăl lor, nici nu-i spuneau „tată“, ci numai „dumneata“ cînd era față, iar cînd lipsea—„dumnealui“. Unii se căsătoriră. Și care cum se muta cu nevasta în vr'o casă, era privit de Dinu ca un dușman, cași frații lui. Aceștia cercară în multe rînduri să se împace cu Dinu. Cei doi mai mari muriră și, înainte de-a închide ochii, îl poștiră pe Dinu la împăcare, să nu treacă pe ceia lume ca dușmani.

Însă Dinu Daina nu le-a călcat pragul nici acum. Tot astfel, dela cununie, n'a mai trecut nici pragul bisericii.

— N'am vreme“, spunea răsît nevastei de cite ori aceasta cerca, desnădăjduită, să-l mai încreștineze.

Pe hotar, prin păduri, pindind mereu, se simțea la largul lui. Putea să vindă, să taie stejarii cei mai bătrâni: nimeni n'ar fi cutezat să-l eie la întrebări. Dar el, cit a trăit, de avutul altuia nu s'a atins. Dreptatea era parcă Dumnezeuul la care se închina el. Zădarnic îi spunea uneori primarul:

— Mai lasă-i și dracului pe sărintoci, Dine; lasă-i să mai ducă vr'o uscătură, altfel degeră. Un burete, o ciupercă, niște urechiuși,—nu sărăcește satul!

Dinu îl privea cu ciudă și-i spunea:

— Dumneata ai o slujbă, eu am alta, Mie, dumneata să-mi dai pace.

Patruzeci de ani purtă paza hotarelor ș'a pădurilor. Dela o vreme nu mai avea ce să păzească: nimeni nu mai cuteza să facă vre-o pagubă. Generația ce se ridicase știa de mici copii de Dinu Daina, și oamenii se făcuseră de omenie cum nu erau în toată vecinătatea. Dinu, cind văzu că nu mai dă de nici un hoț, ne mai avind asupra cui să-și descarce veșnica lui mînie, se mulțami de slujbă și rămase acasă. La o săptămînă însă se bolnăvi de moarte. Lelea Măriuța veni în grabă la popa.

— De-acum cred că ne ușurează Dumnezeu, părinte. Să vii să-l împaci cu Dumnezeu. In ochii ei clipea o lumină bună. Se vedea că se bucură din tot sufletul că moare Dinu.

— Nu-i bine să dorești moartea păcătoșului, ci să se întoarcă și să fie viu, zise popa.

— Of, părinte, of! Ba moartea, asta i-o doresc. I-o doresc din toată inima, zise bătrîna clipind bucuroasă din ochi. Dumnezeu știe ce face, adause apoi, că dumneavoastră ce știți și satul ce știe? Da' eu? Bine că-l adună Cel de sus.

-- Și de unde știi dumneata așa de bine că-l adună? Cine cunoaște gîndul lui Dumnezeu? Oamenii se 'mbolnăvesc și se însănătoșază iar, după voia celui Atotputernic.

— Ba ăsta acum odată nu se mai scoală. Să-l vezi, păgînul! Să-l vezi, dușmanul oamenilor! Că blastămă cerul și pămîntul! Il doare tot trupul și se izbește cu pumnii să nu-l mai doară. Se uită prin casă și blastămă durerea. Nu se poate împăca cu gîndul morții. Am venit și după dumneata fără să-i spun o vorbă. Doamne iartă-mă, da-mi vine să cred că 'n el s'a sălășluit, cit a trăit, diavolul. Niciodată n'a vrut să audă de biserică și de popă. Doamne ferește de canonul vieții mele și pe puii de năpîrcă!

Lacrimi începură să i se prelingă pe sbirciturile feții din ochii șterși.

— I-am spus să-i chem frații și copiii să se împace! Vai de mire! Sint sfinți în cer ciți a pomenit? E păgîn, părinte, trebuie să fie neam de Turc. De mult m'am tot gîndit eu la asta.

— Dumneata spui prostii, zise popa; cum să fie păgîn dacă-i botezat, cum să fie Turc? Dar a fost un om cu sufletul închis.“

El își luă cartea și porni cu lelea Măriuța, care-și tira prin praful drumului cizmele grele, în urma părintelui.

— Pe sfinția ta cine te-a chemat? întrebă Dinu Daina cu ochii fioroși pe părintele. Dumneata să vii după ce voiu fi murit. Slujba dumitale e să mă îngropi. Dar cred că-i mai aștepta puțin“, rînji el batjocoritor.

Popa începu să-i spună de legile bisericii, de porunci, de iad, de judecată.

— Olio, cum îmi vine să sar din patul ăsta să-ți arăt ușa, zise Dinu. Acestea ce-mi spui sint toate povești. Eu știu atît: că va trebui să mor odată, dar nu acum. Pe Dumnezeu îl știu și eu mai bine ca sfinția ta. Of! gemu el, să mă lași, cu dumneata n'am eu nimic.

— N'ai cu mine, omule, dar ai cu Dumnezeu“, oftă desnădăduit popa.

-- Ți-am spus că pe Dumnezeu îl știu eu. Nu samănă cu sfinția ta, nici cu mine. Dumnezeu e un mare răz bunător al tuturor nedreptăților.

— Chiar pentru asta, dumneata....

— Ce, eu?“ Și Dinu se ridică într'un cot privind-l cu dușmănie.

Preotul ieși îndată și tot drumul până acasă se gîndi că nu toți cei botezați sint și creștini.

După ce se luptă înfiorător cu moartea, pe care cerca mereu s'o alunge, Dinu Daina muri peste trei zile. Cu tot fumul de tămie, cu toată apa sfințită din casă, lelea Măriuța nu-l putu liniști. Dinu blăstămă până 'n clipa cea din urmă.

Cînd, după zvîrcolirea cea din urmă, se întinse și înșepeni, un larg zîmbet de satisfacție se așeză pe fața bătrinei. Se lăsă în genunchi și spuse o rugăciune de mulțămîtă. Sfirși cu vorbele: „Mulțamescu-ți fie, Doamne, că m'ai izbăvit de dușmanul“.

Iși face trei cruci, incuie ușa și ieși pe uliță. I se părea că satul întreg privește la ea ca la o izbăvitoare. Zimbea tuturor, și umbla mai repede decît de obicei.

Frații, copiii, ceilalți oameni din sat în fața morții uitară toate dușmăniile. Veneau la mortul ce sta întins în sicriu cu fața aspră, încrunțată, privind pe subt o pleopă cu albul turbure, ziceau un „Dumnezeu să-l ierte”. Unii din frați lăcrămară.

Văduva însă trecea pe uliți, prin casă, cu aceeași privire în care licărea un fel de bunătate. Tirguia pentru mort, pentru pomană, fără cel mai mic semn de induioșare. Era foarte mulțămîtă și nu cerca să rupă din prețuri. Oricine ar fi văzut-o n'ar fi bănuît că are un mort la casă.

În sat era datina să-i plîngă mult pe cei adormiți. Cînd se rîdica o femeie de la cîpătăiul mortului, se apropia alta și numaidecît îi izvorau lacrimile din ochi și bocetul din gură. Erau jăliți și cei care, știa toată lumea, nu lăsau nici un regret în urma lor. Cînd se punea capacul pe sicriu, cînd acesta se lăsa pe funii în groapă, neamurile mai apropiate trebuiau să se împotrivescă, să țipe, să pară că vreau să fie îngropate deodată cu mortul. Lingă groapă, dacă-și uita careva că trebuie să se prindă de sicriu să nu-l lase, după molița de deslegare a popii, erau totdeauna femei care să împingă de la spate pe rudenii.

Lelea Măriuța stătu însă cu ochii ușați cit ținu prohodul. La pusul capacului ea și făcu loc printre oameni și intră în casă; aduse luminări și le împărți pe la săraci.

Unele femei îi făceau semne, altele o trăgeau de mîneacă și-i șopteau ceva la ureche, dar văduva umbla nepăsătoare mai departe, împărțind luminile albe între săraci.

Cînd ridicară sicriul, în marginea gropii, să-l coboare pe funii, zădărnice o împinseră două femei pe la spate, două bătrîne. Măriuța privea, dreaptă acum, cu nețărmurită satisfacție, cum se cobora Dinu în pămînt, închis în casa lui de scînduri. Și cea dintâi se plecă și aruncă bulgărul de pămînt, oftînd ușurată.

După pomană, rămasă singură cu copiii, începu să se sfătuească, vorbind cu toții tare, veseli, cașicînd ar fi scăpat din legături multe ce-i chinuira îndelungat.

— De-acum ai să te odihnești și dumneata, mamă, zice cel mai mare, om căsătorit și el.

— Olo, c'a fi și vremea!" zise bătrina oftind.

Dar trecu mai bine de-un an până ce văduva să aibă o dihnă. O viață de groază își puse toate pecețile pe sufletul ei, și văduva sărea speriată din somn, și nu se liniștea decit dupăce, aprinzînd luminarea, căuta pe subț pat, prin toate ungherele.

Trecu mai bine de un an până să se liniștească; multe slujbe-i făcuse pona pentru pacea casei, pentru depărtarea duhului.

— Să-l țină Dumnezeu pe părintele", spune oricui bătrina deciteori vine vorba de Dinu Daina; „să-l țină Dumnezeu, că cu sfintele slujbe l-a alungat pe dușmanul, ș'acum am hodină".

I. Agrbiceanu

In preziua războiului independenții

(0 pagină de istorie politică contemporană)

Guvernul liberal dela 26 Aprilie 1876—30 Aprilie 1877.

UNIVERSITATEA
(Urmare)

Cea mai importantă parte a noii publicațiuni, o alcătuește însă seria de acte și informațiuni precum și corespondența din ultimele luni ale anului 1876 și începutul anului 1877—epocă premergătoare războiului independenții¹⁾.

Din aceste acte și mai cu seamă din însemnata corespondență urmată între guvernul țării și trimisii din străinătate, în mare parte nepublicată până astăzi; din informațiile și notele timpului, vedem care era situația țării față de puterile garante, cărora le incumba sarcina garantării integrității și neutralității noastre, vedem cum față de modul cum ocrotitorii noștri legali înțelegeau să-și implinească sarcina impusă prin convențiunea dela Paris, tactul neîntilnit, inteligența vie și frumosul patriotism al lui Ion Brătianu, au impus țării atitudinea demnă de admirat—aprobată ulterior cu multă simpatie de toate puterile—din care a izvorit, ca o urmare firească, cele mai frumoase acte din viața poporului român: proclamarea independenții și proclamarea regatului.

Dar, pentru o mai ușoară înțelegere a lucrurilor, credem necesară o scurtă expunere a situației externe în perioada care se deschide.

Răscoalele din Bosnia și Herzegovina se întind în primăvara anului 1876 în Balcani și trec chiar până în Bulgaria. Sîrbii și Muntenegrenii declară războiul Turcilor; cei dintâi sînt în-

1) La această epocă guvernul era format de: Ion Brătianu, președinte al consiliului și finanțe; G. D. Vernescu, interne; D. A. Sturdza, lucrări publice; Colonel Slăniceanu, război; Gh. Chițu, instrucția publică; N. Ionescu, afaceri străine, și Eugen Stătescu, justiția,—cabinet format în urma precedentului guvern.

vinși, iar ceilalți înving în dese rânduri oștile turcești. Turcii, în furia înfringerii, masacrează cu o cruzime neîntilnită populațiile slave din Balcani. În Bulgaria se săvârșesc atrocități înspăimântătoare. Gladstone, — vechiul apărător al Bulgarilor, — le denunță și ridică în contra lor, într'un protest general, toată lumea civilizată. Schayler, consul american, și Barring, secretarul ambasadei engleze la Constantinopole, descriu în rapoartele lor oficiale în culori foarte vii sălbătăciile săvârșite. „Guvernul turc, spune Barring, a răsplătit de curind în loc de a pedepsi pe funcționarii organizatori ai acestor masacre“¹⁾.

În fața acestor evenimente, Rusia proiectează să intre în acțiune, pentru a apăra cauza sfântă a creștinilor apăsați de semilună. Se văd multe preparative ale oștirilor rusești și dese treceri de voluntari ruși prin țara noastră, mergând în Serbia.

Între acestea, împăratul-rege al Austro-Ungariei aflându-se la 10 Septembrie la Sibiu, domnitorul Carol trimite pe Ion Brătianu și Eugen Stătescu să salute pe monarhul vecin. Ei sînt foarte călduros primiți de împăratul Austriei, care le exprimă amicitia ce o are pentru domnitorul nostru. Mai tirziu, la 24 Septembrie, țarul Alexandru al III-lea aflându-se în reședința sa de vară la Livadia, domnitorul trimite tot pe Ion Brătianu, însoțit de rindul acesta de colonelul Slăniceanu, ministru de războiu, spre a-l saluta. Ion Brătianu, spune domnitorul într'o scrisoare citată mai sus: „a produs o bună impresie asupra împăraților Austriei și Rusiei și a fost primit cu distincție de ambii suverani... România ia deja locul ei în Europa și s'a ajuns la convingerea că în chestia orientală ea este un factor de care va trebui să se țină seama“.

Mai tirziu, cînd Turcia, în dorința de a paraliza acțiunea puterilor întrunite în conferința internațională la Constantinopole, proclamă constituția otomană, care îngloba și România între „provinciile privilegiate, dar totuși supuse imperiului otoman“; cînd mai apoi în urma războiului independenței, Rusia ne ia Basabia, Ion Brătianu este acuzat pe de o parte, că unul din aceste acte ar fi rezultatul îndreptățit al vizitelor făcute la Sibiu și Livadia, iar despre cellalt avea cunoștința încă dela întrevederea pe care o avusese la Livadia, deci cu mult înaintea convenției de trecerea armatelor ruse prin România.

Chestiunile sînt de o neîzgăduit de mare importanță. Informațiunile și însemnările pe care le dobîndim astăzi pot să ne lămurească pe de o parte cele petrecute la întrevederea dela Livadia, iar pe de altă parte, ne arată fazele preparative ale convenției cu Rusia. De asemenea vedem care a fost atitudinea Romîniei față de dispozițiile noii constituțiuni otomane. Informațiunile acestea sînt cu atît mai prețioase, atît pentru cunoașterea adevărată a raporturilor noastre diplomatice cît și pentru cunoașterea atitudinii pe care a avut-o Ion Brătianu în această ches-

1) *De Witte*, — 15 ans d'histoire, pg. 265—266.

une, cu cit însuși d. Titu Maiorescu, în lipsa unor informații precise asupra acestei chestii, prezintă lectorului mai multe conjecturi. 1)

Țarul Alexandru al Rusiei era însoțit la Livadia de cancelarul Gortschakow, de ministrul de războiu Miliutin și de ambasadorul rus la Constantinopol, Ignatiev.

Ion Brătianu se întoarce dela Livadia cu convingerea că războiul este inevitabil. „Președintele consiliului român a suferit un adevărat asalt din partea lui Ignatiev și a lui Gortschakow, care, unul după altul, au insistat asupra absolutei necesități a unei înțelegeri cu privire la trecerea armatelor rusești prin România“. Brătianu i-a răspuns în mod evasiv: „Înțelegerea n'ar suferi nici o dificultate, din momentul ce Rusia ar face războiul *de acord cu puterile garante*; dar această înțelegere ar trebui să fie mai dinnainte stabilită în mod clar și formal“. Gortschakow a fost supărat de acest răspuns: el nu putea s'admită ca principatele române să trateze dela egal la egal cu imperiul moscovit: „Nu aveți să ne puneți condițiuni, răspunse cancelarul, altfel Rusia, referindu-se la tratatele în virtutea cărora Moldova și Valahia sînt părți integrante din imperiul otoman, va intra în România, fără nici o altă formalitate“. — Foarte bine, a ripostat Ion C. Brătianu, — ne vom opune atunci cu forța la intrarea Rușilor pe teritoriul românesc; — dar un războiu întreprins pentru eliberarea fraților creștini de sub jugul necredincioșilor, nu ar începe în condițiuni favorabile prin zdrobirea unei alte armate creștine“.

În urma acestei întrevederi, Brătianu spuse generalului Ignatiev că tonul întrebunțat de principele Gortschakow ar îngreua negociațiile ulterioare, iar Ignatiev răspunse că nu trebuie să ia așa de tragic vorbele pronunțate de cancelar într'un moment de iritare. Țarul a primit deputațiunea românească cu bunăvoință, dar ținîndu-se în rezervă. Impărăteasa s'a plîns că autoritățile românești nu lasă cu destulă înlesnire să treacă ambulantele Crucii-Roșii în Serbia. Ion Brătianu îi explică situația grea în care se găsește România, care este între două focuri, dintr'o parte Turcia, care cere să păstreze neutralitatea, din altă parte i se impută prea multă severitate. Reclamațiile Turciei au silit guvernul să execute un control mai strict, cu toate acestea, materialele trimise au ajuns la destinație.

Delegațiunea pleacă mulțumită de primirea pe care a avut-o la Livadia din partea principalelor personaje ale Curții.

Gortschakow însuși, voind să facă să se uite vorbele pronunțate, spuse lui Ion Brătianu, în momentul cînd acesta pleca, „de va fi războiu, România nu va avea decît să ciștițe“. La

1) T. Maiorescu, în vol. II al discursurilor sale zice: „Ce se va fi desbătut la Livadia, este greu de constatat în toate amănuntele. Ion Brătianu nu era om de condei; raporturi scrise, necum memoare personale nu a lăsat din timpul ministerului său. Sîntem dar reduși la simple conjecturi“, pg. 55—56.

acestea Ion Brătianu a răspuns că „înțelegerea trebuie să se bazeze pe interesele ambelor țări“.

Iată ce s'a petrecut în întrevederea dela Livadia, după referințele Baronului Jehan de Witte. ¹⁾

Atitudinea lui Ion Brătianu în aceste tratări era: „a) De a nu fi tras de Rusia într'un războiu care n'ar avea și agrearea cel puțin a majorităților puterilor mari garante, pe sprijinul căroro România s'ar putea bizui într'o zi, pentru recunoașterea drepturilor ei.

b) De a evita ca România să devie teatrul războiului ruso-turc.

c) De a obține pentru România, în caz de trecere sau de colaborare, un regim corespunzător cu condițiile unui stat de sine stătător, schimbând astfel sistemul întrebuițat până atunci de cite ori Rusia intra în țară.

d) De a garanta dela început integritatea teritorului existent, în vederea zvonurilor că Rusia vroia să reia districtele basarabene, retrocedate României prin kongresul dela Paris“.

Neculaie Ionescu, ministrul afacerilor străine, în telegrama trimisă agentului român la Viena, spune asupra întrevederii dela Livadia că „impresia adusă aici dela Livadia, este că Rusia va trata părintește România, dar că este dispusă să facă și mai mult, chiar și războiu, pentru liberarea slavilor din Turcia“. (Cartea verde, pg. 35).

Prințul Gortschakov la 22 Octombrie, în nota trimisă ambasadorului Rusiei la Londra, declară: „că nu are în vedere nici o anexare de teritoriu“.

Față cu precipitarea evenimentelor din Balcani, Rusia reia tratativele în privința convențiunii pentru trecerea trupelor ruse prin România. La 5 Noembrie, contele Ignatiev scrie lui Ion Brătianu și-i recomandă pe Alexandru Nelidow, consilier imperial, cu care „să încheie convențiunea militară admisă în principiu“, acest Nelidow fiind „persoana cea mai autorizată să-l înlocuiască, să vorbească și să trateze în numele său“.

Ei cad de acord asupra proiectului de convențiune la 23 Noembrie. „În acest proiect guvernul a insistat mai cu seamă asupra a două puncte: 1) Față de dorința manifestată în diferite rânduri de împăratul Alexandru al II-lea de a relua cele 3 districte basarabene, să se specifice în mod clar și precis, că împăratul garantează *integritatea actuală* a României și 2) să păstreze complectă autonomie a autorităților românești, să înlăture orice dificultate ulterioară prin numirea unor comisari speciali români, care să transmită autorităților române cererile armatei ruse“.

Pe lângă aceste condițiuni, se impune armatei ruse obliga-

1) Op. cit., pg. 267—268.

țiunea de a nu trece prin București, aceeași pentru a garanta și mai mult autonomia țării.

Convențiunea pentru trecerea armatei ruse avea un caracter politic de o importanță deosebită. Armatele rusești de ceteori intraseră în România suprimară cu totul administrația proprie a țărilor și vie este amintirea timpurilor, cind muscalii trăiau în mare belșug pe spinarea țării. De rindul acesta Rusia urma să treacă prin principate, determinându-i-se condițiunile și obligațiunile. Dar mai mult decit atât, deși această convențiune a fost tratată în luna Noembrie, cu toate dese interveniri ale Rusiei, ea nu a fost iscăliță decit la 4 Aprilie 1877. Aceasta, pentrucă guvernul român voia să aibă toată libertatea de acțiune față de o eventuală intervenție a puterilor în conflictul balcanic.

„Față cu înfringerea continuă pe care o sufereau Sirbii și cu amenințarea oștirilor turcești care proiectau să atace Belgradul, puterile aderă la propunerea Angliei de a se întruni la Constantinopol într'o conferință internațională, cu scopul de a restabili pacea în provinciile răsculate“ 1).

În ajunul intrării acestei conferințe internaționale în scopul introducerii reformelor cerute în imperiul otoman, sultanul Abdul-Hamid acordă sub inspirațiunea lui Midhat-Pașa, supușilor săi, constituția din 11 Decembrie 1876. Această constituțiune este punctul hotărîtor care determină definitivă atitudine pe care România urma să o ia în fața complicațiunilor. În instrucțiunile date lui Dumitru Brătianu, trimis în misiune specială la Constantinopol, pe lângă conferință, se spunea că: „1) România cere consacrarea statului ei politic printr'o garanție specială pentru neutralizarea ei perpetuă; 2) În caz de război al unei puteri garante cu Turcii, România cere ca celelalte puteri garante să indice linia ei de purtare, dîndu-i o garanție specială pentru respectarea drepturilor, a neutralității și a integrității teritoriului României.“

Aceasta era atitudinea înaintea promulgării constituțiunii.

După promulgarea constituțiunii lui Midhat-Pașa, atitudinea se schimbă; ea tinde spre ruperea relațiunilor cu Turcia și cîștigarea independenței prin arme.

Dar pentru a lămuri mai bine această schimbare, să reluăm firul evenimentelor petrecute.

În timpul cînd d. Nelidow sosia în București, la 16 Noembrie 1876, trimis de Ignatiev spre a trata cu guvernul român convențiunea pentru trecerea oștirilor rusești prin România, „întîmplarea face ca în aceeași zi să sosească și Aly-Bey, delegat de Poartă pentru a încheia o înțelegere cu România contra Rusiei“ 2).

Față cu hotărîrea fermă a Rusiei care voia războiul cu orice preț, era cu neputință ca noi să ne opunem. Ca să ne fi luptat contra Rusiei „pentru a ne apăra neutralitatea, ar fi fost pentru noi o monstruoziitate.“ 3)

1) *De Witte*, op. cit.

2) *De Witte*, op. cit., pg. 279.

3) Din o scrisoare a tatălui domnitorului Carol.

Atitudinea noastră era determinată încă dela primele tratări ale convențiunii cu Rusia. Acum ea urma să fie definitiv hotărâtă. Ion Brătianu tratează cu d. Nelidow înțelegerea cu privire la trecerea oștilor rusești, care a fost păstrată în secret până la 4 Aprilie, cind a fost semnată.

Innaintea apropiatei intrări a Rusiei în războiu, lucru care nu mai putea fi ascuns și se aștepta dintr'o zi într'alta, guvernul român intervine în dese rânduri la toate puterile prin agenții din străinătate, ca să ne garanteze integritatea și neutralitatea, stabilite prin convențiunea dela Paris. Mai mult, cerea ca apropiata conferință internațională care avea să se întrunească în curind la Constantinopol, să se ocupe și de această chestiune. Toate cererile noastre, toate intervenirile care reclamau cu insistență respectarea convențiunii au fost fără nici un rezultat; ori nu ni s'a răspuns, ori s'au primit răspunsuri evasive.

Asupra acestei situații intervine constituția otomană, din 11 Decembrie 1876. Dacă, pe de o parte, această lovitură a sultanului, promulgând constituția, dădea supușilor săi, în locul vechiului regim absolutist, o monarhie liberală, constituțională, cu regim parlamentar, miniștri rezponzabili, egalitatea tuturor innaintea legilor, libertăți complete și alte drepturi ale constituțiilor moderne, ea paraliza complet hotărârile puterilor mai dinnainte stabilite în vederea conferinței care urma să se ție; ea a fost pentru Romînia momentul hotărîtor, care a hotărît ruperea relațiilor noastre cu Turcia.

Constituția otomană proclamată la Stambul, la 23 Decembrie 1876, în bubuitul tunurilor, dacă prin liberalismul ei afectat, un moment acoperea intențiunile sultanului, ce nu au intirziat să fie întrevăzute, în ce privește relațiunile Porții cu principatele romine, ea le formula categoric: *Principatele erau socotite ca provincii privilegiate aparținînd imperiului otoman și avînd în capul lor șefi care primesc investitura dela sultan.*¹⁾

În fața acestor nesocotiri ale drepturilor noastre stabilite prin vechile tratate și respectate întotdeauna, la respectarea căroră Turcia însăși, semnînd convențiunea, se obligase să vegheze, în fața acestei scăderi a autonomiei noastre, părăsiți de ocrotitorii legali, căci puterile nu răspundeau la repețitele noastre cereri de respectarea convențiunii, Ion Brătianu vede lămurit innainte drumul viitor al statului român, în ruperea relațiilor cu imperiul otoman.

Parlamentul fiind mai dinnainte convocat se întrunește, și în ședința dela 22 Decembrie se discută chestiunea situațiunii Romîniei față de noua constituție otomană.

G. Misail interpelează guvernul asupra art. 1, 7 și 8 din constituția imperiului otoman care se referă la statul român, și care „constituiesc o mare lovitură pentru Romînia din toate punctele de vedere“.

1) De Witte, op. cit., pg. 278.

După răspunsul ministerului de externe, vorbește Blarenberg, care atacă guvernul, că „a depășit neutralitatea prin viziunile ce a făcut I. C. Brătianu la Sibiu și Livadia, cea ce a îndreptățit pe Turci să procedeze așa cu România“. Apoi ia cuvîntul Ion Brătianu, care rostește unul din frumoasele lui discursuri.

De aici se vede clar care a fost înțelesul vizitei dela Sibiu și Livadia, care era situația politică a statului nostru față de complicațiile orientale și mai ales față de atitudinea puterilor față de noi și, mai presus de toate, cit de clar și de lămurit s'a luminat minții și sufletului lui Ion Brătianu atitudinea pe care trebuia să o imprime României, ca firească și potrivită intereselor ei. ¹⁾

Manolake Kostake vorbește după Ion Brătianu și susține că constituția turcească e un act care va trece la arhivă și deci nu era necesară o așa de energică protestare din partea guvernului.

Pe de altă parte, Blarenberg se face ecoul unui curent de acuzații contra lui Ion Brătianu, care susțineau că ar ocroti interesele Rușilor, luptînd contra Turcilor, și vorbește în chestiune personală.

Ion Brătianu răspunde și arată, pe de o parte, care trebuia să fie atitudinea României și importanța ei, față de știrbirea încercată, iar pe de altă, răspunzînd acuzațiilor că ar apăra interesele Rușilor, face o frumoasă caracterizare a situației politice a țării noastre în relațiile trecute cu Rușii și cu Turcii și arată rolul pe care l-a avut în evenimentele anterioare. În conformitate cu spiritul parlamentului care voia ca „drepturile antice ale României, recunoscute și garantate prin tratatul din Paris, precum și actele politice săvîrșite în urmă“, să fie respectate, Nicolae Ionescu, ministru de externe, trimite generalului Ghika textul declarațiunii pe care avea să o facă Porții :

„Că guvernul romin îndeplinește o datorie imperioasă declarînd ca nule și neavenite dispozițiile constituției otomane în tot ce privește România. Guvernul romin, protestează în modul cel mai formal contra violării drepturilor rominești garantate de tratate, care rupe astfel legăturile, pe care României au știut totdeauna să le respecte.

1) La conjecturile și insinuările făcute cu mult în urmă asupra rolului lui Ion Brătianu în vizita dela Livadia și cunoștința ce o avea despre luarea Basarabiei, el răspunsese cu mult înainte, ciud convențiunea cu Rusia pentru trecerea oștilor se trata la București.

În ședința Camerei dela 22 Decembrie spusesese: „că nu poate să ni se rîpească nici unul din drepturile noastre, decît numai călcînd peste corpurile noastre înghețate“ (pg. 260).

În Senat, în ședința dela 3 Martie 1877, răspunzînd senatorului Deșliu, care interpela guvernul „dacă e adevărată telegrama că guvernul rusesc, pretinde să ia înapoi Basarabia romînă“, spunea: „nu cred că va fi un singur Romin, care de bunăvoință a lui ar primi ca să se rupă o parte din trupul României și nu cred că se va găsi un singur Romin, care nu ar fi capabil să facă toate sacrificiile pentru a păstra neatins teritoriul nostru.“ (I. C. Brătianu. Discursuri, acte și scrieri, vol. II, pg 507).

„Guvernul român încrezător în dreptul lui cel mai bun și în simțimintele de dreptate ale Europei, speră că puterile garante vor lua măsuri pentru ca drepturile națiunii române să fie respectate“.

Dum. Brătianu comunică guvernului român „că în urma notei de protestare delă 22 Decembrie, Savfet-Pașa declară printr'o notă : Poarta n'a avut intenția, nici direct, nici indirect, să atingă situația Principatelor-Unite, astfel cum reese din tratate. Constituția nu este un act internațional care să modifice tratatele, nici să modifice condițiile de existență politică a vreunei țări, care face parte integrantă din imperiul otoman“.

Savfet-Pașa declară că „va ține seamă de plingerea Românilor, însă dacă guvernul român își va retrage protestul, Poarta fiind apoi dispusă să declare că Principatele-Unite, care fac parte integrantă din imperiul otoman, nu sînt atinse de constituția otomană“.

Guvernul român nu se mulțumește cu răspunsul guvernului otoman și cere „o declarație formală că România nu este cuprinsă între provinciile otomane, de care vorbește constituția, și că legăturile ce unesc România cu Turcia sînt de vechile capitulații încheiate de prinții români cu sultanii și consacrate de tratatele de curînd făcute între Turcia și puteri, care au luat sub garanția lor colectivă statul politic român“¹⁾.

Constituțiunea turcească născută în aceste împrejurări, prin liberalismul ei foarte pronunțat, era o ironie crudă față de autocratismul rusesc, care anunța un războiu sfînt pentru liberarea creștinilor de subt semi-lună. Ea n'a avut o existență reală. În curînd regimul parlamentar nou instituit s'a organizat ca o adevărată ficțiune : pe de-o parte alegîndu-se creațiunile devotate ale guvernului, iar pe de alta împiedecînd orice liberă manifestare a independenței deputaților. După o scurtă funcționare de două luni, parlamentul e trimis în vacanță și mai apoi prorogat pentru un timp nedeterminat. Mulți din deputații prea independenți, între care și Midhat-Pașa, promotoriul reformei, au plătit

1) I. C. Brătianu, Acte, scrisori, vol. II, pg. 284.

Iată cîteva însemnări de modul cum a fost privită atitudinea României față de constituția turcească :

La 30 Decembrie 1876, agentul român din Paris comunică „că toți ambasadorii puterilor mari dau dreptate României în atitudinea ce a luat față de art. 7 al constituției otomane (Cartea verde, pg. 27)“.

Deasemenea agentul român din Roma anunță că guvernul italian aprobă această atitudine (eod. loco).

24 Decembrie. Guvernul german recunoaște legitimitatea protestului României.

Bălăceanu telegrafiază din Viena că Andrassy dezaprobă atitudinea guvernului turcesc față de România și speră că va ceda siaturilor ce a pus să i se dea.

25 Decembrie. Toți ambasadorii din Constantinopol, afară de al Angliei, aprobă nota de protestare a guvernului român.

cu exilul încrederea pe care au pus-o în sinceritatea noului regim constituțional¹⁾.

Războiul ruso-turc era socotit ca inevitabil. Prietenia și chiar cooperarea noastră începe să fie apreciată. Domnitorul Carol primește, la 16/29 Ianuarie, o scrisoare din partea marelui duce Nicolae, în care-i vorbește „despre marea operă de dreptate și umanitate pe care Providența le-a dat să o îndeplinească în comun”. „Abținându-mă dela orice apreciațiuni, spune marele duce, asupra cauzelor politice, care au determinat reunirea sub drapeluri a armatelor astăzi puse sub comandamentul meu prin voința Majestății-Sale, augustul meu stăpîn, nu voi avea în vedere decît zelul sacru care poate fi dat acestei armate să-l atingă, dacă astfel sînt destinele lui Dumnezeu. Acest zel, lipsit de orice idee de cîmpire, de cucerire, sau de ambițiune războinică, nu este altul decît de-a apăra pe oprimat contra agresorului, de a face să se restituie coreligionarilor noștri din Orient drepturile lor legitime, prea mult timp nesocotite și de a face imposibilă pentru totdeauna reîntoarcerea acestor scene de oroare și de carnaj, care au mișcat conștiința Europei întregi”. Marele duce termina scrisoarea sa propunînd principelui Romîniei o înțelegere practică *din punct de vedere pur militar, fără nici un caracter politic.*

„Dar Carol exprimîndu-și bucuria de a vedea comandamentul superior al unei asemenea armate în minile unui astfel de șef, îi răspunse că înțelegerea cerută era un act pe care Romînia nu era în drept să-l încheie înainte ca împăratul să fi notificat Europei deciziunea sa²⁾.”

Innăsprirea relațiilor noastre cu Turcii merge crescînd. Un adevărat conflict se ivește din cauza faptului că niște dorobanți romîni, care păzeau o insulă de pe Dunăre din fața Giurgiului, au tras focuri asupra unor Turci, care încercau să iee lemne de pe insulă. Turcia, în fața acestui incident, ne cere satisfacție. Ea i-a fost refuzată pentru bunul cuvînt că insula era în domeniul nostru și dorobanții procedaseră conform regulilor, trăgînd în acei Turci. Acest incident de mică importanță „era preludiul marelui lupte care era să se înceapă între cele două popoare”³⁾.

Lovitura încercată de sultanul Abdul-Hamid, prin constituția din 11 Decembrie 1876, a fost în curînd demascată. Puterile întrunite din nou la Londra la 31 Martie „invită Poarta să dezarmeze și să consimtă la o rectificare de frontieră cu Muntenegru”. În ce privește promisiunile Turciei, cu privire la refor-

1) În preziua întrării în vacanță a parlamentului, spune un cronicar (*Blowitz, Une course à Constantinople*), unul din deputați urcat la tribună, cerea înființarea unei comisii permanente pentru timpul vacanțelor. Nici nu începuse bine oratorul să-și dezvolte propunerea, că președintele adunării, Tefvik-Pașa, de unde prezida, împingîndu-i fesul în cap până peste nas, l-a împiedecat să mai vorbească.

2) *De Witte*, op. cit., pg. 279—280, 281.

3) *Ibid.*

mele de introdus, puterile iau act „rezervându-și dreptul de a supraveghea executarea lor. Lecțiunile din trecut probau îndeajuns cit era de justificată această pretențiune; dar Poarta răspunse protestînd contra amestecului puterilor în afacerile sale interioare“¹⁾).

La 1 Aprilie, după cererea lui Ion C. Brătianu, se ține un consiliu de miniștri, sub preșidenția domnitorului, la care pe lângă miniștrii în funcțiune, după dorința lui Ion C. Brătianu, participă mai mulți bărbați politici, toți foștii președinți de consiliu și C. A. Rosetti, care era președinte al adunării deputaților.

Credem interesant, mai ales pentru exacta caracterizare a stării spiritelor și credinții bărbaților noștri politici asupra situației din acel moment, să cunoaștem părerile care s'au emis în acest memorabil consiliu.

Iată rezumatul părerilor emise în acest consiliu, după notele luate de Ion Cimpineanu, ministru ad-interim la afacerile străine, note corectate și iscălite de mîna proprie a oratorilor respectivi, afară de aceia a lui D. Ghica :

C. Bozianu, fost președinte al consiliului de miniștri, unul din primii jurisperiti ai țării, este pentru neutralitate absolută și lăsarea trecerii libere, atît pentru Ruși cit și pentru Turci. Crede însă, că România nu va deveni teatru războiului, căci Turcii n'au interes să se depărteze de baza lor de operații.

La întîia întrebare ce s'a pus, dacă guvernul român trebuie să facă o convenție cu Rusia pentru trecerea armatei ruse, în caz cînd ea ar intra în țară, răspunde afirmativ. *Cere să se intervie pe lângă puteri să se oprească pe Turci să treacă Dunărea.*

Manolache Costache Epureanu, fost președinte al consiliului la 1870 și 1876, fost ministru în diferite alte rînduri, pe lângă un memoriu ce prezintă și în care se pronunță *contra oricărei înțelegeri cu Rusia, admite în acest consiliu o înțelegere cu imperiul rusesc, cu condiție însă, ca armata romînă să nu coopereze cu Rușii, nici să se opue Turcilor.* Nu aprobă apărarea Calafatului de Romîni.

D. Ghica, fost președinte al consiliului la 1868 și 1869, fost președinte al Camerei deputaților aproape în toată durata guvernului Lascar Catargiu (1871—1876) regretă dizolvarea Senatului în situația actuală. Europa fiind indiferentă la relele ce ne amenință, ea ne poate critica în tot ce vom face pentru salvarea noastră. Nu crede că în astfel de circumstanțe, să putem rămîne neutri. Crede, că guvernul ar fi trebuit să ceară Austriei și chiar să pretindă dela dînsa, cu știrea Europei, *o ocupare a Romîniei de trupele austro-ungare* ca să oprească astfel intrarea oricărei armate străine. Este pentru iscălirea unei convenții de trecere cu guvernul rus.

M. Kogălniceanu, fost președinte al consiliului la 1864 și ministru la 1868—1869, regretă disoluția Senatului, dar crede,

3) Op. cit., ibid.

că dacă guvernul ar fi prevăzut aceste complicații, nu ar fi făcut-o. Nu cunoaște situația României față de celelalte puteri, nici propunerile făcute de Rusia. In aceste condiții, *crede că Rusia învingătoare va lua Basarabia. Că se vor forma după războiu, peste Dunăre, state slave puternice, ceia ce ar fi contra intereselor României.* Nu este în interesul țării noastre, nici de a încheia o alianță politică, nici de a coopera cu Rusia. *Admite nevoia unei convenții cu Rusia și împărtășește părerea lui D. Ghica,* că trebuie făcute demersuri la Viena pentru a împiedica pe Turci să treacă la noi și să facă din România teatrul războiului. Este pentru ocuparea și apărarea Calafatului contra ambelor armate beligerante. Ar trebui să se pue guvernului otoman întrebarea categorică, dacă vrea să ocupe în România puncte strategice, și în caz afirmativ să ocupăm noi aceste puncte, neutralizându-le. Dacă Turcia nu consimte și vrea să facă din România teatrul războiului, să ne opunem energic, și chiar să ne aliăm cu Rusia, sau cu orice altă putere. Conchide că trebuiesc făcute demersuri diplomatice pe lângă Poartă și în deosebi pe lângă cabinetul din Viena.

Ion Ghica, fost președinte al consiliului în 1866 și 1870, împărtășește părerile lui Bozianu, nu vede nici un pericol dacă Turcii ar intra în țară, atunci când ei nu ne-ar considera ca aliați ai Rusiei. Dacă însă le vom trimite lovituri de tun, ar putea să devasteze orașele noastre dunărene. În acest caz, Austria n'ar rămânea indiferentă. Desigur, că ar interveni cu forța, ca să oprească ca România să fie teatrul războiului. Nu crede că Rusia să aibă simpatiiile Europei. Cere o neutralitate perfectă atât față de Rusia cât și față de Turcia. Se opune la apărarea Calafatului contra Turcilor și termină afirmând că puterile ar fi favorabile unei astfel de atitudini din partea noastră.

Alexandru G. Golescu (Arăpila), fost președinte al consiliului, este de părere că, conform tratatelor, trebuie să ne înțelegem cu Turcii pentru apărarea țării, de aceea o convenție cu Rusia ar fi contra tratatelor și ar desființa baza noastră politică. Este atât contra unei înțelegeri cu Rusia, cât și contra îngăduirii ce s'ar face Turciei să ocupe puncte strategice. Este de părerea lui D. Ghica, de a face apel la Austria pentru a opri atât pe Ruși cât și pe Turci ca să între în țară. Armata noastră nu ar putea să reziste acestor două mari puteri. Dacă în urma unui refuz al puterilor și în deosebi al Austriei, am fi siliți să facem o convenție cu Rusia, ar trebui făcută una și cu Turcii.

C. A. Roseli, fost ministru în mai multe rânduri și în același timp președinte al Camerei deputaților, susține că trebuie să ne opunem la trecerea Turcilor, căci ar aduce războiul în țară și țara are oroare de invaziile Turcești. Dacă puterile nu ne făgăduesc nimic, și dacă Rușii se leagă să respecte integritatea teritoriului nostru, *nu vede de ce am refuza convenția de trecere.* Față de pericolele care ne amenință, ar fi bine să se înainteze ziua de convocarea colegiurilor electorale pentru Senat.

I. Cîmpineanu, ad interim la externe, într'o notiță către I. Brătianu își rezumă părerea, spunind că „dacă Rușii voesc să intre și ne propun să regulăm tot ce privește măsurile pur administrative, sint de acord cu sentimentele ce mi-ai exprimat de a lăsa libera trecere și de a face o astfel de convenție. Este bine înțeles că această convenție n'ar avea nici un caracter de cooperare sau alianță“.

Domnitorul Carol scrie despre starea spiritelor în țară în acest timp: „Țara se indoește de capacitatea ei războinică“ și arată panica ce domnește în București, de unde membrii păturii avute se grăbeau să fugă, „căutînd refugiul în Transilvania“.

În această epocă la 4 Aprilie 1877 se semnează la București convenția pentru trecerea armatelor rusești prin România. Din partea Rusiei semnează ca reprezentant al țarului baronul D. Stuart, iar ca reprezentant al principelui Carol semnează Mihail Kogălniceanu, ministru de externe, în urma demisiunii lui Nicolae Ionescu ¹⁾.

Iată în rezumat, cuprinsul acestei convențiuni, publicată în întregime în anexa volumului, la paginile 724—733.

„Această convențiune se compune din două părți, una cu caracter politic și alta de detalii, reluînd relațiunile între autoritățile romine și trupele rusești. Din redactarea părții politice, se recunoaște în direct independența statului și se asigură integritatea lui. Pentru transportul pe căile ferate, se prevede egalitate pentru trupele ruse și romine, fără nici un prejudiciu pentru cele din urmă. O comisie specială a fost numită pe lângă ministerul lucrărilor publice, care să reguleze toate relațiile dintre armata rusă și C. F. R. Un comisar special romin face parte din această comisie. În principiu toate relațiunile armatei ruse cu autoritățile romine trebuiau, pentru a se evita orice conflict, făcute prin comisar special. Prin convenție se dă liberă intrare în România a aprovizionărilor de tot felul, afară de tutun. Plățile către guvernul romin urmau a se face în termen de două luni“.

Domnitorul mergînd în inspectarea trupelor pe malul Dunării, constată că „pe cellalt mal al riului, la Rusciuk, Turcii desfășură o mare activitate, punînd redutele în stare de apărare. Înnapoiat în București, scrie împăratului Rusiei, care urma să sosească la Chișinău, pentru a saluta în el „pe suveranul care în timpul domniei sale a pus un interes eficace la regenerarea Romîniei, pe augustul descendent a generoșilor monarhi, care în

1) *M. Kogălniceanu*, numit ministru de externe, telegrafiază agenților romini la Viena, Berlin, Paris, Constantinopol, Petersburg și Roma: „În împrejurările grave actuale am cedat insistențelor prințului nostru și ale guvernului său pentru a primi portofoliul ministerului afacerilor străine.

„Trecutul meu, bine cunoscut, este cea mai bună garanție de politică prudentă și de neutralitate pe care mi-am trasat-o din nou în limitele posibilului și într'atita cît puterile garante ne acordă concursul lor actual. Trebuie să consacram toate eforturile noastre, pentru ca România să nu devie teatru de războiu“.

„de se rinduri au acordat acestei țări, în zilele de primejdie, sprijinul puterii lor“.

Se pregătise chiar să meargă la frontieră pentru a-l saluta, „cînd sosi știrea că un corp de 20.000 cerkezi vreau să pătrundă în România, ca avangardă a armatei turcești“. Ioan Brătianu convinge pe principe că e mai bine să rămie în București, „pentru a nu brusca situația față de Turcia 1), precum și pentru a putea pregăti ziua și noaptea mijloacele de rezistență. De altfel, prințul părăsind în astfel de circumstanțe Bucureștii, chiar pentru 48 de ore, faptul ar fi considerat de populația deja destul de înspăimîntată ca o fugă“ 2).

La 11 Aprilie marele vizir trimete direct domnitorului următoarea telegramă:

„Concentrarea armatei romine pe Prut, pregătirile vădite făcute de Rusia cu scopul unei acțiuni militare și alte indicii nu mai puțin semnificative, nu pot lăsa nici Înălțimii Voastre ca și guvernului imperial nici o îndoială despre pericolul unei situațiuni asupra căreia Înalta Poartă a chemat deja atențiunea guvernului Înălțimii Voastre în ceea ce pare a amenința cu invaziune de către trupele rusești teritoriul principatelor; în această prevedere și conform coperinderii art. 26 din tratatul din Paris și paragraful 3 din art. VIII din convențiunea dela 19 August 1858, vin în numele sultanului, să invit pe Înălțimea Voastră a se înțelege cu Înalta Poartă, în vedere de a lua împreună măsurile militare menite a asigura apărarea teritoriului principatelor potrivit cu eventualitatea de care ar putea fi amenințate. Nu aștept decit răspunsul Înălțimii Voastre, ca să dau instrucțiunile necesare în acest scop serdarului Eorem Abdul-Kerim, care se află pe Dunăre în capul armatelor otomane și cu care de ocamdată autoritățile militare ale Înălțimii Voastre pot a se concentra în caz de urgență“ 3).

La această telegramă, guvernul român răspunde că „conținutul acestei depeși cerindu-ne măsuri militare în înțelegerea cu armatele imperiale ca să respingem invaziunea rusă, e de natură prea gravă ca puterea executivă să poată lua asupra-i a se pronunța.

„Numai parlamentul român are dreptul a decide că România să ia parte la război și prin urmare să iasă din calea neutralității ce este trasă prin tratate, neutralitate care i-a fost recomandată totdeauna chiar de sublima Poartă cași de puterile garante.

„Parlamentul convocat în sesiune extraordinară pentru 14 Aprilie va lua imediat o deciziune care se va comunica Înălțimii Voastre“ 4).

1) De Witte, op. cit., pg. 283.

2) I. C. Brătianu, Scrisoarea lui M. Kogălniceanu, ministru de externe, către generalul Ghica la Kișinău, vol. II, pg. 585.

3) I. C. Brătianu, op. cit., pg. 587.

4) I. C. Brătianu, op. cit., pg. 589/0.

Colegiile electorale erau chemate să aleagă un nou Senat pentru zilele de 21—26 Aprilie. In fața gravei situațiuni externe guvernul găsește că „nu poate și nu se cuvine să aleagă și să hotărească dela sine linia de urmare ce va fi a se adopta. Este dar bine, este constituțional, este imperios cerut de forța lucrurilor ca, in momentele supreme actuale, puterea executivă să lucreze in de aproape și continuă conslătuire, in intimă înțelegere cu glasul națiunii, reprezentată prin legiuitele sale corpuri legislative“. El cere suveranului, care incuviințează, convocarea colegiilor electorale in termenul cel mai scurt posibil, pentru 9 și 13 Aprilie.

In seara zilei de 11 Aprilie, in timp ce se ținea la palat un consiliu de războiu sub președinția domnitorului, luând parte generalii: Cernat și Manu, colonelii Slăniceanu, Arion și Boteanu și maiorul Iacob Lahovary,—Ion Brătianu, la ora 11 noaptea, anunță domnitorului că Rușii au trecut Prutul, inainte ca convențiunea militară să fi fost votată de corpurile legiuitoare. Ion Brătianu cere prințului să se convoace imediat un consiliu de miniștri la care să ia parte. In acest consiliu, se decide a se protesta inaintea puterilor pentru acest act. „Trupele romine vor fi retrase dela Dunăre, slătându-se și populația din satele limitrofe a face același lucru. Transporturilor rusești pe căile ferate se va aplica tariful ordinar, iar nu cel redus din convenție.

„Autoritățile romine nu vor intra in relații cu armatele rusești. Prefecții vor indeplini numai atribuțiile lor de pazitori ai ordinii publice.

„Primarii singuri, bazindu-se pe autonomia comunală, vor intra in relații cu armatele ruse“.

Armatele rusești au intrat in țară prin trei puncte: Bestimac, din județul Cahul, Tabak din Bolgrad și Ungheni din județul Iași. In aceeași zi avantgarda a n sosit in Iași. Desdedimineață, la 12 Aprilie gara Ungheni intrebasese prin telegraf gara Iași, dacă nu poate primi o locomotivă. La răspunsul afirmativ, Unghenii expediază un tren militar întreg, destinat pazei liniei C. F. R. Autoritățile romine, atit cele administrative cit și cele de drum de fier ale statului, protestează. Șeful gării face cunoscut că nu are ordin pentru un tren militar, dar se poate elibera bilete particularilor, armele să fie puse conform regulamentelor sub banchete și astfel porni primul tren militar rus, sub aspectul unui tren ordinar de călători.

Asupra acestor evenimente guvernul publică prin Monitorul Oficial din 13 Aprilie un comunicat in care spune că:

„Până la intrunirea parlamentului care se face poimne, 14 Aprilie, cind țara va fi pusă in pozițiune de a zice hotăritorul său cuvînt, guvernul nevoind să ia asupra-și de a prejudeca această hotărîre, a luat următoarele măsuri in interesul ordinii publice:

„1) Spre a evita orice conflict care ar putea angaja națiunea inainte ca vocea ei să se rostească prin legiuitele sale organe,

trupele romine staționate la fruntarie, au primit ordin de a se retrage înlăuntrul țării, ca astfel să se evite din parte-le orice conflict, care ar putea să atragă războiul înlăuntrul țării.

„2) Prefecții județelor limitrofe sint ordonați, in fața cere-rilor formulate de comandantii trupelor întrate și care ar mai intra, să nu intervină ca agenți ai puterii centrale, ci ei vor avea a se mărgini ca simpli funcționari cointețesi și prin mijlociri ofi- cioase, să ferească populațiunile de putincioasele neajunsuri și conflicte, lăstnd ca autoritățile municipale in fața comandantilor de trupe, să reprezinte comunele ocupate.

„3) Populațiunile d'alungul Dunării au fost deșteptate de a-și retrage familiile și averea in comune mai depărtate de fruntarie“.

„Rusia declarind războiul Turciei, țarul publică la 12 Apri- lie un manifest in care spune că : „secind sforțările noastre pa- cifice, ne vedem obligați prin o opunere plină de mândrie a Porții a proceda la acte mai decizive. Sentimentul dreptății și al pro- priei noastre demnități ne ordonă să le facem

„Prin refuzul său, Turcia ne pune la nevoia de a recurge la forța armelor“.

Iar marele duce Nicolae trecind Prutul, in manifestul publi- cat direct către poporul român, spune că :

„Venim ca vechi prieteni, nevoind decit binele vostru. Spe- răm să găsim la voi aceleași nobile sentimente pe care le-au ma- nifestat strămoșii voștri armatelor ruse, in războaiele pe care le-am mai făcut deja contra Turcilor. Conformindu-mă ordinelor Majes- tății-Săle, fratele meu, cred de a mea datorie să vă anunț, că trecerea armatei ruse, va fi de scurtă durată și că nu trebuie să vă inspire nici o neliniște, guvernul vostru fiind considerat de noi, ca un guvern amic.

„Vă invit a vă vedea de treburile voastre obișnuite și a procura armatei noastre mijloacele necesare trebuinților sale.

„Am luat toate măsurile generale, pentruca casa militară să plătească imediat toate cumpărăturile făcute pentru armată. Voi trebuie să cunoașteți disciplina ce domnește in armata impe- rială ; sint sigur că ea-și va păstra onoarea intactă, că nu va tulbura cituși de puțin liniștea voastră, și că va respecta legile voastre, obiceiurile voastre și averea cetățenilor pacinici.

„Romini ! strămoșii noștri și-au vărsat singele pentru liber- tatea voastră ; cred deci că avem dreptul de a vă cere concursul vostru pentru armata care traversează țara voastră, cu singurul scop de a proteja pe nenorociții creștini ai Turciei, ale căror ne- necociri au deșteptat compătimirea nu numai a Rusiei, dar a Europei întregi“.

Iar in manitestul adresat armatei puse sub comanda sa, spunea :

„Jugul turcesc apasă de sute de ani asupra fraților noștri creștini. Mare este robia lor. Tot ce este scump omului, sfinta religiune a lui Crist, numele onest, averea cîștigată prin sudoare

și singe, totul este batjocorit, profanat de cătră necredincioși. N'au putut suferi nenorocirile; s'au răscolat contra apăsătorului, și iată că, de acum doi ani, curge singe creștinesc; orașele și satele sînt arse, averea prăpădită, femeile și fiicele dezonorate, poporațiunile din unele locuri până la unul măcelărite.

„Toate stăruințele monarhului nostru și ale guvernelor străine, pentru îmbunătățirea traiului creștinilor, au rămas fără efect. Multa răbdare a țarului nostru liberator s'a sfîrșit.

„Ultimul cuvînt al țarului este zis.

„Războiul este declarat Turciei.

„Comandamentul armatei îmi este incredințat mie. Nouă ne-a căzut norocul de a îndeplini voia țarului și a sfintei delegațiuni a străbunilor noștri. Nu pentru cuceriri mergem noi.

„Noi mergem în ajutorul fraților noștri batjocoriți și apăsați și spre apărarea religiunii lui Crist. Așa dar înaintea! Cauza noastră este sfîntă și cu noi este Dumnezeu“.

Domnitorul Carol se arată foarte nemulțumit, nu numai de faptul trecerii armatelor rusești, înaintea de votarea convențiunii de cătră parlament, dar și pentru manifestul publicat de marele duce direct poporului român.

Primind la 12 Aprilie pe baronul Dimitrie Stuart, venit de la Kișinău, spre a da deslușiri în privința trecerii armatelor în prezența lui Ion Brătianu și Mihail Kogălniceanu, domnitorul e nemulțumit de procederea marelui duce și spune că: „El singur are dreptul de a vorbi poporului său“. Baronul Stuart îi răspunde că: „convențiunea între cele două guverne nefiind încă divulgată, marele duce s'a văzut obligat să anunțe în mod public poporului român că armata sa nu intră pe teritoriul român cu intențiuni ostile. Dacă trupele ruse au trecut brusc frontiera, este din cauză că era imposibil de așinat încă mult timp înaintarea armatei; de vreme ce declararea războiului fusese comunicată la Constantinopol“¹⁾).

Domnitorul își exprimă credința că împăratul și marele duce vor renoi aceste declarații în scris, pentru a se putea lămuri situația față de corpurile legiuitoare.

La 16 Aprilie, domnitorul primește din partea țarului Alexandru prin prințul Dolgorouki o scrisoare în care i se spune că:

„Poarta răspingînd toate ofertele de conciliațiune ce i-au fost făcute, eu i-am declarat războiul. Însărcinez pe adjutantul meu prințul Dolgorouki, să predea această scrisoare Alteței Voastre. El îi va explica motivele care nu mi-au permis a întîrzia mai mult intrarea trupelor mele în România. Ele au trecut frontiera ca amici sinceri și se îndreaptă spre Dunăre spre a apăra o țară, pentru care ele și-au vărsat deja singele de mai multe ori“.

Iar comandantul suprem al oștilor ruse, marele duce Nicolae, îi scrie tot în aceiași zi:

1) *De Witte*, op. cit., pg. 286.

„Dacă trupele puse sub comanda mea au intrat în România cu o extremă precipitațiune și dacă a fost imposibil de a amâna această intrare, cauza n'a fost decit necesitățile strategice a căror valoare A. V. o va aprecia desigur.

„Majestatea sa împăratul, augustul meu frate și stăpîn, fiind silit de circumstanțe să declare războiul Turciei la 12 Aprilie, a dat ordin celor două armate ale sale, aceleia din Caucaș și aceleia pe care o comand eu, de a trece simultaneu frontiera. Pe de altă parte, avînd în vedere pericolele cărora era expusă România și primînd informațiuni neliniștitoare, care făceau să se prevadă o lovitură din partea inamicului, Majestatea-Sa mi-a ordonat să ocup, cit mai curînd, punctele mai sus expuse, cum sint podul dela Bărboși și gurile Siretului.

„Dînd ordin trupelor mele să treacă frontiera statelor A. V., n'am lipsit de a le prevedea cu o proclamațiune adresată populațiunii spre a o preveni că intrăm ca amici, și că intrarea trupelor noastre pe teritoriul român se făcea în virtutea unui acord stabilit între cele două guverne ale noastre“.

La 14 Aprilie, domnitorul deschizînd corpurile legiuitoare, spune:

„Intr'o asemenea situațiune, România abandonată de sprijinul altora, nu mai are să compteze decit pe sine.

„Vom invoca dar ocrotirea Dumnezeului părinților noștri, care la ora pericolului nu ne-a lipsit niciodată.

„Consultînd interesele națiunii, povățuindu-ne de tradițiunile strămoșești, ne vom răsama pe patriotismul tuturor Românilor, și la caz de nevoie, vom recurge chiar la brațul filor țării.

„Domnilor mei, dacă astăzi nu mai putem a ne bucura de neutralitatea pămîntului nostru, ca nerecunoscută de nimeni, datoria noastră este ca, cu orice preț, cu orice sacrificiu, să ferim ca România să devie teatrul războiului, ca orașele și satele noastre să fie prefăcute în cenușă, ca populațiunile noastre să fie masacrate, ca avuțile noastre, efructul muncii în timp de 20 de ani de pace, să se nimicească în mijlocul unui războiu pe care nu l-am voit, și care nu l-am provocat prin vina noastră“. Și mai departe:

„Cit pentru mine fiți siguri că-mi voi face datoria. Din ziua de cînd am pus piciorul pe acest pămînt, am devenit Român. Din ziua cînd m'am suit pe acest tron, ilustrat prin atîția mari și glorioși domni, cugetările lor au devenit marea gîndire a domniei mele: reînălțarea României, îndeplinirea misiunii sale la gurile Dunărei și pe mai presus de toate, menținerea drepturilor ei ab-antiquo, apărarea integrității hotarelor ei. Și intru îndeplinirea acestei sînte datorii fie bine încredințată țara mea că în capul junei și bravei noastre armate, voi ști a plăti cu persoana mea“.

Convențiunea pentru trecerea armatei ruse prin țara supusă ratificării parlamentului, o combat Blaremburg, Misail și Danie-

lopol. Ion Brătianu, răspunzînd, arată împrejurările în care se încheie convenția și cum ea este un rezultat firesc al situației noastre politice și trebuie ratificată.

Acest discurs, care expune în scurt istoricul relațiilor noastre cu Rusia și Turcia, cu obiceiurile și apucăturile acestor două popoare, este un prețios document pentru istoria noastră.

Turcii, care la 10 Aprilie ne propuneau alianța pentru apărarea principatelor, față de invazia Rușilor, sînt adînc nemulțumiți de atitudinea noastră încheind convențiunea militară cu Rusia. Savfet-Pașa, ministrul de externe al Turciei, într'o notă circulară, adresată ambasadurilor Turciei în străinătate, după ce face o expunere sumară a împrejurărilor prin care a trecut imperiul otoman în ultimul timp, spune cu privire la purtarea noastră că „n'ar putea fi îndestul de severă judecata care trebuie să lovească acte pătate de o nealitate atît de patentă. Peciud Poarta oferea acestui guvern mijloacele de a apăra țara contra invaziunii inamicului, miniștrii din București tratau în secret cu Rusia și încheiau chiar, în 4/16 Aprilie, convențiunea ce se comunică Camerilor și prin care toate sîrgintele țării erau dinnainte puse la dispoziția năvălitorului. Publicațiunea acestei convențiuni a desvăluit o situațiune pe care Poarta era departe de a o bănuși și care face să apese răspunderea cea mai grea asupra unui guvern, care, uitînduși toate îndatoririle, n'a stat la gînduri de a contracta cu străinul învoiri înfrîscuns, avînd scopul de a înlesni năvălirea imperiului, — trădînd în același timp interesele țării, încrederea guvernului suveran și speranța ce întreaga Europă pusese în înștiințările Principatelor-Unite”.

Răspunzînd domnescului mesaj, adunarea deputaților prin glasul lui C. A. Rosetti, spunea domnitorului: „Înțelegem și împărtășim, Măria Ta, strigătul dureros al inimii Măriei Tale, cînd zici Romînilor: că ajutorarea lor să o aștepte dela Dumnezeuul îndurător al părinților lor și dela brațul fiilor țării, povățuit de înțelepciunea celor ce sînt în fruntea ei. Înțelepciunea și brațul romîn vor feri țara de a ajunge teatrul unui războiu, pe care noi nu l-am voit, pe care noi nu l-am provocat. Fii sigur, Măria Ta, că atunci, cînd se unește voia Domnitorului cu aceea a poporului, unită este cu ea și voia lui Dumnezeu, și izbînda nu poate lipsi acelora, care, pacinici, ne-provocînd pe nimeni și neîncălcînd drepturile nimănuși, se străduiesc numai de-a'mpedeca ca orașele și satele lor să nu fie prefăcute în cenușă, ca poporul să nu fie măcelărit și ca să nu se nimicească avușile lui, fructul muncii a 20. de ani de pace.

„Dacă, Măria Ta, străbunii noștri au zis: că vorba domnitorului cu sfatul țării întărește domniile, tot ei, de tradițiunile căroră Măria Ta ne-ai amintit cu rominească simțire, tot ei au zis: fericit neamul al cărui domnitor ca un străjăr neadormit veghează ca să nu se știrbească moșia lui străbună”.

Iar la 25 Aprilie, Dumitru Brătianu, în numele Senatului, spunea princepelui Carol: „Sînt momente atît de grave, atît de

solemne, în viața națiunilor, încît mintea cea mai înțeleaptă nu poate pune o stavilă evenimentelor. Rațiunea omenească cea mai prevăzătoare se oprește în fața necunoscutului.

„Atunci Popor și Tron, Camere și Guvern, țara întreagă, nu mai au decît o singură cugetare, un singur strigăt, o singură îngrijire : mîntuirea patriei.

„România, deși izolată în momente așa de periculoase, amintindu-și însă de strămoșeștile ei tradițiuni, și invocînd ocrotirea Dumnezeului părinților noștri, se sprijină pe patriotismul fiilor săi și la nevoe chiar pe brațele lor. România va fi la înălțimea datoriei sale în momente așa de solemne, cînd viitorul și existența sa politică chiar, pot fi puse la aspre încercări, și nu va cruța nici un sacrificiu pentru a salva, a păstra neatînsse țara și instituțiunile ei.

„Convențiunea încheiată între guvernul imperial rus și guvernul Măriei Tale, a micșorat în mod simțitor îngrijirile legitime ce apăsau inimile Romînilor în niște împrejurări așa de dureroase, și cu atît mai mult, că M. S. Impăratul Alexandru II., unul din garanții puternici ai existenței noastre politice, *ne dă asigurarea de a menține și a face de a se respecta drepturile noastre politice și a apăra integritatea statului român*“.

Mulțumind Senatului pentru concursul energetic, domnitorul face o expunere a ultimelor evenimente.

„Dela mesagiul din 14 April, lucrurile s'au înăsprit. Fără să fi dorit, fără să fi provocat războiul ce a izbucnit între putericiile noastre vecinilor țara și început, despre partea Dunărei, a se resimți de dureroasele lui efecte. Fără ca de pe țărnicurile noastre o singură pușcă romînească să se fi tras, orașele și satele noastre pe jumătate pustii, încep a fi devastate.

„Comerțul nostru internațional, chiar din susul Dunărei, este cu desăvîrșire nimicit, căci în contra dreptului gîntelor, monitoarele otomane intră în ineseși porturile noastre și capturează și chiar ard vasele, fără privire cătră pavilionul ce poartă. Orașe deschise ca Brăila și mai ales Reni s'au bombardat. Oltenița, în care nu se găsește un singur pluton din armă rusă, a avut aceiași soartă, o nouă amenințare de bombardare i s'a și făcut. Pe la mai multe puncte s'au și făcut invaziuni de bande de Cerkezi și Bași-bujuci. Nu mai tîrziu decît eri, un corp de Bași-bujuci, trecînd Dunărea, au ars vasele aflate pe Jiu în portul Bechet și au pustiiit locuințele. În contra hotărîrii noastre de a nu provoca, de a nu ataca, noi ne vedem provocați și atacați pe însuși teritoriul nostru. Vom fi siliți a respinge forța prin forță, căci mai înainte de toate sîntem datori cătră țară de a-i apăra hotarele. Și atunci am convincțiunea că juna noastră armată, luînd povața dela faptele strămoșești, prin vitejia sa, va dovedi că este demnă urmașă a acelor oștiri romine, care secolii întregi au apărat civilizațiunea creștină la porțile Orientului“.

În fața acestor repetate agresioni din partea Turciei se desfășoară memorabila ședință a adunării deputaților dela 30 Apri-

lie 1877, cînd la 1½ după miezul nopții se face declararea războiului independenței.

A. Stoilojan interpelează guvernul asupra atitudinii pe care o va lua față de ostilitatea diplomatică și de agresiunea provocătoare a Turciei. Răspunde ministrul de externe Mihail Kogălniceanu, care expune situația noastră față cu Turcia și arată mersul evenimentelor în ultimul timp. Mai vorbesc Ion Ghica, A. Candiano-Popescu, P. Grădișteanu și Maniu. Neculai Ionescu spune: „că ar fi o greșală din parte-ne a ne declara în stare de războiu. Lăsați pe giganți să se lupte în tăcere cu gravitate și fără fraze și căutați-vă de interesele d-voastră, de situațiunea d-voastră. Feriți-vă de a vă amesteca în certurile celor mari și puternici, pentrucă ei pot să ne zdrobească în trînta lor“.

Vorbește apoi Ion C. Brătianu, care rostește cel mai frumos discurs, plin de un patriotism și de un curaj cetățenesc demn de admirat. Adunarea fascinată de puternica cuvîntare a primului ei ministru, într-un entuziasm, pe care cei ce au luat parte la această memorabilă sedință spun că nu l-au mai întîlnit în viața noastră parlamentară, votează moțiunea care: „recunoaște starea de războiu ce este creată Romîniei prin însuși guvernul otoman. Aprobă atitudinea guvernului față de agresiunea străină, se razimă pe sentimentul de dreptate al marilor puteri garante, care dela tratatul dela Paris au luat sub scutul lor dezvoltarea individualității politice.“

„Avînd deplină încredere în energia și patriotismul guvernului, îi dă autorizarea ca, cu toate greutățile, să pue toată stăruința și să ia toate măsurile spre a apăra și asigura existența statului romîn, astfel că la viitoare pace Romînia să iasă cu o pozițiune politică bine definită și națiunea de sine stătătoare să poată întruni misiunea sa istorică“.

St.-Galați

INZĂPĂDIȚI!

Cind trenul ajunsese în Pașcani—cu mare întârziere—Todiriță Naum află că nu poate merge mai departe: comunicația se întrerupsese. Dacă i s'ar fi anunțat o nenorocire, n'ar fi primit-o cu inima mai rea. El se duse repede la șeful stației:

- Câtă vreme avem să rămânem aici, D-le Șef?
 - Până când se va libera drumul.
 - Și când credeți că se va libera?
 - Cât timp nu stă viscolul, nu pot să vă spun nimic.
 - Poate să înceteze din moment în moment... parcă nu mai suflă cu putere. Atunci?
 - Atunci, în cinci-șase ceasuri veți putea pleca.
- Todiriță Naum întrebă cu spaimă:
- Cum? Va trebui să rămânem aici șase ceasuri?
 - A! să fiți mulțumiți dacă e numai atât...
 - Ce e de făcut, D-le Șef?
 - Puteți să vă întoarceți înapoi. De unde veniți?
 - Din București.
 - Vă fac biletul valabil pentru întors...
 - Imposibil!

Șeful stației făcu un semn: „cum voiți“, apoi tare: „alf chip n'aveți“.

Todiriță Naum plecase dimineața din București; se ducea la Iași. De două zile ninge mereu, iar în noaptea trecută un viscol turbat spulberase omătul de pe cîmpuri, mai ales prin nordul Moldovii, grămădindu-l în troene grandioase; și acum crivățul vijia în voe pe șesurile măturate. Azi e ajunul anului nou. Todiriță își trimesese de sărbători familia la Iași, iar el, reținut de afaceri, avea să vie pe urmă. Trebuiau să petreacă revelionul la Cuconu' Ștefanache, socrul lui Todiriță, care avea o slăbăciune în viață, ca anul nou să-i găsească pe toți împreună. Vrasăzică avusese dreptate șeful stației din București, cind i-a pus azi dimineață în vedere, că cu greu o să străbată în Moldova. Să se întorcă înapoi? Cu neputință! Las'că trebuie numaidecît să meargă la Iași, dar cu vremea asta te pomenești că rămîne pe drum. Nu! mai bine să aștepte în Pașcani...

El se plimbă agitat, străbătînd peronul cu pași mari, dela

un capăt la altul, cu gîndul aiurea. Incepea să insereze. Viscoulul vuia în cuprinsul gării șuerînd sinistru prin burlane, iar omăntul, purtat în virtejuri, dăntuia printre roțile trenului, aruncîndu-se furios în zăplazuri. Cîteva lumini începură să apară mai departe, clipocînd ca ochii unui om bolnav. Todiriță se frămînta cu gîndul, cum să rezolve problema. Dacă ar sta vîntul... ușor s'ar curăți linia... ar fi vreme... Să rămînă în Pașcani!... E grozav!...

Todiriță Naum se îndreptă din nou în spre șeful gării :

— De ce nu trimeteți un plug care să libereze linia?... poate ar fi chip de plecat...

— E de prisos, cită vreme nu stă furtuna.

— Aveți plugurile pregătite ?

— Nu se mai întrebuițează acuma. Dacă se liniștește, trimetem o mașină în recunoaștere.

— Cum ? N'aveți pluguri americane ?

— A ! acele sînt numai pentru Bărăgan...

— Și credeți să plece în astă sară vre-o mașină ?

— De !... ce pot să vă spun ?... poate... dar nu sînt semne...

Todiriță stătu o clipă, apoi zise cu timiditate :

— D-le Șef !... vă rog... în caz cînd pleacă... nu s'ar putea să mă iee și pe mine ? Am interese urgente... trebuie să fiu numaidecît la Iași...

— A ! asta nu se poate !

— E teribil ! Vă mulțămesc, D-le Șef.

— De !... N'aveți pentru ce...

Todiriță se retrase, dar aducîndu-și aminte de ceva :

— Dacă ași închiria o sanie ?

Șeful răspunse plictisit :

— Vă mininca lupii.

Vrasăzică va trebui să rămînă în Pașcani : lucrul îi părea absurd. Todiriță se gîndi cu duioșie la cei dela Iași, și mîntea lui tulburată căuta un mijloc supranatural de locomoțiune, care să-l transporte peste troenele de omăt.

Pe cînd Naum, cu privirea abătută, încerca să închege o hotărîre, din capătul celălalt al peronului venea trist și gînditor Iorgu Chirilovici, prietin cu Todiriță din copilărie.

Cei doi amici își strînseră mîinile.

— Incotro ? îl întrebă Todiriță Naum.

— La Iași. Dar tu ?

— Tot la Iași.

— Vrasăzică ?

— Deocamdată rămînem în Pașcani.

— Ei, ce ne facem ?

— Hai!em în restaurant.

Și ei intrară înăuntru. Aici, alcătuiră împreună un program. Mai întăiu să trimeată fiecare o telegramă la Iași ; apoi să minnce ; dacă în vremea asta se restabilește comunicația, să plece imediat, oricît de tîrziu ar fi ; dacă nu— aici părerile erau împărțite : Naum susșinea să rămînă în sala de așteptare— Chirilovici, să se ducă amîndoi la otel.

Todiriță ripostă :

— Otel?.. la han la Ghidale...

— Oricum... decit să stai în gară...

— Ce vorbești? N'ai idee!

— Te odihnești măcar cit-de-cit.

— Mai bine mă întind pe bancă... colo și mă învălesc cu tartanul, decit să mă minince ploșnițele și... A! nu! hotărît, eu rămân aici.

Ei se îndreptară spre oficiul poștal. Naum telegrafia soției sale: „Inzăpădit! Revelionul la han Ghidale. Vouă petrecere frumoasă. Trist și amărit! Imbrățișează copiii. Urări călduroase tuturor pentru anul nou.“

Dupăce și-au înștiințat pe cei iubiți despre soarta lor tristă în ajunul acestei zile solemne, s'au întors mai liniștiți în restaurant. Aici și-au alcătuit un *menu* frugal, căci neplăcerea în care se găseau le tăiasă și pofta de mâncare. Todiriță, cu sufletul acru, comandă un borș, pentru a se complăce în nenorocire. Și pe cînd gusta din lichidul fierbinte clătînd capul cu melancolie, lăsînd prin asta să se înțeleagă că „n'are a face ce minincă el acum cu produsele culinare ale Cuconului Ștefanache“, Chirilovici, care se muncea cu un bucăloiu de carne, trecut pe listă „muşchiu la frigare“, emise un adevăr filozofic, nu altî prin esența lui, cit mai ales raportat la împrejurările de față: „Și cînd te gîndești că puteam rămînea în cîmp!“

Dar urătorii au început și în Pașcani. Cîțiva băceți prizăriți, cu traiste de gît și bețe în mînă, apar în restaurant, ingîmîndu-și lingă ușa colînda cu glasuri subțiri și sunînd din clopoțel. Un chelner nu-i lasă să isprăvească, din considerație pentru pasageri. Și punîndu-le banul în mînă îi scoate pe ușa afară. Lui Todiriță i se pare o parodie a sărbătorii, iar amestecul insolit de urători și de chelneri îl indispuce adînc, ca o profanare a obiceiului străbun.

După masă, cei doi prietini sorbindu-și cafelele, și-au amintit de lucruri trecute—nu se văzuseră de mult—apoi eși-ă din restaurant să vadă dacă vîforul nu s'a mai liniștit. Ei sondară întunerecul, luminat unde și unde de movile de zăpadă, îndreptînd priviri cercetătoare în direcția Iașului; inspectară bolta cerească, de pe care lipseau stelele, și încheindu-și bine vestmintul, pe care o clipă vîntul cercase să i-l smulgă din spinare, Todiriță, împreună cu amicul său, străbătu sala din mijloc, să arunce o ochire asupra tîrgului. În sufletul lui Naum se deșteptară amintiri luminoase. De cite ori nu venise el aici, în dimineți frumoase de vară, cînd albastrul cerului și căldura plăcută a soarelui revărsau asupra lui din cîmpiile verzi, din lanurile de grîu, din ciripitul paserilor, din florile de pe cîmp, un suflu liniștit de fericire, care-l învăluia ca într'o mireazmă îmbătătoare în trăsura largă trasă de patru cai, înnaintînd spre plaiurile tănuite ale Neamțului! Și Todiriță privind spre Dealul Pașcanilor, vedea înnaintea lui șesul larg al Moldovii, și apa, ca un șarpe urias

de argint încolătăcindu-se pe cimpie ; iar în fund, în ceață albăstrie, ca dintr'o haină vapoasă, răsăreau munții, frumoșii munți, care-l aduceau anume din locuri atât de depărtate. Și acum ! El se uita trist la casele tirgului printre valurile de omăt răscolite de viscol. Și cum stăteau astfel, ațintiți la glasul pierdut al unui clopoțel care se tinguia în vuetul furtunii, dinspre Tuptile veni până la dinșii, adus de vînt, un urlet de fiară sălbatică.

— Ai auzit ?

— E lup !

— Frumos revelion !

Și cei doi amici intrară înăuntru mai triști de cum plecaseră. Iar urletul lupului îi dispunea la gînduri sinistre.

În restaurant lume puțină : numai cîțiva călători, minai de nevoi urgente, îndrăzniseră să înfrunte o vreme ca aceea. O doamnă în vîrstă, îmbrăcată în negru, pe figura căreia se citea o mare tristeță ; o fată tinăra, gînditoare ; un colonel cu privirea pierdută... stăteau cu toții lingă geamandanele și bucelele lor. Doi evrei vorbeau alăceri. Naum și Chirilovici străbătînd restaurantul se așezară în fund, la o masă. Todiriță, încruntat, începu să bată darabana cu degetele, semn de tulburare sufletească...

Dar cînd tocmai Chirilovici adusese din nou vorba despre locul de odihnă, iată că pe ușa restaurantului intră D. Panaite-Serbenciu, șeful depozitului de mașini dela căile ferate, pe care Todiriță îl cunoaște foarte bine. Cum văzu pe Naum, D. Serbenciu veni înspre dînsul.

— În cotro, Domnule Naum ?

Todiriță îi istorisi cum și-a trimis familia la Iași, cum a fost reținut în București, cum s'a întrerupt drumul prin Vaslui și cum a rămas el în Pașcani.

— Ei, acu ce faceți ?

— Așteptăm restabilirea comunicației.

— Și Domnul ?

Todiriță îi prezintă pe Chirilovici. D. Serbenciu zise :

— În astă noapte nu cred să plecați. Am trimis în recunoaștere două mașini la Ruginoasa, până dincolo de primul canton—cam pe-acolo se înzăpădește—și acum așteptăm rezultatul.

— Vrasăzică avem să știm îndată, zise Todiriță.

— Peste un ceas, mult două, răspunse D. Serbenciu. Ori cum... chiar dacă stă furtuna... e greu să găsim oameni care să desfunde drumul, dacă a fi înzăpădit... Gîndiți-vă... e anul nou...

— Atunci ? făcu Chirilovici.

D. Serbenciu scoase ciasul :

— Sînt nouă și zece... nu cred să plecați în noaptea asta.

— Dar mine ?

— A ! dacă nu mai viscolește, mine plecați negreșit. Se poate întîmpla însă să rămîneți aici și două-trei zile. Mă tem să nu se împotmolească și la Sirca.

Cei doi prietini își aruncară priviri pline de înțeles, față de noua amenințare a D-lui Serbenciu. Todiriță spuse cu resignare către Chirilovici:

— În cazul acesta mergem la Roman.

— Dar acum ce faceți? Rămineți la otel?

— Vrei să zici la han, întrerupse Todiriță. — Sub nici un cuvânt... cel puțin eu.

D. Serbenciu rămase o clipă pe gânduri. Apoi:

— Știți ce? polțiți la noi... avem și o leacă de revelion... da' ca în Pașcani. De cit să vă chinuiți în gară, mai bine cu un păhăruț de vin dinainte.

Cei doi amici se întrebară cu privirile. Todiriță zise:

— Dar dacă se restabilește drumul?

— În acest caz cel dintâiu, trebuie s'o știu eu... și atunci plecați. Hai, ce ziceți?

— Ideia nu-i rea, răspuse Chirilovici.

— Cu condiție ca să fim instințați imediat—adăugă Todiriță

— N'aveți nici o grijă...

— Atunci primim cu plăcere.

— Foarte bine. Așteptați să iau ultimele măsuri, și în zece minute sint al d-voastră.

Todiriță Naum rămase gânditor. Să facă revelionul la Serbenciu!... între oameni necunoscuți! Un sentiment de silă îl cuprinse și perspectiva de a rămînea în gară li păru mai puțin plicticoasă. Acuma la Iași... Copiii, cu haine curate, au primit de mult jucăriile... În odăi s'au aprins toate luminile... focul plictic în sobă. E cald... e bine. Cuconu' Ștefanache, ras proaspăt, și-a luat locul. Înaintea lui, pe masă, un talger cu gologani pentru urătorii mici, altul cu băncuțe pentru oamenii mai în vîrstă, iar alături banii mari de argint pentru capră și irozii... Lotonul mai tîrziu... Cinele s'a pus în lanț, de prin jurul casei s'a strîns totul, porțile s'au dat în lături...

„A ho!... ho-ho, ho!

„Buna sara, buna sara!

„Sara lui Sfintu' Vasile!

„La mulți ani, Cucoane Ștefanache!...

Și harapnicele... iar buhaiul buhăește în tot trgul ca un bondar uriaș. Și el în Pașcani, la revelion la Serbenciu!...

— Eu n'am nici un chef să mă duc, zise Todiriță lui Chirilovici.—Prefer să rămîn aici.

— Nu fi copil! Tot mai bine de cit să ne uităm pe păreți.

D. Serbenciu a regulat totul. Vine radios, avînd pe figură o expresie de mulțămire, cașictînd revelionul său va cîștiga un farmec deosebit prin participarea amicilor noștri. Impreună cu dinșii se îndreaptă spre locuința lui; șade chiar în cuprînsul

gării, în vechiul local făcut de administrația nemțească pentru funcționarii companiei. Și într'adevăr, se cunoaște că e făcut de Nemți! Cei doi prietini nu-și cred ochilor: odăi mari și încăpătoare, cu plafonul ridicat, cu geamuri înalte și dintr'o sticlă, cu pardoseală temeinică. Fără să vrei îți vine în minte viața de familie, tihnită și regulată, pe care o duceau aici acei oameni veniți de departe, să slujească drumul de fier care pentru întâia oară străbătea țarinile noastre. A încăput însă pe mini bune: ce rinduială și ce curățenie! În salonul frumos luminat de lampa mare de majolic, atârnată de tavan, și de câteva tricheluri cu luminări, așezate pe la margini, D-na Serbenciu—femeie frumoasă—și ciți-va prietini—bărbați și femei—rîd și vorbesc. D. Serbenciu își introduce oaspeții: Sînt înzăpădiți... care au ramas în Pașcani... I-a găsit triști și posomorîți... și au consimțit în cele din urmă, să-i facă plăcerea să vie aici...

Și amicii noștri au dat adunării lămuririle necesare relativ la călătoria lor.

Invitații continuă să sosească: șeful poștei, subșeful gării, cițiva inferiori imediați ai D-lui Serbenciu, D. Oprișanu—advocat în Pașcani—D-rul Mineu, medic la căile ferate, D. Păunescu, judecătorul—cei mai mulți însoțiți de cucoane, mai toți cu redingote negre și exalînd unii din ei Apa de Colonie.

Naum și Chirilovici au fost prezentați la fiecare. Sînt înzăpădiți!

— Vrasăzică faceți revelion în Pașcani, fără voe...

— A! mă rog, mă rog din contra...

— Ce să faci? Se întîmplă cîte odată...

Și întrebările bărbaților, urmate de risul sgomotos și vorba ascuțită a cucoanelor, se amestecau cu glasul trăgănat al colindătorilor, ale căror urări veneau nedeșlușit din antret, parcă erau cuvîntate în depărtare. Iar cînd se deschidea ușa, glasurile se apropiiau... O servitoare năvăli înlăuntru:

— Ursul dela Lespezi!

D. Serbenciu zise vesel:

— Să vie!

Toată adunarea a eșit în antret. Ursul, însoțit de tovarășul său, țigan contrafăcut cași animalul, mornăia fioros țintindu-se de băț și ridicînd în răstimpuri cîte un picior în sus. Și cucoanele se înghesuiau să vadă mai bine. Iar cînd D. Serbenciu a întrebat dacă ursul știe „să facă ca miresele“, damele au ris sgomotos și au fugit rușinate, pe cînd bărbații lăsau să cadă în dairă gologanii de anul nou.

Todiriță parcă începuse să mai uite pe cei de acasă. Căci dacă se deprinde omul cu năcazul, ba uneori chiar suferința ajunge un tovarăș plăcut al vieții, cum să nu te deprinzi cu cheful și cu voia bună? De aceia cînd banda lui Nestoraș și-a făcut apariția și cei patru muzicanți au început să-și arăte meșteșugul lor, lui Todiriță i-a venit chiar inima la loc. Și iacătă-l acum învîrtind cucoanele și domnișoarele din Pașcani în valțuri

bostonate, în polci și mazurci săllărețe, în contradanțuri incurcate, ba chiar în bătute și 'n chindii îndrăcite. Iar cînd a jucat singur cu Madam' Stăniloiu—cuconiță jucăușă—un briu „în de doi” lovind din cînd în cînd podeaua „să cadă țarnă din pod”, Todiriță, care se întărtase, a fost declarat de Madam' Serbenciu „dansator neobosit”. Și pe cînd din odaia alăturată voci subțiri, e-nervate, veneau în răstimpuri:—„v'am relansat, D-le Chirilovici—brelan de ași?—am ful de valeți”—la care glasul gros al lui Chirilovici răspundea: „mi-ați făcut un bluf, cuconiță”, dincoace Todiriță Naum, *dansator neobosit*, își ștergea mereu nădușeala cu batista, pe care o muta în toate buzunările...

Amicii noștri nu mai știu unde se găesc, nici în ce calitate. Un singur lucru simt: e bine! Dar pe ușă intră un om dela gară, care scoțindu-și șapca roșie, anunță D-lui Șef că comunicația e restabilită.

— E restabilită? întrebă Todiriță mai mult cu oarecare mirare decît cu bucurie.

— Da. Peste douăzeci de minute pleacă 149.

— Sigur că-i restabilită?

— Sigur, cucoane. Vîntul a încetat de mult.

— Vrasăzică putem pleca?

— Cum nu? Trenul e în gară.

— Oare să nu se mai oprească pe drum? Ce zici, D-le Serbenciu?

— Dacă linia e liberă...

Todiriță zise cu vădită părere de rău:

— Atunci plecăm.

Dar D. Serbenciu:

— Ia ascultă, nene Todiriță. Sînt unsprezece trecute... Ajungeți la Iași pe la două noaptea... ce treabă e asta? Rămîneți la masă... plecați cu 33...

— Atunci avem și siguranța că drumul se deschide bine...

— Firește...

— Fiindcă dacă trenul pleacă...

— Tocmai! aprobă D. Serbenciu.

— Dacă-i așa rămînem. Ce zici Chirilovici?

— De cit să umbli ca huhurezii...

— Bravo! exclămă D. Serbenciu.—La masă!—apoi, cătră tregher:—Să ne anunți la trenul 33.

Și toată lumea a trecut în sofrageria nemțească. Bună sofragerie!... Dar halal să-i fie și D-nei Serbenciu că nu degeaba e vestită în tot Pașcanii! Ce mai răciturî de gîscă, cu usturoiu „da' știî numai o idee”; ce mai ciorbă de găină bătrînă, dreasă cu ou și cu lămîie, cu insule de aur pe deasupra; ce mai curcani umpluți, alături cu felioarele de mușchiu, fraged ca roua, așezate în rînduri compacte, innotînd în sosul lor între două movilli de cartofe, rumene ca niște cofeturi!... și două rățe durdulii pe curechiu prăjit—numai cit trebuie—iar în mijlocul mesei, un castron cu harbuji murați „inaugurați în sara asta”, ale căror fe-

lii roșii ca singele întărtau adunarea la un atac crancen al dușmanilor de pe masă! D'apoi strudelele cu mere și cu nuci, aduse în farfurii care impuneau respectul, și invirtite cu sorțuri năstrușnice... ba și plăcinte cu poalele în briu, tăvălite prin smintină „pentru cine a vra să mînce“... Nu!... la multe mese a fost Todiriță Naum, dar mîncări așa gustoase—nu că e de față D-na Serbenciu—însă mai rar!...

Dar și pofta de mîncare a comesenilor știu c'a fost la înălțime! Și dacă o gospodină are cuvînt să se simtă oarecum cînd operele ei culinare sînt numai frunzărite, D-na Serbenciu trebuie să rămînă foarte mulțămîtă: farfuriile, cumpanite din greula adus, sînt ușurate cît ai clipi din ochi de conținutul lor. Iar vinul—e din beciul D-lui Serbenciu; dumnealui ține totdeauna vin la pivniță—chiar dacă nu era de pe vremea Nemților, cît a fost de prețuit, numai slujitorii care manipulau gărășile ar fi putut s'o mărturisească.

Todiriță Naum, avînd la dreapta pe Madam' Bursucescu. (a cărei figură n'are nici o legătură cu numele) și la stînga pe Madam' Stăniloiu, a fost găsit de amîndouă „o grădină de bărbat“... și politicoș!... toată sara... sărut mina cuconiță în sus, sărut mina cuconiță în jos...

Cînd ceasornicul din părete a început să sune miezul nopții, din odaia alăturată a apărut o mogildeață girbovită, cu barba albă, de cilți, înălțită, cu cojoc mișos, întors pe dos în spinare. Cum s'a arătat, a fost scos pe ușă afară în blende și cu picioare; apoi luminile s'au stîns în tăcerea solemnă a comesenilor, și după ce a douăsprezecea lovitură a încetat să mai vibreze, ușa s'a deschis cît e de largă, și odaia cu aerul rece a intrat și anul nou în chipul unei fetițe, îmbrăcată în haine albe, cu plete blonde care-i cădeau în cirilioni peste umeri, iar în fiecare mîna cu cite un trichel aprins. În ropotul aplauzelor, în strigăte de ura, amestecate cu acordurile solemne ale lăutarilor, anul nou pășește maestos..

Todiriță Naum, folosindu-se de entuziasmul general, își strecoară pe furis mina dreaptă dinapoi și binișor își desface calarama. Apoi, răsufînd mai în voe, se încheieă cuviincios la trei bumbi dela surtuc, liberînd pe alți doi—ceva mai intimi—dintr'o strînsă captivitate. Acu' e bine dispus... tachinează pe cuconița din stînga, care, lovindu-l cu șervetul, îi spune rizînd: „Te vede Domnu' Serbenciu“.

E rîndul sorțurilor. D-na Serbenciu zice: „Inzăpădiții!“ și toată lumea bătînd în palme strigă: „Inzăpădiții! Inzăpădiții!“ Todiriță se ridică și, desfăcînd ciuciulețul de hîrtie, citește în atenția generală:

«In dorul amorului
«Săruți gura cuptorului».

Și ris! și bravo! și bis! Și bate din palme și din pi-

cioare de apropiu! iar D-na Stăniloiu—cuconița din stînga—făcînd ochii mai dulci ca strudila cea cu mere, a rîsînd capul pe spate de i s'a întins gușulița, spunînd lui Todiriță: „cum s'a potrivit!“

Dar deodată toată lumea tace ca prin farmec. Tac și lăutarii. D. Serbenciu s'a ridicat în picioare aruncîndu-și șervetul dela gît. În mînă ține un pahar, pe care l-a umplut chiar atunci. Dumnealui e emoționat dintr'un indoit motiv. Pe față e alb ca părilete. Ridică paharul la înălțimea capului, parcă ar voi să se uite printr'însul. „Domnilor! (glasul îi cam tremură) Să bem primul pahar (figură cam riscată) în onoarea și în cinstea D-lui Naum și...“ Ei, lucru' dracului, i-a uitat numele...

— Chirilovici, îi spune D-na Serbenciu.

„și Chirilovici... înzăpădiți în această noapte fericită, care în suferință, (D-na Stăniloiu suspină dureros...) departe de familiile lor, (o cucoană bătrînă aprobă cu melancolie) în mijlocul troanelor de omăt... care ne-au făcut plăcerea să rămîie la noi... și să bem împreună un pahar de vin (litotă). Să trăiască!“

Și oaspeții toți aplaudînd frenetic: „Bravo!“ „Ural!“ „Să trăiască înzăpădiți!“ Iar Țigăni, furioși, scosaseră din arcușuri acorduri de circumstanță...

D. Serbenciu, după ce-a sîrșit cuvîntul, și-a făcut loc, și amețit de entuziasm, a venit să ciocnească cu Todiriță. Și sărutîndu-l frumos l-a îmbrățișat în mînă cu paharul de vin, pe care, din pricina confuziunii momentului, l-a vărsat în ceafa D-nei Stăniloiu. Și tot așa a îmbrățișat și pe Chirilovici, pupîndu-l și pe dînsul dulce. Iar după ce cheful s'a mai potolit și mesenii s'au așezat pe la locurile lor, Todiriță s'a ridicat și el grav, și invîrtînd complimentul cu mult meșteșug l-a întors cu prisosință asupra D-lui Serbenciu „amabilul amfitrion și mai ales amabila noastră amfitrioană, care cu atîta grație... etc. etc.“ În veselia generală, D. Serbenciu făcînd șervetul ghem l-a svîrlit în scripca lui Nestoraș, poruncindu-i:

„Am un leu și am să-l beau!“

Și pe cînd artistul își tremura glasul ca să-i dea mai mult farmec, iar D. Serbenciu îi bătea tactul cu degetul, ușa s'a deschis și tregherul anunță: „A sosit trenul“.

— Eși afară! răcni D. Serbenciu; apoi cătră Todiriță: — Dacă mă iubești, pleci c'o s'tă pa'zeci și i'...

Todiriță, care la vederea mesagerului înghețase mai rău decît adineaocă cînd văzuse mogildeața *anului vechiu*, răspunse:

— La voia dumitale, nene Serbenciu!

Cafelele se iau în salon... lumea se scoală dela masă. D. Serbenciu declară:

— „Eu... n'am ce face... acolo l... locul meu e... aici!“

Aceste vorbe, care aveau de scop să arăte oarecum care-i va fi preocuparea dumisale constantă pentru restul nopții, au fost

începute cu glasul unui bas cantabile în retragere și slăbite în tonul unui soprano răgușit. Iar ca să arăte și mai bine unde înțelegea dumnealui să stăruiască, a făcut și un gest eloquent cu mina dreaptă, pe care a scăpătat-o însă înspre virful nasului. Apoi, luînd o hotărîre, se adresă lui Nestoraș :

— Mă Țigane!... cioarră!... vină ici!...

Nestoraș, încîntat de apelativele D-lui Serbenciu, se apropie fînind vioara de git.

— Să-mi zici de *jеле*, mă!

Și D. Serbenciu, cu picioarele întinse în toată lungimea lor, cu capul foarte mobil, avînd o sticlă cu vin dinnainte, bătea tactul muzicii—un tact capricios—iar Nestoraș, aproape de dînsul, îi zicea cu cea mai mare încordare după pofta inimii, uitîndu-se în ochii lui ca la un capelmaistru versat...

D. Serbenciu încercă să strige :

„In-ză-pă-diții!... eu... vreau să 'ie 'ndată... în...zăpă'ii!

Și cu glas de găină cu cobe, strigă :— „Tod'ță!...“, apoi făcînd o sforțare : „Don'le... *Cosmîlescu!*“

Din odaia alăturată cu salonul se auzea însă timbrul gros al lui *Cosmîlescu—alias Chirilovici—*amestecat cu aceleași tonuri subțiri : — „cît pînțezi?— plus potu— a! am să mă supăr, cuconiță!...“ așa că D. *Cosmîlescu* a fost nevoit să refuze invitarea plină de atenție a D-lui Serbenciu, rămînînd să împărtășească voia bună a „amabilului amfitrion“ numai Todiriță Naum...

— Tod'ță puile!... 'ngă'ine!...

Și așezîndu-și lîngă dînsul, îi zise cu vorba îngălată :

— Eu... frate Tod'ță... mi-ai făcut mare plăcere... da știi... mare plăcere! Să trăești!

Și D. Serbenciu, ca să întărească și cu fapta, pupă iarăși dulce pe Todiriță, după care desertă paharul cu multă convingere.

Cînd ziua albă a început să se arăte prin geamurile înghețate, musafirii și-au adus aminte că au și ei case. Todiriță își simte capul greu... a ciocnit cam mult... și măcar că ține la chef, dar oricum, parcă pămîntul nu-i opune destulă rezistență. Cei însurați s'au dus mai de vreme : au rămas cîțiva burlaci, care, în picioare, trinchesc pentru anul nou :

— La mulți ani, Domnule Naum!

— Încîntat de cunoștință, Don'le Opreșanu.

— Cînd ne-a fi mai rău, tot așa să ne fie...

— *A la vôtre*, Opreșene. Să-ți vad partidul la putere!

— Să te-audă D-zeu, nene Mincule, că cu hoții își de liberali....

Lui Todiriță îi sări țandura :

— De ce-s hoți, Dom'le? întrebă el așos.

— Ei asta-i! parcă dumneata nu știi—răspunse Opreșanu.

— De ce, Dom'le?... De ce?... Te rog spune-ne și nouă...

— Păi, nu i-a prins?

- Cum i-a prins ? Cu ce i-a prins ?... Eu nu știu nimic...
 — Cu gazu'...
 — Ei, cum ?
 — Ei, cum !... Cu mina în buzunarul comunei, cum !...
 — Pen'ce ?
 — Pentrucă sînt tâlhari...
 — Cum *talari* ? te rog explică...
 — Iac'așa ! N'ai văzut facsimilul ?
 — Ce *faschimil*, Don'le ?... Ce sfax... ce fasc...?
 — Apoi nu te fă că nu știi... facsimilul ..
 — *Dumeta* l-ai cetit ?
 — Eu nu l-am cetit... dar toată lumea l-a cetit...
 — A pățit-o Oprișanu'—zise D-rul Mincu, făcînd cu ochiul.
 — Și-apoi și cu Creditul... reluă Oprișanu...
 — Nu schimbă chestia, Don'le ! strigă Naum furios punînd
 mîna în pieptul adversarului.—Nu schimbă !... Ne-ne-ne-ne ! Nu
 schimbă ! Dovedește !
 D. Serbenciu, care tocmai atunci apărură pe ușă, interveni.
 — Don'lor !... vă rog.. lăsați politica... mai 'ine luați d'ici...
 — Nu-nu-nu-nu !... dovedește !... strigă Todiriță.
 — Toată lumea știe, afirmă Oprișanu.
 — Apoi nu !... Ai să-mi faci pe loc dovada...
 Dar D. Serbenciu, foarte solemn :
 — Vă rog, Don'lor !... vă rog !... în casă la mine... nu vreau
 politică... fără politică... Don'le Todiriță !...
 — Să dovedească ! ținea mereu Naum.
 D. Serbenciu se vîrî între dinșii :
 — Frate Costache !... eu cunosc pe Don Naum... 'm'ealui
 cînd spune o 'orbă...
 Dar Naum :
 — Să dovedească !
 Și pe cînd Todiriță Naum se băga în sufletul lui Oprișanu
 silindu-l să-i facă dovada, ușa se deschise și trezherul apărură
 din nou :
 — Domnu' Șef, trenu 143.
 Naum răcni :
 — De ce-s hoji, Don'le ?
 Dar D. Serbenciu :
 — Don'le Naum !... iaca o s'tă pa'zeci și t'i... împăcați-vă !
 — Intăiu să dovedească !
 — Todiriță !... uit'e în ochii mei, puiule !... Dacă mă iubești...
 Și D. Serbenciu, apucînd pe adversari de după gît, îi a-
 plecă de capete, măcar că amîndoi se înțepeniră în cerbice, silin-
 du-i astfel să se apropie unul de altul. Naum sărută pe Opri-
 șanu, iar D. Serbenciu, pe Naum și Oprișanu, ba și pe D-rul
 Mincu, care beneficia și el ceva—pe nedreptul nu-i vorbă—din
 recompensa dulce a împăciuitorului...
 Todiriță zise avocatului, cu glas blajin de astădată :
 — Acu... trebuie să-mi faci dovada.

Dar D. Serbenciu cu un gest imperativ :

— *Finis Poloniae!*

Discuția prin urmare se inchide. Trebuie să se grăbească, căci trenul e la peron. Chirilovici și Naum mulțămesc frumos D-nei Serbenciu, care îi roagă „să scuzeze“, apoi urmați de stăpînul casei, de Oprișanu, D-rul Mincu și încă de doi, pornesc cu toții înspre gară. Nu e vînt, nici nu mai ninge. E ger strașnic... și aerul rece face mult bine călătorilor, dar mai ales D-lui Serbenciu. La gară ei intră repede în restaurant : până la plecare, mai este.

— Pricop! ia dă-ne o sticlă de vin infundat, de cel care îmi place mie, poruncește D. Serbenciu.

Vinul sosește, iar prietenii noștri, în picioare, beau pentru despărțire :

— Ei, să trăești, nene Serbenciu !

— Vivat !

— Poftim și la Iași, D-le Serbenciu ! zise Chirilovici.

— A! cînd îi veni în București... să știi că mă supăr... vivat !.. tot acolo stau... și d-ta, D-le Oprișanu... să trăești!.. facem un chef la bodega lui Mircea...

— Cu plăcere, cu plăcere !.

— Prosit !... în sănătatea D-nei Serbenciu !

Naum și Chirilovici se grăbesc. Mașina pușae pe linie ca un monstru astmatic și răsullarea ei greoaie întretine neliniștea călătorilor.

— Este vreme... n'aveți grijă !.. îi liniștește D. Serbenciu. biletele sînt valabile... Pricop, încă una !.. da'repede ! Apoi, cîtră cei doi prietini : — Adecă, de ce v'ati grăbi așa ?

Todiriță scoase ceasul.

— Domnule Naum... Domnule Chirilovici... ba nu, zău... să fim oameni de înțelegere... eu nu vorbesc multe... știți ce ?

— Ce ? nene Serbenciu.

— Rămîneți la potroc !

— A ! nu se poate, răspunseră în cor Naum și Chirilovici, cărora — nu se știe de ce — cuvîntul *potroc* le umplu gura de apă.

— Am pus să se facă un puiu de potroc să-ți inghiți și limba.

Amîndoi călătorii inghițiră în sec.

— Cu clapon, Domnule Naum !

Și D. Serbenciu făcu cu mina, în mic, semnul pe care acarii la drumul de fier îl fac mare, în fața primejdiei însă.

— Serios, D-le Naum... plecați cu 35... un ceas mai mult ori mai puțin...

Portarul anunță cu glasul solemn că trenul de pe linia a doua pleacă la Iași.

— E foarte greu... zise Naum gînditor. Dar Chirilovici :

— Ardei ai ?

— He-he-hei !.. făcu D. Serbenciu... îți sare căciula din cap.

Cei doi amici se consultară din nou cu privirile, iar Todiriță :

- E drept că azi toată lumea doarme.
- Mai așa ! aprobă D. Serbenciu.
- Și dacă n'am fost cînd trebuie...
- Haide rămîneți ! interveni și Oprișanu.
- Zici că mai avem un tren ?
- Cum nu ! 35, la patru. Bravo !—Apoi cătră tregher:
- Scoboară bagajele ! Pricop, încă una !

Și pe cînd conductorul striga afară : „Poștiți in tren, Domnilor !” prietînii noștri părăseau restaurantul, luînd din nou drumul spre locuința D-lui Serbenciu. Aproape de casă, acesta zise entuziasmat :

- Așa potroc n'ai mincat de cînd ești, nene Todiriță !

D. D. Pătrășcanu

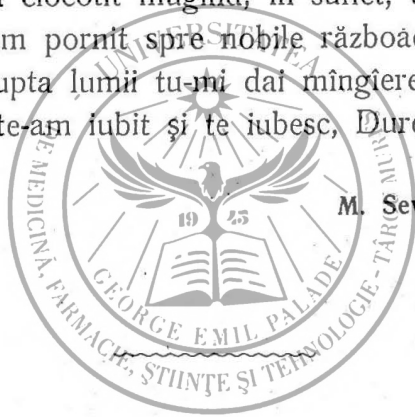

DURERE

In Grecia tu n'ai avut altare,
Și Parosul n'a împrumutat zăpada
Nici unui mare sculptor din Elada
Să-ți facă statuă nepieritoare.
Elinii însă toți te-au cunoscut
Cînd se înturnau din bătălii, pe scut ;
Te știu și sclavii lumilor eline,
Însîngerăți la glezne și la mîni,—
Creștinii arși pe ruguri de păgîni,
Păgîinii arși de torțile creștine.
Fecioara, care dragostea și-o plînge,
Te-a'ntrezărit prin visuri dărîmate ;
Te văd, pe cîmp, învinsele armate
Tîrîndu-ți poala mantiei prin sînge.
Te știe lumea slabă și măruntă,—
In ochii ei își odihnește bolta
Seninul ; și adesea marea cruntă
In valuri negre-și zbuciumă revolta.
Eu te-am văzut : era o noapte mută,—
Omătul sta încremenit de ger
Și parcă toate stelele din cer
Jucau o horă iute și tăcută.

În suflet mi se năruia o lume
De visuri albe ; și vedenii clare
Își întindeau spre mine mii de ghiare
Să mă cuprindă și să mă zugrume.
Atunci, în truda chinului sălbatic,
O clipă m'a orbit un chip de zină :
Purta în ochi o limpede lumină,
Și m'a lipit la pieptu-i de jărătic.
Și gura ei—o floare de văpae—
Mi-a ars, în sfântă sărutare, gura.
Mi-a clocotit mugind, în suflet, ura
Și am pornit spre nobile războaie.
În lupta lumii tu-mi dai mîngiere...
Eu te-am iubit și te iubesc, Durere !

M. Sevastos

ALECU RUSSO

Iașii și locuitorii lui, în 1840

Iașii a început de cităva vreme să ațite curiozitatea publicului european, nu în chip excentric, prin el însuși, ci ca scaun al principatului nostru și deci ca un punct al marei chestiuni a Orientului.

Până în 1830 orașul acesta, — așa de interesant prin moravurile tuturor popoarelor care au călcat pământul celor două principate dela Dacul rătăcitor și sălbatic, dela Romanul de pe Tibru, dela toate oardele nomade care și croiseră prin vechea Dacie pierdută o cale singerată spre a se năpusti în inima Imperiului, plină la Musulman, Leah și Ungur, până la Grec și inslirșit până la Rusul de azi care se pretinde regeneratorul nostru politic; moravuri necunoscute adaptate la moravuri necunoscute, obiceiuri barbare altoite pe obiceiuri antice, patriarhatismul pastoral topit în servitutea feodală, misterele creștinismului încrustate pe miturile păgine, superstițiile poetice a'e evului mediu încrustate în secătuitoarea necredință a veacului, tot ce-i vechiu și ce-i nou, Occidentul și Orientul, topite într'un tot nedespărțit, cimentate de vremi și împrejurări așa fel încit clădirea s'ar dărama dacă ai scoate o singură piatră, — Iașii, încă odată, pină în 1830 nu era cunoscut lumii decit din buletinele armatelor imperiale rusești, și, în cercurile literare, din citeva relații scurte și nu tocmai exacte ale citorva călători, baronul Trotț și alții. Un Italian, de numele căruia nu-mi aduc aminte, care petrecuse în Moldova cu nădejdea vană de a strînge repede avere, în povestirile lui amestecă amărăciunea dezamăgirilor lui personale; consulul Wilkinson, afară de citeva generalități, e inexat; unul singur, un Neamț, cu numele Wolf, în lucrarea lui a rezumat cu discernămint și cu gust moravuri, istorie, caracter, guvern; dar cartea aceasta acuma e veche, și afară de oarecare lustru local, toate s'au schimbat. Wolf era bun pentru vremea în care scria;

astăzi însă, cînd se judecă și se privesc lucrurile dintr'un alt punct de vedere, ar duce în rătăcire, fără voe, pe cetitorul care n'ar putea să-l pue față în față cu propria-i experiență.

Totuși dela tratatul de București, din 1812, dela lupta libertății și emancipării elenice, a cărei primă scintec pornită de pe malurile Prutului a făcut să izbucnească imensul vulcan al Eteriei, însfirșit dela cel din urmă războiu împotriva Turcilor, orașul nostru eși puțin din adîncul întuneric, din care nu l-a putut scoate nici moartea lui Potemkin.

Tradițiile populare, fragmentele informe și risipite ale cîtorva cronici vechi se contrazic fără încetare, și se contrazic mai ales cu un rest de inscripție găsită, nu de mult, pe o marmorăciuntită în săpăturile vechiului fort roman *Caput Bovis*, la Galați. Tradițiile duc întemeierea lui la niște vremuri foarte depărtate; Cantemir, care e autoritate în ceiace privește Moldova, pune obârșia lui în seama lui Ștefan al V-lea cel Mare, și vorbește astfel în capitolul IV al *Descrierii Moldovei*:

«Acesta este scaunul Țării, pe care l-a mutat Ștefan-Vodă acolo din Suceava, ca să poată apăra țara mai bine din mijlocul ei de către năvălirile Turcilor și ale Tătarilor, pentru că el prea bine vedea că nu putea să se apere așa lesne din Suceava, de oarece este depărtată de hotarul turcesc. Mai înainte de aceasta, era tirgul numai ca un sat prost, întru care abia se așezase trei ori patru gospodari, și avea și o moară în care era un morar bătrîn cărui-a zicea Ion (sau după cum se zice în limba proastă, *Iuș*). Numele acestui om Domnul l-a dat orașului pe care l-a făcut, întru care a zidit întâiu și o biserică, întru cinstea sîntului Nicolai, care este acum biserica cea mare, și după aceea și alte palaturi pentru dînsul și pentru boerii lui a clădit. Iar Radu-Voevod l-a împrejmuit cu zid...»

Astăzi nu se mai zărește nici urmă de ziduri și alte infumusefări de care vorbește Cantemir, afară de ruinele impunătoare ale Palatului Doamnelor noștri—care însă nu e vechiu și a ars în 1827 în focul ce a distrus aproape în întregime tirgul. Dintre biserici, vrednică de luare-aminte e Trei-Erarhi, prin îndrăznețea-i structură gotică și prin sculpturile bizare care-i împodobesc zidurile din afară,—cu atît mai mult, cu cît asemenea monumente sînt rare la noi. Cu privire la biserica aceasta, se povestește de un fapt destul de curios.

Evlavia Doamnelor și boerilor împodobise Trei-Erarhi—mai cu osebite între toate celelalte biserici. Zidurile pe dinlăuntru erau bogat zugrăvite și aurite. Pe vremea Eteriei grecești, Turcii, pătrunzînd cu puterea înlăuntru, îi dădură foc, socotînd în neștuitoarea lor lăcomie că zidurile erau de aur masiv; dar văzînd că aurul nu curge, stînsură ei singuri focul.

Iată acum pe ce se întemeiază cea din urmă părere, care pune în seama Romanilor zidirea orașului nostru și care ar părea probată prin restul acela faimos de inscripție găsit în ruinele cetății *Caput Bovis*.

.... HOC GRAT
 ... NUNTIA
 (LEG : ESSENS)
 QVARES HAN
 C. ROG

Un patriot luminat, d. Săulescu, profesor la Academia din Iași, a demonstrat că legiunea *Iassii*, tăbărind în acest loc, s'a alcătuit aici un târg care încet-încet, cași alte orașe dace, a dobândit dela Roma privilegiul de a fi recunoscut oraș municipal sub numele de *Municipium Iassiorum*.

Simțimintul domnului Săulescu și acel al lui Cantemir, oricât de departate ar părea unul de altul, se pot totuși împăca destul de bine. E fapt cunoscut că după năvălirea popoarelor, legiunile dace și dunărene au fost retrase și țara rămăsese fără apărare. Iașii, cași atitea alte târguri, se supuse soartei, și așezat fiind la marginile împărăției și a Daciei, în drumul Hunilor, Slavilor și Tatarilor, se stinse cu desăvârșire. Așa fel Ștefan cel Mare a putut să fie întemeetorul lui. Data fiind lipsa de istorici, dat fiind întunericul neștiinței și al barbariei, nu-i de mirare să fi rămas ca o tradiție nedeslușită numele Iaș, atribuit unui morar, — nume pe care Ștefan I-a dat târgului său, fără să știe că așa îi zicea de veacuri. Când eroul Lesilor, Sobiesky, a pustit Iașii în retragerea lui din 1687, se mai puteau vedea încă urme de ziduri.

Dar lăsind feluritele păreri asupra întemeerii și obrșiei Iașilor, și încercările veacurilor, cărora sînt supuse toate lucrurile omenești, după eterna lege, — să aruncăm o privire asupra așezării, asupra moravurilor și locuitorilor lui, asupra amestecului de inovații altoite pe vechile datini, care alcătuesc un fel de mijlocie pitorească între moravurile asiatice și moravurile occidentului. Iașii e ca mașinele acelea complicate, cărora trebuie să le cunoști amănuntele și resorturile ascunse fără să-i pricepi ansamblul.

Regulamentele nouă care stăpîneau Moldova, atingerea cu armatele rusești care au brăzdat principatele, vizitele citorva călători, roiul acela de tineri care au petrecut în orașele europene în mijlocul unei vieți și al unor obiceiuri diametral opuse obiceiurilor și vieții liniștite și așezate din patria lor, au schimbat fața Iașilor, introducînd alte vederi, alte idei și un alt fel de a privi lucrurile. Ca în orice țară pe cale de regenerere, sînt la noi două principii care stau în luptă, o luptă înăbușită, însă uriașă și necontenită, între bătrîn și tinăr, între obiceiul căzut și veșted și inovația cutezătoare, plină de putere și de viață, o luptă pe moarte între vechiu și nou, în care biruința greu cîștigată va fi a celui din urmă. După părerea mea, aici e un vrednic subiect de cugetare pentru observatorul filozof: de-oparte geniul unui secol care nu se sprijină decît pe amintirea trecutului, și de alta geniul unui secol, al vremii nouă, puternic și nervos,

—deși e înfășurat încă în scutecele copilăriei și a imitației ne-
cugetate. În punctul acesta am ajuns noi astăzi. Las pe altul
mai dibaciu decît mine să aleagă nuanțele și să deducă urmările
necesare și firești. Tocmai în clipa regenerării noastre politice și
intelectuale a apărut printre noi d. *Girardin*. Scrisorile lui au dat
Europei noțiuni precise, eloquente, însă nu indestul de întinse.
D. Girardin a dat probă de un mare tact de observație fină, lim-
pede, repede ca gîndul și adevărată,—dar domnia-sa a petrecut
prea puțin printre noi, ca să poată vedea contrastul orașului
nostru bizar. Moravurile, obiceiurile noastre, caracterul nostru sau
acela pe care ni-l dau împrejurările ar fi un material nou, origi-
nal; și cu toate că până acum n'a apărut nimic în această pri-
vință, trebuie să nădăjduim că va veni într'o zi un Român care
va umbla prin țară, cercetînd toate pietrele, toate mănăstirile,
întrebînd amintirile înmormintate, întorcînd poalele redingotei și
antereului, benișul și jilecta, calpacul umflat și pantalonul mo-
dern, spre a le întreba de taina amestecului lor și de soarta
care le așteaptă.

E supărător pentru noi că după d. Girardin, am primit vi-
zita domnului La Battu. Puținele lucruri care privesc Moldova,—
cu părere de rău o mărturisim,—sînt neexacte. S'ar părea că cei
opt cai care purtau repede pe d. La Battu prin principate, l-au
împiedicat să vadă ceva, și frica de friguri alungindu-l din Iași,
după puține zile, l-a lăcut să nu-și mai poată revedea notele.
De altfel așa fac mulți călători; cîteodată proverbele au mult
bun-simț.

Iașii se întinde domol pe spinarea ușor înclinată a unei
coline lungi, își cufundă briul în riușorul Bahluiului, milos în
cursul lui cași la izvor, și se întinde până în mahalaua zisă a
Tătărășilor, unde orașul se oprește de-odată, lingă o ripă adincă
străbătută de o ață de apă gălbie și murdară, deseori secată. Ni-
mic mai pitoresc primăvara decît priveliștea pe care o înfăți-
șează de departe acest Tătărăș, faimos între toate mahalalele o-
rașului, din pricini pe care nu-i nevoe să le mai înșirăm aici.
Grămezi de căsuțe albe și cochete stau împrăștiate ici și colo,
înconjurate de pașiți verzi, de grădini, de arbori; cîteva biserici
contrastînd cu micimea căsuțelor, înalță cruci argintii; și dea-
supra crestei dimpotrivă un tufiș de copaci pe verdele cîmpului
stăpînește totul. Dacă ar fi o punte de sîrmă peste ripă, ar fi
Friburgul din partea de miazănoapte, fără sălbatica și limpedea
Sarină. Orice iluzie însă încetează pe dată ce încerci a intra în
dedalul acelor așa zise străzi...

Iașii însuși este un monstruos amestec de clădiri masive
ori elegante, de palate și de magherniți împrejmuite de ogrăzi
nemăsurate; pe ulițele lui furnică lucruri dela țară, lux imbiel-
șugat, echipagii repezi, livrele, toaleta pariziene ori vieneze, zdrențe
franco-moldave, fizionomii vesele, aspre, originale, felurit îmbră-
cate, ca pentru un bal mascat. Populația lui de 60,000 de su-
flete e tot așa de felurită cași costumele, și un observator de mo-

ravuri, stind la fereastră o jumătate de ceas, ar avea de observat destul, ca să poată face cunoștință cu zece popoare și să călătorească totodată în Franța, în Germania și în Orient.

Ici deosebești pe Ovreiu cu antereul negru dintr'o stofă căruia poporul îi zice *pielea dracului*, lipit pe trup, cu cușma blănită de osebite forme, cu cei doi zulufi indispensabili coborind în lungul timpelor și incurcându-se de obicei într'o barbă soioasă pe care niciodată n'o rade. Pantaloni de nanchin legați la genunchi cu niște șușaniți care atiră; colțuni și papuci care au fost odată albi completează pe Ovreiu afară de șarlătaniile, șirecliturile și înșelăciunile lui, care par a-i alcătui caracterul național. Totuși Ovreiu, această ființă degradată și rătăcitoare, alungată de pretutindeni, virindu-se și plictisind, ființa aceasta pe care societatea a pus-o la index, și totuși nu se poate lipsi de ea (la noi, se 'nțelege),—îți insuflă milă: Ovreiu e bătut și batjocorit de mulțime, josnicia lui tritoare stă în fața netoleranții și a prejudecăților sălbaticе ale norodului; el n'are demnitatea amară a raselor decăzute; frica lui a ajuns proverbială. Ovreicele sînt cunoscute în toată creștinătatea pentru frumusețea lor,—numai trebuie să ai grijă să le speli, să le fereduești și să le parfumezi; altfel e zădarnică orice iluzie.

Colo stă Armeanul, adevărat copil al leneșului Orient, grav și tăcut ca un Turc, cu picioarele încrucișate pe tarabă; în îmbrăcămintea lui mai păstrează neprefeștii șalvari, în care la nevoie s'ar putea ascunde zece Parisieni de-ai noștri, giubeaua largă și antierul elegant și ușor. Dacă nivelarea innoirilor a pătruns în magazia lui, stă lungit pe divan, cu un aer stingaciu, fumînd și vinzînd pașnic tutun turcesc care aici se fumează în cantități uriașe.

Ici vezi pe Lipoveni, vechi sectari pribegiți din Rusia. O ramură a lor numeroasă, fugită, sub numele de Rusnaci, a populat Galiția. Sînt oameni 'nalți, sălbatici la înfățișare; și-au păstrat îmbrăcămintea, adică o bluză în cadruluri coborind peste niște pantaloni largi, ziși „pantaloni căzăcești“, și poartă barba „mujișilor“; sînt birjari, grădinari, zidari și beau foarte mult, precum arată și o zicătoare moldovenească.

Uite dincolo Neamțul, liniștit și meșter, lucrînd conștiincios la părechea de ghete, și care neavînd bere de Ratisbena, îi place totuși să tragă planuri de războiu pe masa umedă și judecă campaniile lui Napoleon deșertîndu-și paharul de vin moldovenească. Pentru dînsul toți mușteriii sînt *măria-ta*, *înmălfimea voastră*, ori *domnul conte* și *domnul baron*; are mare dragoste pentru conți și baroni, măcar că la noi nu se află așa ceva.

Pe ici-pe colo sînt sămănați mii de indivizi, Greci, Sirbi, Bulgari, neamuri corcite, care sînt băcani, pitari, hangii ori măcurînd crișmari-bucătari, mijlocitori, în luptă de moarte cu Ovreii care se amestecă în orice meșteșug, în haine bizare, împrumutînd dela un popor comanacul, dela altul surtucul, de ici antereul pe pantaloni cu chingi.

Insfirșit vin copiii *Faraonilor*, enigmaticii Egipteni, ori Bohemieni, cum le zic Franțujii, *Gitanos*, *Zingari* în spaniolește, *Țigani* pe moldovenește, care au dat gata pe un tinerel frunțas al literaturii naționale; amestecați cu singele indigen ori cu alte rase curate, cu fețele arse și întunecate, vorbind pe nas, cu pieptul descoperit, nepurtind alt vestmînt decît ceiace trebuie pentru a nu călca cele dintăi principii ale buneii cuviinți, cu femeile lor nerușinate și inspăimîntător de murdare, popor ciudat cu care viețuim de veacuri fără să-l cunoaștem încă, nenocit și gol și trăind totuși vesel și fără grijă sub cortul nomad, furind, cîntînd din scripcă prin crîșme, necunoscînd altă religie și altă patrie decît șatra și cerul. Deși reduși la o robie adesea mai mult închipuită decît reală, Țiganii rătăcitori, adevărații Beduini ai deșerturilor, sînt mai puțin disprețuiți decît Ovreeii pe care-i desprețuesc. Porecla umilitoare de Țigani, care avea în ea tot ceiace închipuirea castelor mindre voia să arăte mai josnic. numai este în zilele noastre așa de temută. Țiganii se apropie pe nesimțite de localnici; cea mai mare parte dintre cei care locuiesc în orașe sînt potcovari, bucatari, slugi în casele stăpînilor lor și lăutari minunați; dacă ar fi să credem ceiace spune d. G.—apoi sînt mai buni muzicanți decît *Couza*, *Schultzer*, *Verner* și alții, care deslătează Iași. Țiganii aceștia așezați și-au uitat limba lor.

Cu căciula pe o ureche, înalt și voinic, cu vorba deschisă, pitorească și energică, vine Daco-Romînul care a păstrat dela părinții lui Daci îmbrăcămintea și dela Români graiul. Odihna orașului, bielsugul prăvăliei, el le desprețuește; lui îi trebuie aer; copil al lui Cincinatus, lui îi trebuie stihul șatului, îi trebuiesc boi, vaci, oi, turme mugitoare și plugul hrănitor. O pădure de pâr lung, castaniu, ras, ori scur tăiat deasupra unei frunți de mărime mijlocie, umbrește un cap expresiv, pe un git mic însă cu mușchi puternici, implîntat și el pe un bust potrivit... În mișcări e domol; e liniștit—însă fără milă, brutal și sălbatic ca un puhoiu revărsat cînd se răscoală pentru dreptul lui; ca un miel cînd știi cum să-l iai; ignorant, nu din vina lui, ci din pricina unui lanț lung de împrejurări, păstrînd totuși în ignoranța lui un bun-simț prețios și o judecată dreaptă; adesea filozof, cu atît mai surprinzător cu cît mai puțin te aștepți la așa-ceva; ascunzînd subț învâlișul acesta, care pare gros la prima vedere, simțimîntul soartei lui nedrepte; de altfel slobod în critica lui, își strigă cu glas tare tînguirile. Să dăm cîrmuirii de azi dreptul ei: pe cunoștința caracterului și simțimîntelor poporului moldovenesc a așezat orînduelile dintre proprietari și vecini, și cum la noi țărănul nu e proprietate și poate să se mute unde-i place, proprietarul care-și înțelege interesele are totdeauna grijă să se poarte bine cu muncitorul de pămînt. Imbrăcămintea Daco-Romînului e simplă cași moravurile-i pastorale; o cămașă lungă cu minici slobode i se scoboară pînă deasupra genunchiului, acoperind vara izmene largi și iarna țări strîmți încrețiți pe picior,—și peste

acestea un chimir lat de piele de căprioară, împodobit cu felurite alămuri, după gusturi; un cuțit lung face parte numai decit din îmbrăcăminte lui; mai adaogă la asta o lulea scurtă și o pungă cu băeri; și cele dintâi încălțări pe care le-au născocit ciubotarii pămîntești, opincile străvechi, îi apără picioarele. Pe ploae și vreme rea el aruncă în voe pe umeri un suman scurt, strimt, dintr'o stofă de lînă impermeabilă, pe care ofabrică ei singuri; iarna, cași țaranii ruși poartă cojocul, care e o blană de oae, cusută și inflorită cu roș și galben.

Alătura de Daco-Romîn, umblă femeia lui; după o datină moștenită fără indoială dela vrednicile matroane romane, poartă capul îmbrobodit cu un ștergar lung, pe care biserica îl impune în clipa solemnă a cununiei, și care totuși nu ascunde totdeauna amatorilor o față albă, fragedă, obraji rumeori, ochi vii, smalțul curat al dinților și zimbetul rușinos și cochet al țarancelor. Fetele umblă cu capul gol—drept pe care abia așteaptă să-l piardă. Imbrăcăminte ș'a unora ș'a altora se alcătuește dintr'o cămașă foarte curată, lungă până la glesne; o birneață le incinge mijlocul scoțînd și rotunzînd sini elastici, și prinzînd o catrință închisă la culoare, așezată cu meșteșug și așa de strînsă pe șolduri incît le zugrăvește foarte bine toate formele bogate. Un picior cînd micuț, cînd mare, după capriciul naturii, de obicei gol, înfră într'un păpuc. Cercei, șiraguri de hurmuz, amestecate cu salbe, fac parte din gâteala lor. Vă incredințez că sint unele mindruțe de aceste ștrînse în catrințe, care te pot face să-ți pară rău că în Moldova, unde sint destule obiceiuri și frumoase privilegii, poporul n'a vrut niciodată să recunoască gîngășul „drept al seniorului”.

Neamurile aceste amestecate vorbesc fiecare în limba lor: rusește, nemțește, grecește, lesește și n alte idiome stîlcite și barbare ale tuturor limbilor și ale tuturor timpurilor; peste toate stăpînește romîneasca, limba limbilor pentru popor. Boerii cei mai de sus au dat limbii franțuzești stăpînire în saloane și în corespondențele întime; de graiul moldovenesc se slujesc la tribunale și cu oamenii lor; iar greceasca o vorbesc numai acei care nu pricep nici franțuzește, nici moldovenește. După pilda damelor elegante și *fashionabile* boerimea de a doua mină nu vorbește decit de Balzac și Soulié, de Lamartine și Hugo, de Kok și Dumas; mai ales pe Paul de Kok, îl adoră! Pășînd pe urmele boerimii de al doilea rang, boerii de treapta a treia, a patra, a cincea, etc. (căci nu știu bine cîte spițe sint la scara boerimii), n'au ajuns decit la clasici, așa incît o să auzi în Iași pe toată lumea vorbind franțuzește fără să'nțelegi un cuvînt. Cei cărora le plac echivocurile au de lucru în Iași. Gramaticii găsesc o limbă minunată cu inversiuni poetice, cu construcții îndrăznețe, neauzite, amestecată cu nemțește, grecește, rusește și moldovenește. În general noi sintem vrăjmașii *purismului*. Accentul grotesc și schimonosirea de cuvinte a Nemților și mai cu seamă a Țiganilor și a Ovreilor sint puse zilnic la bir, și de ele

se leagă cu vorbe vesele și cu două înțelesuri, o mulțime de anecdote locale, expresive, dar cu neputință de tradus. Avem și noi Englezii noștri.

Între toți oamenii aceștia se amestecă, care sus, care jos, o mulțime de profesori și de artiști de tot felul și din toate țările, aducând și ei figurile și costumele lor între aceste costume și figuri heteroclite. Dintre ei prea puțini se întorc la penajii lor, pentrucă pe nesimțite iau și ei înfățișarea țării și caracterul pământean. Însfîrșit peste toate, înconjurată de toate prestigiile aristocrației de naștere, de bogăție, de demnități, de slujbe, plutește rasa nobilă, rasă cu deosebire anfibie care își petrece jumătate de vreme în droșcă, și cealaltă parte a lene pe un divan moale.

Inchipuiți-vă acum amestecul tuturor acestor rase, popoare, caste, cu culoarea lor locală, cu costumele pestrițe, cu moravurile lor particulare, cu înfățișările foarte deosebite, într-o atingere zilnică, întâlnindu-se, salutându-se pe uliți, grămădindu-se într-o anticameră, stringindu-și mâna într-un salon fără uimire și curiozitate. Înfațișați-vă pe Cazacul cu pantaloni largi și cu fireturi roșii bind cu'n Țigan pe jumătate gol, pe grenadirul din oștire cu un țaran, un cavaler modern umblind în trăsura alături de o antichitate a cărei haină este un vis al închipuirii pentru alte popoare; un boer cu anterior dând o audiență interesată unui Ovrei ori Armean. Caste, popoare, rase cu trăsături distincte, care ar merita fiecare câte o carte! Păcat că literatura indigenă nu exploatează mina fecundă pe care o are subț ochi, și petrece scilciind producțiile străine! Poate aici e momentul prielnic să strecurăm câteva linii ale unuia dintre *Dumașii* literaturii moldovenești, e o traducție *ad litteram* și nimic mai mult:

„Nimic, zice d. N., într-o spirituală critică a societății eșene,
 „nimic nu-i mai plictisitor decit orașul Iașilor pentru un călător
 „străin care n'ar avea un nume cu particula *de* și care ar fi mai
 „ales împovărat de afaceri și nu și-ar putea îngădui să cultive
 „pe locuitorii semi-civilizați ai acestei capitale. Dar dacă călă-
 „torește ca poet, ca artist, dacă are avantajul să fie colaborato-
 „rul vre-unui vodevil monstruos care s'a jucat la Teatrul de va-
 „rietăți eșan, dacă numele lui a fost găsit tipărit în coada citor-
 „va versurile, într-o culegere ori într'un foileton în *Journal des*
 „*Débats*, ce fericit muritor! Indată e bine primit, sărbătorit,
 „plimbat, cocolit; găsește plăceri în societățile acestea semi-
 „europene; se obișnuște să bea cafea turcească, să fumeze
 „dintr'un ciubuc lung, vede chiar multă poezie în forma ișlicu-
 „lui (căruia un Rus, om de spirit, i-a zis *l'éteignoir du bon sens*)
 „și în îmbrăcămintea antică, și strigă și el între bărbile bătrine
 „și cărunte, numind *vandalism*, mania grozavă a inovațiilor care
 „le atacă. Însfîrșit, dacă e tânăr și nu tocmai urlă, n'o să se
 „poată opri ca să nu mărturisească că străzile orașelor Euro-
 „pei, trase la linie, au prea multă monotonie, pe cînd Iașii, avînd
 „puncte nouă de vedere din zece în zece pași, arată o admira-

„bilă varietate. După ce a umblat până la glezne prin colb, cu
 „riscul de a fi călcat de căruțe și droște, scapă într'o ulicioară
 „intortochiată a unei mahalale, ajunge la o căsuță cunoscută,
 „unde era așteptat, își scoate galoșii la scară, întră obosit, zdro-
 „bit, și vede că i se înfățișează tablaua cu dulceți ! Ce bun obicei !

„La epoci apropiate trei focuri grozave au distrus Iașii. Ar
 „fi putut fi reclădit pe un plan nou și regulat, dar nimeni nu s'a
 „sinchisit, și după a noastră părere foarte bine s'a făcut. «Ce l
 „să-mi clădesc o casă pe linie dreaptă, așa ca zgomotul trăsuri-
 „lor și a gurilor-cască să-mi strice somnul de după masă?!...»
 „leșenilor le place liniștea ș'un moale *farniente* care alcătuește
 „cea mai mare parte a existenții lor; osteneala îi ucide. De ce
 „să umblu pe jos, dacă am trăsura? Ce răspuns poți găsi la
 „o judecată așa de dreaptă ?

„Ori cum ar fi, bunul nostru oraș începe a-și schimba stra-
 „iul oriental; la drept vorbind ne pare rău, căci e urit așa. pe
 „jumătate în haine europenești, jumătate cu șalvari roșii, întoc-
 „mai ca ofițerul acela pe care l-am văzut cind cu formarea mi-
 „liției, cu pinteni, c'o șapcă roșie, și c'o sabie incinsă peste o
 „blană roasă“.

Atita am găsit în repertoriul indigen, cu privire la localitate.

Dacă din întâmplare faci o plimbare sentimentală pe coli-
 nele care încing Iași la apus; dacă-ți dai osteneala să urci până
 la feluritele minăstiri, și cu deosebire la Galata, care, o spunem
 cu umilință, ține de sfântul Mormint, dacă te oprești la cițiva pași
 dedesuptul ruinelor palatului Ipsilanti, căzut în zorii lui cași stă-
 pinii, uimirea ce te cuprinde e mare pe cit de frumoasă e pano-
 rama pe care o desfășoară Iașii. Poetule, ascuțește-ți creionul;
 artist, pregătește-ți penclul... Apropiat de coborișul repede al co-
 linei, privirea se culundă într'o largă și nemărginită vale cu covor
 de iarbă, încărcată la hotarul ei din sus de bălți întinse pe fața
 cărora vintul clatină pământurile gingașe cu puf auriu ale unei
 păduri de stuh; din vreme în vreme zboruri de rațe și singura-
 țice giște sălbatice, speriate cu nepusă masă de vre-un vânător
 neamț, se înalță chemindu-se cu strigăte aspre. Milos, Bahluicul
 eșind din balta pe care a format-o, străbate domol cimpia, scâl-
 dind la dreapta și la stînga fînețe și imașuri pe care pasc turme
 de oi, de vaci și de bivoli hizi bălăcindu-se toată ziua în noroi;
 apoi atinge din fugă poala murdară a mantiei Iașilor. Culcata
 alene pe colina ei, ridicîndu-se în amfiteatru, moale și voluptoasă
 într'o poză de curtizană, orientala cetate a Iașilor zimbește co-
 chet de departe admiratorilor săi,—suris foarte perfid cînd o cu-
 noști de aproape,—și răsfringe fără altă simetrie decît capriciul
 întâmplării crucile nenumăratelor ei clopotnițe în razele soarelui;
 zidurile albe, care se zugrăvesc în partea de sus a amfiteatru-
 lui desemnează orizontul; întunecatele și pitoreștile ruine ale
 palatului vechiu pe o esplanadă prăpăstioasă, în josul căreia se
 adăpostesc bordele umile, contrastează cu înfățișarea proaspătă și
 curată a locuințelor care le impresară. Apoi, la dreapta, vezi

cum se alungește ca un șarpe în crețuri incolăcite și fantastice un șir de coline ale căror coaste și virfuri sînt ocupate de minăstiri ascunse în vii, și de căsuțe boerești. Între aceste coline, subț o înălțime sombră, ruptă brusc din lanț și înaintînd în promontoriu, se zugrăvește grațioasă și veselă *vila domnească*. Pe nesimțite platoul înclinat al fașilor și colinele acestea se apropie aicea, și strimînd valea nu mai lasă decît o privire îngustă spre cerul albăstriu și depărtat al Rusiei. Dar nici una din toate aceste împrejurimi nu înfățișează acele grădini zimbitoare, acele pavilioane pitorești și lămpi vesele care fac pe cei ce se plimbă să le placă împrejurimile Vienei, atrăgînd mulțimea naivă a țirgoveților; aici totul e sălbatec, cîmpenesc și incult. Răcori zărești cite-un Neamț flegmatic cu pantaloni albi și haină veche, care socoate să găsească pe-aici Hitzing ori Brigitenau.

În deobște popoarele-copii sînt puțin pornite să se bucure de frumusețile naturii; tot așa e și cu Iesenii așezați mai aproape de natură decît de civilizație. Din pricina unei manii, pe cît de proastă, pe atît de ridicolă, Moldovenii boeri urăsc tot ce le amintește de țară; mania aceasta au adus-o de contrabandă, așa bănuiesc, cu multe lucruri bune de-almînteri, cîteva din somitățile noastre călătore. Cum vrei dumneata să mă plimb? Dacă n'avem plimbări!—Blastăm! Dar tot ce-va încunjoară nu e alcătuit din locuri frumoase, puncte de vedere cînd sălbătice, cînd înveselitoare; și de păduri cu blînde taine, e adevărat fără artă, fără alei greblate și nisipite, dar cu ascunzișuri umbrite de stejari, de tei mirositori, îmbalsămate de măcieși și toporași. Și valea sfîrșită cu iazul zis al Mitropolitului, așa de poetic, așa de plăcut în sălbătăcia lui, așa de melancolic în asfințit, cînd razele tremurătoare ale soarelui își sting în el ultimele lor focuri! Cu mare cheltuială stăpînirea a plantat o grădină regulată, cu boschete, cu bănci, cu pavilioane, cu drumușoare bine îngrijite, pe care picioarele delicate ale cucoanelor noastre pot să le atingă fără a-și face rău. Ei bine, cea din urmă dată cînd am fost acolo, am găsit pe un biet Neamț care, fumînd tutun turcesc, era disperat că nu găsește bere *Drei König*, bucătărița unui vecin al meu și doi ori trei cavalerăși, slujbași prin birouri, —altă rasă cu instincte particulare între rasele și semi-rasele ciudatului nostru oraș. Domnitorul a deschis publicului grădina lui dela Socola, o grădină ca un trandafir de îngrijită, cu sere, cu ape țîșnitoare și răcoroase, cu izvoare care murmură, cu pirae în cascadă. În cele dintăi zile era imbulzeală și toată fantastica bogăție de costume se plimba grav în grupe pestrice pe aleele cîlîte; acuma întilnești acolo numai țirgoveți cu cațaveică și pantaloni strîmți urmărînd cu ochi mirați plimbările frumoaselor lebede; somitățile puține care mai vin plimbă un obraz morocănos și plictisit, și asta mai mult din politică decît din gust. Oare din pricina permisiunii care s'a afișat că nu e învoită plimbarea decît de două ori pe săptămînă, —să se fi încetinit inflăcărarea schim-

bătoare a publicului? Se poate. E și asta în natura noastră, să părem nepăsători față de lucruri adese dorite, de care însă ni se hotărăște să ne bucurăm la zile ori ceasuri anumite. Dealtminteri o grădină, oricât de mare ar fi, dacă e închisă și are margini, ne-ar expune semeția noastră aristocratică să umble pe jos și să se amestece cu făpturi obișnuite să se uite de jos la noi; atingându-ni-se hainele, am simți atinsă mindra noastră demnitate și, după cum se știe, nu trebuie să dăm prilej *prostimii*, astăzi plecată, să se uite prea de aproape la noi. Așa încît boerimea a preferat grădinii publice, grădinii dela Socola, Copoul, aristocraticul Copou, pe care această boerime nerecunoscătoare îl acoperă de un ridicol care trebuie să cadă numai asupra ei, pentru-că se bucură de el fără să-l înțeleagă. Copoul e o pajiște ușor înclinată, atârnată între rîpa Cîrligului și larga vale a Bahluului pe care o dominează marea, oprind privirea asupra orașului, asupra colinelor înconjurătoare, cu minăstirile singuratice ca niște mări decăzute, și asupra leicei întunecate a Socolei, alcătuită din coborîșurile verzi ale dealurilor. Mai mult lungă decît lată, această pajiște ține de partea de sus a țîrgului, apoi se întinde, întâi goală și neroditoare, și se pierde în păduri tufoaase. Cași gloriile în ruină, ori mai curînd ca generațiile caduce ale societății noastre, care nu mai trăesc decît din amintiri risipite, Copoul n'are nici umbrare mare, nici tufisuri singuratice, nici alei cotite; ci este o cîmpie lungă cu iarba arsă, pe care roțile boerești întipăresc urme numeroase seara. Și toată această simplitate, la sfîrșitul zilei, cînd obișnuții se plîmbă în grupe izolate și cînd vîntul aduce miresme de flori și parfumuri trecînd prin părul frumoaselor noastre cucoane, cînd lumina îndoelnică se amestecă cu azurul sombru al munților și răspîndește aerul acela de voe-bună și de poezie cu neputința de exprimat, sămănînd cu energia unui om pe moarte, ale cărui puteri sporesc în clipa cînd au să tacă pentru totdeauna. — Copoul își ridică parcă glasul și murmură imnurile nopții în domoala mișcare a căleștilor vieneze care-și măsoară umbletul după pasul pietonilor. Copoul, care împărțește pe șesul lui vanități, pretenții ridicole, antice și moderne, oameni mari și boerime, femei cu sufletul înfocat și celebrități ale zilei, — este rînd pe rînd poetic, suav, tablou de moravuri, îmbrăcat cu haina bizară care poate sluji de chee caracterului național.

Dar pentru cea mai mare parte, Copoul este teatrul unde tinărul debutează în lume, sentimental culcat într'o elegantă călească, cu obișnuita țigară în virful buzelor, cu mina sprijinită alene pe bastonașul elegant, și arătînd trăsurilor care se încrucișează cel întâi pantalon al său, croit de d. Ortgier, croitor de Paris, pălăria vieneză dela magazinul Mécouli & Comp., ori dela frații Bogus, așa zise pălării venite dela Paris, după anume comandă. Copoul mai este arena în care cucoanele noastre, mari și mici, tinere și bătrîne, urite ori frumoase, se întrec în strălucirea toaletelor. Insfîrșit e Tuilleriile, Cîmpiile Elisee, pădu-

rea Bouloniei, bulevardele Iașului ! Ce de-a mai toalete proaspete, ce de-a fețe gingașe, ce de-a mai femei grațioase, ce de-a cochete, și cită caricatură, Doamne sfinte !

Locuitorul Iașului este—cel puțin așa crede el—adinc blazat față de toate, fără a cunoaște ce-l înconjură și fără a se cunoaște pe el însuși ; boala plictisului îl chinuește ! Și care să fie pricinile ? Eu le găsesc : întâiu, în viața turcească, viața de nelucrare, de lene, în care inteligența veșnic doarme, viață care nu știe să-și ascuțească prin activitate și muncă plăcerile și zilele ei uniforme. Noi nu trăim ; noi vegetăm într'o înțepeneală letargică între slujbe ușoare și venituri indestulătoare pentru a ne ținea în același fatal *aolce farniente* ; al doilea, în dezastrosul ridicol de a disprețui tot ceiace *mîroase* a moldovenesc, ceiace îndeamnă să ne jertfim plăcerea pentru amorul propriu de a arăta că totu-i rău ; al treilea, în ignoranța societății noastre care oprește energic orice mișcare involuntară a gândirii, a mașinei. Pornind de aici, vedem că ignoranța e o lepră rușinoasă care pătează toate treptele sociale ale țării, și amestecată cu nesățioasa iubire de argint, devine o plagă de nevindecat. Această ignoranță adincă, răspîndită, obștească, întovărășită de toate prejudecățile rutinei, de vorbăriile fără rost, de pedanșismul ridicol, innăbușă glasul celor cițiva oameni, pușini, și a celor cițiva tineri care au agonisit în străinătate bogății intelectuale. Din respect pentru amorul propriu ori părul cărunt al unei rude, trebuie să taci ; pentru a nu călca cele dintăi principii de politeță, nu ai decit liberul zimbet sardonice al celui care se respectă, cînd auzi scăpînd năzdrăvăniile necontenite din gura unei cunoștinți onorate, ori a unei persoane pe care, din pricina unei legături intime, trebuie s'o respecti. Așa încit tinerii care nu se pot hotărî să treacă drept țicniți—sau, după termenul tehnic eșan, drept *berbanți*,—se găsesc în chip necesar într'o poziție falsă ; ascuzindu-și simțirile și felul lor de a vedea lucrurile, prefăcîndu-și tonul, falșificîndu-și mișcările, la urma urmei ajung să se dee după curent, ajung să-și piardă una cite una credințele nobile pe care le primiseră cu învățatura, și după o bucată de vreme observîndu-se, vād cu mirare că nu se mai recunosc. Pe nesimțite se strică ; învățatura lor se tocește prin ea însăși, pentrucă nu mai găsește ecou, și atunci caută să-și înșele gusturile. Cu aerul, respiri lenea și letargia ; facultățile adorm, ș'ajungi cași ceilalți : mașini care umblă, beau, dorm, *vorbesc de rău*,—ș'atita tot. Înșfirșit, cu toate aceste prefaceri, la unii domoale, la alții repezi, la vedere, ca decorurile de operă, dacă scapă acestor tineri oarecare semne de dezgust, vre-o vorbă care să contrazică moravurile locale, vre-o mișcare involuntară împotriva absurdităților în ființă, dacă-și înfrînează obiceiuri respingătoare pentru cel ce nu-i obișnuit, apoi cad în disprețul opiniei publice ; ignoranța, ca toate micimile, cu idei mărginite, strîmte și cicălitoare, atinsă în trainicul ei amor-propriu, își urcă în par susceptibilitatea încăpășinata și ajunge *prețioasă* ; le dă tinerilor acestora lovitura măgarului, cu o

vorbă perfidă prin înțelesul care se leagă de ea și pe care o socotește quintesența ironiei fine: *Franțuzul! Neamțul!* Ceiace însemnează anume că sint rău crescuți, pentrucă, la șase sute de leghe de Iași n'au fost învățați să stea drept, țapeni ca niște caporali, înaintea tatălui, mamei, mătușei și unchiului lor; pentrucă n'au fost deprinși să-și pue buzele pe mina celui dintăiu venit, fie ea curată ori murdară; pentrucă n'au fost opriți să aibă o opinie, o părere a lor; pentrucă n'a fost innăbușită în ei francheța, dezvoltind în același timp fineța și fățărnicia care la noi sint toată știința vieții și toată educația. Insfirșit, ca ultimă lovitură de măciucă, bătrînii repetă cu emfază fiilor și nepoților cum că nu știu nimica. „Ați deprins și voi două-trei vorbe franțuzești și vă credeți învățați!“ Asta o spun pe tonul demnității unui mare senior; și—bizară contrazicere!—oamenii aceștia prețuesc învățătura după numărul mai mare ori mai mic de limbi pe care ajunge cineva să le vorbească; pentru dinșii știința și arta, cugetarea și sentimentul, sint lucruri necunoscute. Ce să zici față de așa lucruri? Trebuie să taci, să te stringi în tine însuși. Dar să vezi călcat tot ce-ai crezut mare și nobil, să te vezi disprețuit de ignoranță și stupiditate, nu-i oare un martiriu?

Nu este nici-o viață în Iași. Ideile nouă, primite fără voe, introduse ca prin surprindere, și urma, încă puternică, a obiceiurilor vechi, alcătuiesc un haos nedeslușit, în care totu-i incurcat. Avem părinți și rude care au apucat alte vremuri și trebuie să-i respectăm; ar fi și nedrept să sfărâmi dintr'odată afecțiunile altor vieți. Societatea europeană se sprijină în primul rînd pe familiaritatea afectuoasă și pe reciprocitatea sentimentelor care există între membrii unei familii, izvor prim din care iau ei caracterul de blîndețe, de ușoară nepăsare, de politeță lesnicioasă și slobodă și gustul sociabilității care e necunoscut în ținuturile mai apropiate de orient. Părinții noștri însă au fost crescuți în maximele turcești, adică: fiul nu e prieten al tatălui său, ci i-i primul rob, pe care trebuie să-l strunească cu atît mai tare, cu cît într'o zi trebuie să-i scape. De aici respectul acela silit, tăcerea poruncită, înțepeneala aceia impasibilă întipărită pe frunți, care se cer copiilor; tinerii de aceia ajung falși ori stupizi—nenorocite extremități! Printr'o reacțiune firească, robul la rîndul lui devine tiran. Urmarea educației aceștia este izolarea indivizilor. Ajunși insfirșit mari, fără legăturile acelea așa de dulci dela șaisprezece ani, cu inteligența și imaginația niciodată deșteptate, cu inima goală, ei nu mai fac decît legături de interes; oamenii aceștia fără copilărie n'au nici amintire, nici viitor; au numai prezent, dar un prezent material, fără farmec, cu totul pozitiv. „Fă cum au făcut și părinții tăi“, asta e fraza banală. Ei țin la respect silit: „Vreau ca copiii mei să se teamă de mine; de iubit m'or iubi pe urmă, dac'or crede de cuviință...“ Imi spunea într'un rînd o mamă; „de ce să nu facă și ei ca noi și ca strămoșii noștri? Noi nu trăim în Franța, doranule“. Vor-

bele acestea rezumă sistemul de educație domestică și pot sluji de lămurire caracterului obștesc al cetățenilor noștri.

Așa se explică monotonia aceia, singurătatea, golul spăimintător pe care-l simți,—gol cu atât mai adinc cu cât inovațiile au aruncat ridicolul lor asupra petrecerilor de altădată, cind bu-nicii noștri ducindu-se călări la palat ori la judecătorie, se o-preau în colțul unei uliți ca să bea la crișmă un pahar de ra-chiu. În nici-un oraș din lume nu s'ar putea aplica mai bine vorba: *a căuta să-ți omori vremea*. Cei dintâi tineri veniți din Franța și Germania au pus în mișcare societatea noastră și au căutat să răspindească o primă și slabă scintee de lumină. Dar o societate pe care au consacrat-o veacurile nu se preface așa de repede. Boerii cei bătrini, lume aparte, țin la obiceiurile vechi, cum ținem noi la obiceiurile nouă, cu putere, cu dispe-rarea unei cauze amenințate de apropiată și inevitabilă descom-punere. Boerii mai dincoace s'au deșteptat înaintea reorgani-zației sub influența vechii stări de lucruri, și mai țin la trecut, deși mai slab; iar noi, fi ai unei epoci de civilizație, care ne-am încălzit la focarele Europei, nu ne-am eliberat încă de prejudecă-țile noastre de rang, de drepturi, de interese, de mică vanitate, uitate în străinătate, pe care însă cu plăcere le găsim la întoar-cere; noi mai găsim încă farmec în vechile abuzuri care lovesc și'n justiție și'n judecată, și născuți cu civilizația, noi avem o scăpare minunată în obiceiurile și deprinderile țării, împotriva lucrurilor care ar putea să stăjenească bunul nostru plac. Și toți cîți sîntem, Parizieni pretențioși, republicani svițereni, cumpliti studenți dela Heidelberg și Stuttgart, toți sîntem mari reformatori cu gura, până ce vor veni și faptele să răspundă. Boerii bătrini și partizanii lor privesc cu dispreț tinerimea, cașicum ea n'ar fi chemată să-și joace rolul.

La noi nu este viață publică. Sfera plăcerilor e foarte mărgi-nită iarna și fără nici-o urmare în vremea verii. Boerii cei bă-trini în afară de tribunale, de partida de wist și de macaua prea-iubită, la care își ruinează familiile mîngiindu-și cu plăcere băr-bile lungi, iar cei mai tineri răsucindu-și musteața,—sînt nuli pentru societate; se mulțumesc să fumeze ciubuc după ciubuc, să ia dimineața și după somnul de după prinz dulceți (minunat obicei!) și să soarbă cafeaua turcească, batjocorindu-și cu toată energia moldovenească Țigani și slugile. Tinerii, dacă se în-timplă să se adune cîteodată doi ori trei, se așează metodic în jurul unei mese de joc și merg pe urmele babacilor ori cască, blăstămînd nevătămătorul Iași care nu le poate da nici-o petre-cere. Trebuie să mai adăogim la numeroasele ridicole ale oa-menilor noștri de duh și faptul că învinuesc țara de lipsa ei de mișcare și nu se gîndesc că chiar ei sînt cea dintâi pricină. Tru-fia aristocratică găsește altele plăceri secrete în izolarea aceasta! Printr'o fatalitate oarbă și foarte convenabilă, pentru că toate fa-miliile cu trecere sînt înrudite mai de departe ori mai de-aproape, înțelegerea a fost surghiunită din oraș. Fiecare casă e o cetă-

țue înarmată cu țepi, limbile ascuțite ale tuturor partizani-
 lor, atât femești cât și bărbătești. Ușurătatea și vorbele rele
 sînt indeletnicirea cucoanelor, și lenea, deschisă zgomotelor stră-
 zii și noutăților cronicei moravurilor, partea bărbaților. Citeva
 persoane înzestrate cu farmecele figurii și ale spiritului, care au
 călătorit prin capitalele mari, au vrut să introducă și în Iași *bon-
 ton*-ul și manierile elegante, au vrut să formeze saloane alese.
 Dar într'o societate meschină și plină de vorbării ca a noastră,
 a îndrăzni să te deosebești de concetățeni, ori, ce e și mai rău,
 de membrii acestei vaste familii care prin ramificațiile ei mai
 mult ori mai puțin depărtate alcătuiește boerimea mare,—a
 îndrăzni să arunci obiceiurile și datinile vechi, a voi să crezi o
 reunire aleasă, însemnează să te pui rău cu lumea bună. Chiar
 așa s'a întâmplat. Așa unul din aceste saloane (salonul doamnei
 Elena Sturza) pe cit de renumit pe atât de vrednic de a fi cunos-
 cut și cercetat de leșeni, salon care s'a declarat campionul *bon-
 ton*-ului și al eleganței europene, unde ești primit, după cit se
 spune, cu toată amabilitatea și gingăsiile cerute pentru a face o-
 norurile unei case nobile, a fost și este zilnic ținta săgeților ne-
 putincioase ale unei invidii tare prostute—de asta răspund eu,—
 mai ales pentru acei cărora prea puțin le pasă de vorbele unora
 și altora. Dușmănoșii, protivnicii, calomniatorii interesați, ori cei
 cari sînt astfel numai pentru că vor să flecărească, au încercat
 să-l dărime prin sarcasm. Partizanii însă dimpotrivă îl ridică în
 slavă. Insfirșit, între cele două partide, a treia, alcătuită din bă-
 trîni și din citeva spirite indiferente asupra locului unde se a-
 dună, cu condiție numai să și poată petrece seara, ori să poată
 avea bucuria unei întâlniri,—oameni care se duc oriunde fără
 să îmbrățișeze certurile vreunei coterii, l-au sancționat în tăcere.
 Oamenii *vechiului regim*, adică boerii, întâiu și-au bătut joc,
 căci bieții oameni habar n'aveau de croiala unei haine, de forma
 călcăiului ori de virful unei cisme, de culoarea unei părechi de
 mănuși, ei cari se cufundă cu atîta plăcere în blana lor orien-
 tală, cu *calpacul* istoric pe capul ras, cu picioarele în papuci de
 marochin galben, contrastînd cu roșul înfocat al fundului nădra-
 gilor lor turcești, ei cari preferă mănuși de jandarm mănușilor
 dela Jaquemart, numai pentru că acele sînt mai trainice. Dar un
 salon ales ca acesta nu-l pot ei erta mai cu seamă pentru că e
 oprit cu desăvîrșire fumul ciubucelor care ar putea să întunece
 strălucirea înfloriturilor lui aurite, și pentru că nu sînt îngăduite
 de loc sudălmile naționale; ei, cari sînt buni Moldoveni și buni
 patrioți, otova și fără fașoane, sînt în neputință să zică cu gin-
 gășie: «drace!» ori «morbleu!» Nu-i destul de răsunător și nu-i
 nici logic. În privința asta, e drept, nu-i tocmai bine, căci su-
 dalma e tot așa de trebuincioasă Moldovanului, ca apa peștelui,
 aerul paserilor și pinea tuturor oamenilor. Străbunii ne-au lăsat
 moștenire Moldova cu energia ei eroică și noi, ca drepti urmași,
 ne silim foarte mult să împlinim diata, mai ales în ce privește
 sudălmile.

Salonul de care-i vorba poate prea e de *bon ton*, dacă ni-i îngăduit să ne exprimăm astfel, pentru o țară în care un fel de *lasă-mă să te las* și un soi de patriarhalism bătrincios alcătuiesc sulimanul moravurilor; dar la urma urmei aceasta e școala noastră de eleganță și existența ei trebuie să facă epocă în istoria prefacerilor societății noastre. 1)

După pilda salonului acestuia s'au format și altele, cu toate că în măsură mai mică, însă succesul și faima lor a durat prea puțin. S'a întâmplat cu saloanele acestea cași cu oamenii: cei însemnați cu pecetea puterii și geniului se ridică, cu toate schelăiturile; oamenii nehotărâți, cari umblă pipăind, se poticesc de toate haturile vieții. Prea sfoase spre a-și crea o stare neatrnată, neindestul de cutezătoare pentru a se innălța de-asupra ridicolelor banale și a glumelor și mai banale, căzute în fața izbîndelor crescînde și a influențelor parfumate ale faimosului salon, zinele acestor semi-temple au văzut cum curtea lor se risipește încetul cu încetul. Căci pentru a atrage pe amatori, nu-i indetultător să deschizi un salon și să zici: intrați, domnilor; trebuie acel nu știu ce care cucerește și te ripește, trebuie ca un glas dulce, un suris amabil și fin, împărțit fără părtinire, o gingașă mișcare a capului, să te indemne. E mare artă fără indoială să știi a primi lumea, dar ca s'o poți ținea trebuie, cred eu, talent, unit cu tact foarte delicat. În multe din saloanele acestea, oricît de bine s'ar primi, — recepțiunea nu e de o potrivă, și stăpîna casei parcă ar vrea să-și potrivească zîmbetele și semi-grimasele echivalente, cu locul pe care-l ocupă oaspeții pe scara e-rarhică a societății, mijloc mare de a te plictisi acolo sau acasă, lipsă mare de tact care arată un defect al sufletului ori al educației în procedeele delicate, în atențiile acelea gingașe și firești pe care sîntem obișnuși să le privim ca un dar al femeii. Cred că va fi mult *bon ton* la Iași, cînd saloanele vor fi saloane și nu birouri de genealogie ori case de schimb.

Diplomația cea mai rafinată, aceia care degenerază în intrigă casnică, este codul uzual adoptat nu numai în afacerile care cer cap și tact, dar chiar în cele mai mici relații, până la părăsire între amici și în familie. De aceia marele nostru regenerator politic, generalul Kisseleff, zicea adesea că: «dacă e bine să te duci la Viena ori la Paris ca să te instruești, ar trebui să vii la Iași ca să-ți desăvirșești educația și să înveți cum să trăești în lume». Cei cari ne-au vizitat, ori acei cari trăesc prin-

1) Noi, care sîntem înainte de toate patrioți, găsim că salonul acesta e prea aristocratic, prea select, are prea puțini inițiați admisibili; poate să degenereze de aceia în coterie; un salon care ar voi să se impue publicului ar trebui să fie nu popular, pentru că asta n'o voiți — ceiace dealtminteri n'ar fi un rău prea mare, — dar mai întins, mai liber; ar trebui să găsești în el pe reprezentanții tuturor claselor ridicate ale țării, toate părerile, toate costumele cu contrastul lor, toate numele, toate celebritățile, însărit ar trebui să n'aibă înfățișarea prea țeapănă și măsurată, care se reproșează acestuia: credeți-mă, manierele alese se ciștigă, însă încet-încet și nu dintr'odată.

tre noi să demaște aserțiunea aceasta dacă pot, căci e adevărată. La cea dintâiu vedere, orașul nostru pare alcătuit numai din frați buni, dar cercetați-l mai de aproape și pe urmă să stați cu mine de vorbă.

Sint trei ani decînd caut să desleg o problemă foarte importantă: *care este onoarea* Moldovenilor, compatrioții mei? Procedul algebric niciodată nu mi-a dat ceva onorabil. Am eu o mică idee asupra lucrului acestuia, dar o păstrez pentru mai tîrziu, căci pentru a ajunge la concluzii ar trebui să ne urcăm la o epocă anterioară epocii noastre; ar trebui deasemenea să scrutez conștiința și principiile multor oameni, dacă mai este conștiință, și dacă sint principii. Și desigur, fiind Moldovan și cunoscînd codul diplomatic și urmările lui, nici prin gînd nu-mi trece să mă laud cu secretul meu. La Iași, cînd vorbește ori cînd lucrează cineva, dela cel mai neînsemnat omușor până la boerul cel mai mare care să lăfăește în scaucul lui preșidențial, mai întăiu își spune: «Ja stai, nu sint eu așa de prost să mă slădesc cu toată lumea!» frază așa de adevărată, așa de bine pusă în practică, așa de obștește rîspîdită și întipărită pe buzele tuturor castelor, tuturor oamenilor, încît o aud rostită și de copiii de zece ori doisprezece ani; căci la Iași și copilul e învățat să fie diplomat chiar decînd începe a silabisi dulcele cuvînt de mamă! Așa încît noi avem diplomați dela copilul în scutece până la moșneagul căzut... Să nu se mire nimeni de uscăciunea boerilor noștri care prețuiesc traiul lor lenevos și se bucură cînd văd adînci și repetate saluturi de pălării.. Spre a nu face vre-o stîngăcie, apoi pornesc deodată vorba despre anotimpuri, despre schimbările vremii, despre vremea urită și frumoasă, cei mai îndrăzneți încercînd un echivoc asupra vremii, despre holde, despre griul turcesc, despre tăerea proiectată a unei păduri; însfirșit sint un fel de termo-barometre agricole de salon ori culegători de noutăți învechite mistuite de *Albina moldovenească*,¹⁾ gazetă politică, comercială și literară, altă netulburată proslie între prostiile în mijlocul cărora trăim ca într'un element tre-luitor igienei noastre.

Acuma rezumați liniile pe care le-ați străbătut, priviți ca printr'o lanternă magică cum defilează rînd pe rînd toate aceste popoare, rase, caste, toate aceste clase amestecate la un loc, în costumul lor deosebit, dela bogatele blănuri de Orient până la pantalonul cu chingă, dela cisma ascuțită, până la condurul *turcesc de murochin* roș ori galben, până la opincile grosolane ale Daco-Rominului; dela fustanela filiitoare a albanezului până la țării și cămașa țaranului, și o să credeți că sînteți de față la o fantasmagorie ori la o scenă a judecății din urmă, cînd toți se vor ridica în limba și îmbrăcămîntea seminției lor. Fiecare, potrivit cu mijloacele, cu obirșia ori cu afacerile lui, trece ca un fulger pe pavajul grunzuros ori pășește grav; buccengiii, al că-

1) Gazeta lui G. Assaki.

ror număr e mare, își strigă marfa ducind după ei din uliță în uliță, din ogradă în ogradă o potae de cini, care par a avea mai ales asupra Ovreilor aceleași prejudecăți sălbatice și brutale pe care le are și poporul nostru. Ici bărbierul-băiaș în strae franco-moldovenești, cu minicile anterului suflăcate, cu farfuria de aramă la subsuoară, c'un prosop mare cusut și înflorit în stil turcesc într'o mină, c'o cutie de piele bătută în cue de alamă plină cu pepteni, brice și foarfece, se duce la un mușteriu sosit dela țară, ori la unul din ruginiții noștri, cari se mai rad încă pe cap. Dacă *europenismul* (cuvint tecnic la Iași) a lovit în vechile moravuri, apoi cei mai în suferință au fost bărbierii; de aceea au și poreclit ei drept născocire a Diavolului, născocire ticăloasă, nevrednică de niște boeri tineri, bună doar, adaogă ei cu patos, pentru ciobani și prostime, moda pletelor și mania înjositoare de a-ți purta singur briciul pe obraz; moravurile bărbierului moldovan sînt pașnice, și contrar obiceiului confrăților lui din alte țări, la o parte lăsînd pe vienez, bărbierul nostru e cumpătat la vorbă. După ce a pus de-o parte briciul, așteaptă liniștit la ușă, fumînd. Numai un bărbier, dezmiardatul și favoritul bărbilor bătrîne, pe care le spală de mulți ani, susține reputația ștergarului. Glumele lui naive și ieremiadele lui asupra vremurilor vechi și bune, nu mai au sfîrșit. Cînd are el curaj, apoi întrebă pe pacient: «Cucoane, vrei să-ți fac barba turcește?» Și Petrache, starostele bărbierilor, înșfacă capul măriei sale și-i trece pe gît dosul briciului! — gingăși de mult gust, față de care bătrînii noștri se tăvălesc de ris, astăzi, cînd nu mai au a se teme de Turci. De aici, pornesc atîngătoare amintiri, ș'o familiaritate aproape egală între boer și bărbier. «Petrache, îți mai aduci tu aminte de vremea cînd eram tînăr și mă învîrteam în jurul Vornicesei? Pe-atunci mă rădeai pe cap în fiecare zi — căci tare mai era frumoasă și cu nuri!...» și aici o sudalmă pentru a arăta admirația... «Hei! cum să nu-mi aduc aminte, cucoane! Pe-atuncea era de trăit! Cînd s'or mai întoarce vremurile acelea!»

Apoi pe ici-pe colo, sus și jos, în toate părțile, se strecoară. Grecul cu tablaua-i uriașă pe cap, poftînd plăcinte amatorilor; Ovreași, strigînd bere cu ghiafă, ori fructe; fetițe întinzînd panere cu turtă dulce; Romini ducîndu-se domol la tîrg în carelelor; Neamțul cu ciubotele în mină; Franțuzul cu redingotele și pantalonii; cîteva rămășiți din Arnăuții aceia cu amintiri eroice și stîngeroase, cu turbanul pe ureche, cu iataganul și pistoalele la brîu; o mulțime de birji încrucișîndu-se, cucoane elegante oprindu-se pe la magazinurile de modă, gătite, cufundate în călește cu patru cai, aruncînd în dreapta și'n stînga gingașe surisuri, semne ușurele cu mina, ori un simplu salut; toate acestea întovărășite de zgomotul nedeslușit al glasurilor celor care se sfădesc, al trăsurilor care umblă, înșfîrșit de vuetul înfrigurat al unui tîrg mare; toți se prăjesc în soare, își șterg obrazul de pulbere și, din vreme în vreme, se răcoresc, cînd o boare de vînt

adie prin copacii care impodobesc mai toate casele. Roagă-te lui Dumnezeu, dacă ești evlavios, ori cheamă pe dracul—ca nu cumva vintul să stee prea mult; căci atunci ai fi luat într'un virtej de colb care te orbește, îți zbirlește pieptănătura, îți pătează redingota și-ți strică tot meșteșugul favoritelor. Deasupra coperișurilor de toate formele a palatelor, a colibelor, a bordeelor—ca acelea ale muntenilor din Caucaz.—palate fără altă simetrie decît gustul ori capriciul proprietarului, se leagănă semnele pestrițe ale puterilor,—tricolorul și steagul englezesc, rusesc, austriac și prusian.

Cam pe la ceasurile două după amiază, zgomotele se potolesc; numai arare cite-o birjă mai umblă pe străzi; băcanul intră în casă, boerul deasemenia, negustorul își închide prăvălia și toți se duc se minince și să-și facă tabietul. Somnul de după masă intră în toate sistemele de fericire pe care și le poate alcătui un locuitor al Iașului. Nu te duce la un ministru ziua, dacă nu și-a dormit somnul; nu cere o mică îndatorire unui boer—prieten al dumatăle, în orice altă împrejurare—căci ti trebuesc trei zile ca să dreagă vremea pierdută și să-și pue iar în cumpănă mîntea; chiar negustorul nu-ți vinde marfă decît morăcănos și căscind.

Dar cînd soarele se apleacă la orizont, cînd un aer mai răcoros urmează zădărlului zilei, cînd unii băcani, nu atît din filantropie cit pentru că să-și cruce marfa scoasă la vedere, stropesc pe dinnaintea ușilor, atunci Iașii își schimbă găteala. Zgomotele, glasurile se alină încet încet, ori sint acoperite de duruitul neconținut și nedeslușit a două siraguri lungi de trăsuri care se salută, se anină și se incurcă; iese țirgul Ia Copou ca să ia aer și să asculte muzica. Ici jocheiul unei călește cu patru cai strigă să se ferească trăsura care vine dimpotrivă; colo, două trăsuri s'au atins, spre cea mai mare groază a cucoanelor, stăpînii și vizitii sudue și nu vor cu nici un preț să ferească; colo *fashionabili* de două zile arvonesc o birjă și isprăvesc convorbirea moldovenește, cînd franțuzeasca nu le mai ajunge; apoi țirgoveții în îmbrăcămintea lor jumătate europeană, jumătate orientală, așa de pitorească în contrastul ei, naivi în disprețul ori neștiința lor față de gusturile noastre; apoi Țigani nomazi în zdrențe, cu pletele unuroase și incilcite, cu pieptul descoperit și păros, bătîndu-se în mijlocul ulițelor cu îndrjire sălbatică; femeile lor, vrednice tovarășe, cu minile în șolduri, rivale însemnate cu pecetea ne-comensurabilei superiorități a cucoanelor dela hală, zvirul asupra trecătorilor nenorocoși complimentele acelea energice, cu care limba noastră e innarmată, și care ating de aproape sublimul.

Cît privește lucrul acesta din urmă, iau martori pe Moldovenii poligloți, pe Nemții cercetători, pe Italienii artiști, pe Parisienii călători, care ne cunosc. Dacă literatura noastră e săracă în expresii și'n energie, și dacă e neîndestulătoare, atunci ascultați pe surugiul acesta, Dac adevărat, nalt, voinic, cu infățișarea îndrăzneată și sălbatică, cu brațele goale, cu pletele și cu mini-

cile largi ale cămășii filiiind în voia vîntului, ridicîndu-se în scări și pocnînd din harapnic în tact pe uliți, așa de tare încît innăbușă zgomotul scripcilor a cincizeci de lăutari.

Mai departe, Bulgaro-Sirbii, așezați la pămînt grecește, cu fesul lor mare, roș, pe-o ureche, cu șalvarii largi, bortiți, cirpiți, de culoare îndoelnică, după cum e vreme de colb și de noroi, dreg caldarimul în haosul de trăsuri care se încrucîșează cu o iuțeală necunoscută nicăeri; se perindează însfirșit toate tablourile de viață burgheză și elegantă, de moravuri potrivnice, cu atingerea pitorească a tuturor națiilor îmbrăcate în felul lor, care fac din orașul nostru un lucru ideal pentru cine nu l-a văzut, pepinieră înfloritoare de moravuri orientale, moi, domoale, strîns legate cu ideile de poruncă, de inferioritate, de despotism și umilire, de boerie și de supunere. Așa bună-oară, Țiganul dă înapoi înaintea Dacului, Dacul înaintea băcanului, acesta în fața boerinașului ori a slujbașului, slujbașul și boerinașul se pleacă înaintea unui boer mare, și acesta se închină până la pămînt în fața unuia încă și mai mare; numai Ovreiul se dă înlături înaintea tuturor; și, lucru ciudat, fiecare simte pe cel mai puternic decît el, fără să se incurce și în chipul cel mai simplu și cel mai firesc cu putință. Totuși de cîtva vreme egalitatea pare a-și face loc. Ca în toate țările, parvenții sînt obraznici, poporul, cu bunul lui simț și în antipatia-i vădită în potrivea lor, îi numește *ciocoi*, adică slugi; și chiar de multe ori cei mai mulți așa încep: puțin cîte puțin prin protecția stăpînilor și dibăcia, cu care la noi se nasc, de a se țiri, a linguși, a sluji, ajung să dobîndească oarecare slujbe; după asta se numesc oamenii de casă ai stăpînilor lor. Pe nesimțite își iac drum, așa fel încît după o bucată de vreme ajung să se sărute cu stăpînii lor, ori, după cîtiva ani, să le protejeze fiii. Vin apoi Nemți îmbrăcați în strae de sărbătoare, Ovrei, Țigani care vorbesc de una, de alta, în pragurile caselor lor. Pentru a sfîrși tabloul— trec și droștii cu repeziciune, cu boerul lungit, și cu sluga care ține ca o lance, cu înfățișare voinicească, ciubucul.

În toate țările, femeile sînt mobilul revoluțiunilor, mai ales în ceiace privește moda. De aceia și la noi, cucoanele au schimbat costumul grecesc, frumos, bogat și măreț. Tot așa printre Ovreii noștri, așa de neclintîți cînd e vorba de uniforma lor, care e pentru ei articol de lege, și care ar vrea să moară cum s'au născut cu tichia soioasă de catifea și cu toate celelalte rămășiți din evul mediu, ei care nu vor să înțeleagă că reformîndu-și costumul nu s'ar mai expune așa noroiului și injuriilor norodului, Ovreii chiar încearcă și ei o revoluție. Credincioasele întru Moisi s'au împărțit în două tabere: femeile, de obicei foarte frumoșele, ale Ovreimii aristocrate, pe care fără inconvenient am putea-o numi finanța noastră și care prin muncă și economie și deci prin galbeni a ajuns la un fel de egalitate cu boerimea noastră—au primit de-adeptul toaletele nouă. Totuși, după o lege a Talmudului, femeile măritate sînt obligate să-și

radă părul capului. Pentru a le cui inconvenientul acesta, ele se împodobesc așa de artistic cu panglici de taftă, încit nu observi șireclicul decit foarte de aproape. Peste taftă prind deasupra frunții, cu bolduri, un val, de orice culoare, dar de o țesătură prea fină și foarte delicată, care plutește capricios și fără griji jucindu-se cu vintul ori dezmiertând o ceală minunată rotunzită, albă și cochetă, și le dă parcă un aer fantastic... Dacă e ade-vărat că rasele, și mai ales rasele pribege, degenerază mai mult ori mai puțin, trebuie să mărturisim, după ceiace cunoaștem, că Filistenii și confrății lor aveau mare dreptate să fie în robie rasa ovreiască; și oricât de căzute ar fi în opinia lumii fecioarele Si-onului, de multeori ești ispitit să alcătuești o parafrază moderni-zată după *Cîntarea Cîntărilor*.

Cealaltă tabără se alcătuește din matroanele Ovreimii așezate mai jos, care au păstrat costumele pe care le vedem în tablourile vechi ale școalei flamande; corsajul roș, cu tivel de aur, fusta scurtă, șorț și diademă de mărgăritare, felurită ca formă și bogăție, moștenire dela mamă la fiete, din generație în generație, din străvechi vremuri. Cînd femeia e tinără și frumușică, îmbrăcăminteaa aceasta îi stă bine; dar slujește bizar pe cele urite și bătrîne; și eu cred că costumului acestuia, ciudat în țara noastră, se datoresc superstițiile populare de vrăji, de copii creștini cărora babele ovreice le scot singele picătura cu picătură, împungindu-i cu acele, la sărbătorile Paștelor. Clasa aceasta are ceva respingător, întărit însă cu necurătenia rău-mirositoare de care e îmbicsită. Ar trebui Ovreilor moldovenești și leșești un om mare, destul de puternic ca să-i facă să-și schimbe costumul; aceasta ar face, fără îndoială, ca mulțimea să numai aibă pentru ei simțiminte așa de dușmănoase.

Dintre curiozități nu trebuie să uităm *harabalele jidovești*. În alte orașe, la alte neamuri, clădirile mai mult decit oamenii sint arătate curiozității publice; la noi, numai oamenii; arhitectura și toate artele frumoase n'au prins încă rădăcină. Într-o căruță 'naltă și uriașă, care are numai lărgimea drept eleganță, frumusețe și comoditate, acoperită pe jumătate c'o pinză cenușie, la care sint înhămați patru cai alături, împotriva obiceiului țării, cai zdrăveni să-i dai jos c'un pumn nu tocmai tare, se grămădesc în fund, dinnainte, pe capră, pe draghini, așezați în capul oaselor, culcați, pe vine, în picioare, cite zece, douăzeci, treizeci și patruzeci de indivizi, pușind a usturoiu ș'a ceapă, de toate vîrstele, de toate sexele, scuipînd, dînd din mini, vorbind toți odată, într'un jargon sălbatic, alcătuit din toate idiomele, în care predomină însă nemțesca; murdari, descheiați și rupți, rugîndu-se cu harhat repezit și bătîndu-se tare cu pumnul în piept în semn de umilință ori de durere. Ovreiuul este cel care se roagă mai mult dintre toate neamurile; se roagă în casă, în pragul ușii, se roagă și pe uliță plimbîndu-se. În vremea asta conducătorul acestei arce a lui Noe pe roți învirte deasupra capului o biciușcută aninată într'o prăjină și tot zmuncește hătu-

rile slabe de cînepă și indeamnă căluții cu glas ascuțit. Un Ovreu ostenit așezat pe draghină, cu picioarele atîrnate afară, își razemă capul de coviltirul tremurător care adăpostește de ploae ori soare pe cei dinlăuntru. În vremea asta unii cască, alții stupesc și-și suflă nasul în poalele laibărilor, așa de soioase încît au ajuns impermeabile. Ovreiu care nu și-a făcut ruga de dimineață se ridică drept fără să bage de seamă că a călcat pe un picior ori pe-un cap, se întoarce domol spre răsărit, închîindu-se de trei ori, și bătîndu-se de trei ori în piept. După aceste preliminarii, își trece pe după git, cum ar face o cucoană cu un *boa* pe care nu-l răsuțește, un șal de in foarte fin lucrat și amestecat cu matasă și fire de aur, și c'o mulțime de ciucuri la capete—care sînt un fel de amulete pe care orice bun Ovreu trebuie să le răsuțească pe degete și să le sărute după ce le-a innodat. După asta, scoate din buzunări două cutiuți cubice pe care mai întăiu le tot sărută cu evlavie; pe una pe urmă o leagă la frunte, și pe cealaltă, legată cu două curălușe înguste de marochin negru, o tot împinge pe subt cămașă până ce o sue la subsuoara stîngă. După cît am putut înțelege dela un Ovreu gras, cu care mă aflam alături într'o *brîscă* de soiul acesta, cutiuța dela funte ar fi un simbol al *tabernaculului*; iar celei de a doua mi-a fost cu neputință să-i descopăr emblema; presupun însă că cuprinde numele celor douăsprezece seminții. Deseori intreruptă—rugăciunea odată terminată, Ovreiu desleagă întăia cutiuță, scoate și pe a doua din minică, sărută iarăși curălușele anume rînduite, apoi le trece altuia care începe dela capăt, și astfel cutiuțele și șalul fac înconjurul întregii încărcături; harabagiul le ia și el la rîndul lui, și în locul lui se așează altul. Vineri seara, tîrgul strălucește de lumini, ca la o luminație, și un zgomot înăbușit ca al unui stup gata de roit ese de pe toate ulițele, din toate casele. Tot ce ciștigă meseriașul ori muncitorul cu mîna în șase zile, cheltuește în ziua a șaptea pe mîncare bună și luminări; în orice căsnicie se găsește sfeșnicul cu șapte ramuri.

Dacă cineva ar avea intenția să scrie o carte asupra Iașilor, ori chiar două, nu i-ar lipsi stofă pentru asta. Noi aicea n'am arătat decît trăsăturile izbitoare, colțurile clădirii. Dacă, nefăcînd altceva nimic, ași avea puțința să mă ocup eu cu asta, nu-i stradă, nu-i casă, fie nobilă, fie de rînd, nu-i om, care nu mi-ar pune la îndămină un ridicol ori o lature poetică, o virtute ori o absurditate, un roman serios ori o farsă, o dramă ori o elegie. Am credință în Dumnezeu că într'o zi am să-mi dau silința, că o să pot dezvăli umbrele de pe acest tablou cam prea întunecat, în care s'ar putea crede că intră mizantropie ori fiere. Fiecare ridicol, fiecare prostie care se vede, are laturea-i poetică; și dacă nu le-am însemnat, pricina a fost marginile puse paginilor noastre; ele au fost piedeca.

Dar dacă după această destăinuire s'ar găsi printre celitori unul singur care ar putea demasca adevărul observațiilor mele,

dacă publicul ar avea poftă să se scandalizeze și să conchidă ceva displăcut împotriva autorului, dacă unii ar voi să găsească în ce-am spus personalități și aluziuni,—atunci ași ridica mina împotriva judecății și, tare prin nevinovăția mea, ași zice întâiu publicului : Unde vezi tu personalitate ori scandal, nu este. O privire generală asupra caracterelor, care pot fi aplicate la mii de indivizi sau la o totalitate, n'ar putea alcătui o personalitate, prin urmare nici scandal. Dar critica e prea amară, prea aspră ; se poate,—dar dacă e adevărată nu-ți aduc eu oare un serviciu ?

Bun și onorabil public, pe care-l stimez, fii îngăduitor de data aceasta și pătrunde-te de axioma aceia a înțeleptului : că cel care poate să audă adevărul fără să se supere a și pornit pe drumul înțelepciunii. Iți făgăduesc și contrastul tău, în curînd. O să mai primești nu-i vorbă încă o sifrlă, două, dar a-celea n'au să te facă să suferi prin țesătura de poezie, prin vremurile primitive, blănurile de zibelină, moliciunea orientală și toate ileacurile cu care vreau să le învălesc.

Dacă judeci, fii drept și amintește-ți că în proces vei fi și im-
pricinat și judecător și că, oricare ți-ar fi hotărîrea, efectul se va
răsfrînge tot asupra ta.

tălmăcire de M. Sadoveanu

Din binefacerile higienii

Problema socială, care primează pe toate celelalte, este preocuparea de sănătatea poporului.

Lord Beaconsfield.

Dacă ne ducem cu mintea în trecutul îndepărtat al diferitelor popoare, dacă cercetăm conștiințios moravurile lor, viața lor privată și publică, întocmirile lor sociale, ajungem la concluzia că acele popoare s'au ridicat, au prosperat și au devenit puternice, ai căror conducători s'au ocupat în primul rind de condițiunile care asigură individului și grupurilor de indivizi o viață bună și sănătoasă.

Introducând în credințele popoarelor măsuri igienice de ordin privat și public, sub formă de precepte religioase, legislatorii și conducătorii acelor popoare le-au asigurat fericirea și prosperarea.

În numele divinității atotputernice preoții și conducătorii popoarelor vechi prescriau măsuri igienice, și vai de acei care nu le urmau cu sfințenie.

Intervenția divină părea atât de indispensabilă în timpurile acelea, încât unii din legislatorii trecutului, începând cu Zoroasttru și terminând cu Numa Pompiliu, Moise și Mahomet, au ținut să consfințească legislațiile lor și să le consolideze prin dispariția lor misterioasă din mijlocul popoarelor lor.

Este ușor de întrevăzut, zice d-rul Lacassagne, că cea mai mare parte din prescripțiunile igienice ale marilor legislatori din trecut, ca Moise, Lycurg, Solon și Mahomet, aveau de scop preocupări politice, întrucât ei erau încredințați că temelia puterii unui popor, prosperarea și înmulțirea lui se razimă în primul loc pe igienă.

Înainte de 4000 de ani, găsim la poporul Arya precepte admirabile de igienă privată și socială introduse în credințele lui.

Religia îi impunea îmbăerea zilnică pentru a se purifica. Atingerea unui cadavru sau a unui individ care a venit în contact cu un cadavru, atingerea unei femei în timpul menstruației-

nii erau acțiuni impure și obligau pe individ să se spele. După masă nimeni nu neglija să-și spele gura.

Căsătoria unei fete era interzisă, dacă printre membrii familiei să găseau indivizi care să sufere de hemoroizi, de tuberculoză, de dispepsie, de epilepsie, de lepră sau de elefantiasis. Unirea unei fete tinere cu un bătrîn nu era îngăduită de zeul Arya.

Pentru a fi iubiți de zei, Mahabharata recomandă supușilor săi *abluțiuni* zilnice abondente și pentruca această măsură să fie mai temeinică, supușii erau obligați să cînte anumite imnuri în timpul abluțiunilor. Curățenia din interiorul locuințelor și de prinprejur era demnă de toată admirația.

Sancțiunile erau înfrîtoare :

Acela care bea arak (băutură spirtoasă extrasă din orezul fermentat) era obligat să înghiță o băutură foarte ferbinte până murea, și numai atunci obținea ertarea dumnezeiască.

Pentru clădirea de locuinți, se alegeau anume terenuri sănătoase și nimeni nu avea voie ca să-și clădească o locuință mai înainte ca terenul să fi fost examinat.

Măturarea și stropirea ulițelor era obligatorie, iar în anumite puncte se ardea lemn de aloes, pentru răspîndirea mirosului plăcut.

Supravegherea executării acestor măsuri era încredințată anumitor persoane.

Consecințele intronării acestor moravuri au fost cit se poate de binefăcătoare pentru popor. Familiile s'au înmulțit, micul popor arian s'a mărit așa de mult și a devenit așa de puternic, încît a trebuit, ca un torrent, să se reverse în regiunile estice, să le cucerească, și să aducă cu ei nu numai femeile, copiii și bătrînii lor, dar și credințele, care i-au făcut așa de puternici și de mari.

Prin bine chibzuitele sale legi cu multe părți importante de igienă și asanare, Zoroastru a voit să asigure Iranienilor dominațiunea asupra celorlalte popoare, să-i apere contra epidemiilor și boalelor și să dezvolte în ei energie și forță.

Cunoscînd înfrîngerea binefăcătoare a agriculturii asupra sănătății, Zoroastru a îndrumat poporul spre agricultură. Legile selecțiunii a căutat să le introducă în credințele poporului prin precepte religioase.

Lipsa de apă din acele regiuni l-a făcut pe Zoroastru să întărească credința că oricine face canale și săvîrșește un act religios.

Preocupările igienice de ordin social l-au îndreptățit să pătrundă și în viața particularilor și să le reguleze actelele mai întinse.

Mazdeenul trebuia să se roage, ca să-și purifice sufletul, dar ca să se roage, trebuia mai întăiu ca să-și hrănească și să-și curățe bine corpul, căci numai în corpurile viguroase și curate pot exista suflete purificate.

Abluțiunile corporale zilnice erau obligatorii, și cum apă

era rară, sursele erau divinizate și oricine murdărea o sursă de apă era supus la pedepse grele. Dacă apa lipsea în anumite timpuri și prin anumite locuri, Mazdeenul era obligat să-și facă abluțiunile cu nisip. Faptul pare bizar, dar desigur că-și are importanța sa. Prin acest sistem, desigur că s'a avut în vedere ca locuitorii să nu-și piardă obiceiul spălăturilor zilnice. Și în chipul acesta nimic n'a neglijat Zoroastru. S'a ocupat de organizarea vieții publice și private pe baze de precepte igienice. Influența sociologică a mariajului fiindu-i cunoscută, a regulamentat căsătoriile. În mod serios s'a ocupat de profilaxia boalelor, de higiena locuințelor, de alimentarea cu apă și de higiena corporală. Istoria rasei iraniene ne demonstrează în de-ajuns cit de binefăcătoare au fost aceste măsuri cu caracter igienic și ce influență covârșitoare au avut ele asupra prosperității materiale și morale a poporului. Cu drept cuvânt a putut spune Marius Fontane: „Irann cu codul său zoroastrian a luptat contra Turanului, Asyriei, Egiptului, contra Greciei, Romei și Mongolilor și cu toții au admirat nu numai vitejia lor, dar și admirabila lor morală și superba lor energie“.

Pecind Zoroastru își inaugura reformele sale igienice în Bactriana, Mena în partea de sus a Egiptului se ocupa cu construcția de diguri și cu canalizarea.

Ramses al II-lea, supranumit creatorul orașelor, și-a consacrat în mare parte activitatea sa higienii publice.

Cu ajutorul preoților, conducătorii Egiptului s'au ocupat nu numai de asanări, de alimentația cu apă, de salubritatea orașelor și satelor, dar și de alimentația locuitorilor și de profilaxia boalelor contagioase.

În vechia Grecie, principiile de igienă publică și privată formau preocuparea de căpetenie a conducătorilor. Legile lui Lycurg sînt isvorite din credința că un popor numai atunci poate deveni puternic și temut, cînd fiii aceluși popor nu numai că vor fi păziți de toate relele, dar vor fi îndrumați și ajutați ca să-și fortifice organismele.

Crescut în mijlocul civilizației egiptene și convins de marea influență ce o are higiena asupra prosperării organismelor, Moise a introdus în credințele religioase ale Evreilor cele mai salutare principii de igienă, regulamentînd în chipul acesta viața publică și privată a supușilor săi. Ce influență covârșitoare au avut aceste credinți igienico-religioase asupra poporului evreesc este în deoște cunoscut și nu mai insist asupra lor. Este destul să menționez că chiar astăzi nu există o grupare de Evrei cit de mică, ca să nu-și aibă baia lor publică. Preoții cunoșteau simptomele boalelor contagioase și principiile de profilaxie. Dezinfectarea locuințelor contaminate se făcea cu multă sfînțenie sub directa supraveghere a preoților.

Cine ar putea contesta influența binefăcătoare a Coranului asupra poporului musulman?

Dar puterea Romanilor nu se datorește oare educației sobre

a poporului? Construirea de case igienice, buna alimentație, îngrijirea drumurilor și a străzilor, băile publice, alimentația cu apă, îndrumările date mamelor pentru educația copiilor, regulamente de igienă și aplicarea lor, au fost obiectul de preocupare continuă a tuturor conducătorilor în timpul de prosperare și de glorie a poporului roman. Numai cu terminarea aqueductului început de Caligula a cheltuit Claudiu 55.500.000 de sesterti sau 15.000.000 de lei. Apa a fost adusă dela o depărtare de 40 mile și a fost distribuită în toate cartierele Romei. Cantitatea de apă era de 1.508 litri de cap în 24 ore. Depărtarea rezidiilor din orașe, scurgerile latrinelor, cimitirile, drumurile aveau nu numai o bună regulamentație, dar și o excelentă aplicare.

Dacă am făcut această scurtă recapitulare de introducere a principiilor de igienă în credințele și moravurile popoarelor din trecutul îndepărtat, a fost ca să arăt ce înrîurire binefăcătoare are igiena asupra individului, grupului de indivizi și asupra popoarelor. Conducătorii acelor popoare și-au dat bine samă că numai prin o viață privată și publică bine regulamentată se pot fortifica organismele, se poate înmulți poporul și poate deveni puternic, mare și temut.

În secolul nostru puțini dintre conducătorii popoarelor au înțeles legătura strînsă și absolut nedespărțibilă ce există între educația igienică și prosperarea fizică și psihică a popoarelor. Studii serioase s'au făcut și se fac în multe țări, soluții de o importanță capitală s'au dat și se dau în multe împrejurări de cătră oameni competenți în materie, dar în majoritatea cazurilor este o ezitare uimitoare, cînd este vorba de luarea de măsuri radicale și de noi îndrumări. Discuțiile juridice sînt nesfîrșite, interpretările sînt multiple, obiecțiuni de inviolabilitate individuală, de drepturi de proprietate, de sacrificii bănești prea mari, și cite altele se ridică necontenit. Toate acestea temporizează îndrumările sănătoase și cauzează multe rele celor mulți.

„În nici o direcție solidaritatea socială nu trebuie să se exercite în mod mai vădit, ca în materie sanitară“, a spus Monod.

Strigătele de alarmă, ce s'au dat în Franța, cînd s'a constatat că primejdia depopulației amenință existența acestui popor, trebuie să ne servească de exemplu.

Bertillon arată că în anul 1700 populația Franței reprezenta 40% din populația Europei, iar în 1890 nu mai reprezenta decît 12%. În raportul depus pe biroul senatului în anul 1900, senatorul Bernard arăta următoarele:

La începutul revoluției populația Franței era de 25 milioane, iar în 1900 abia ajunsese la 38 milioane. În același interval de timp populația Marelui-Britanii a crescut dela 12—40 milioane, iar a Germaniei dela 15—55 milioane. Natalitatea descrescîndă și mortalitatea mărită necontenit a adus Franța în această situație. Mai departe, d. Bernard arată că pînă la începutul secolului al 19-lea limba franceză era cea mai răspîdită în

Europa. Astăzi limba franceză e vorbită de vre-o 60 milioane, cea engleză de 120 milioane și cea germană de 80 milioane.

În vastul nostru imperiu colonial, zice d. Bernard, ne lipsește un element esențial, coloniștii. În adevăr, Anglia și Germania trimet în fiecare an câte 3—400 mii de coloniști, pe când Franța trimete abia 16.000. Mareșalul Moltke, care cunoștea temeinic această mare problemă, zicea că Franța zilnic perde o luptă. Tot în acest raport important, d. Bernard arată că efectivul populației Franței sub 15 ani este de 27%; în Anglia și în Suedia trece de 36%. Englitera, cu o populație mai numeroasă și cu o treime mai mult de copii decât Franța, are anual 150.000 de decese mai puțin ca Franța.

În fața acestui dezastru, destul de tirziu recunoscut, o serie de măsuri importante s'au supus studiului diferitelor comisii: astfel, măsurile de profilaxie față de boalele contagioase, protecțiunea copiilor, protecțiunea femeilor, a adulților, protecțiunea muncii, organizații serioase de igienă publică, măsuri de ordin financiar, economic, etc. Desigur că toate aceste noi îndrumări aplicate cu multă seriozitate vor avea drept consecință să refacă poporul francez și roadele lor nu vor întârzia a se vedea.

Tendința tuturor popoarelor, care au pretenția de a se înălța, de a se înmulți și de a însemna ceva în istoria civilizației, este ca toate așezămintele lor, toate îndrumările lor, întreaga lor viață publică și privată să se rezime pe preceptele igienei. Prin igienă se dă o direcție sănătoasă organismelor, prin igienă se conduce spre bine viața și prin igienă se guvernează sănătatea popoarelor. Nu trebuie să oțim însă că o armonie binefăcătoare, o stare de prosperare fizică și psihică nu se poate obține decât atunci când economiștii, sociologii, financiarii și instructorii lucrează paralel cu igienistii, având același scop: fericirea poporului din care fac parte. Rolul tuturor este de a lupta contra relelor și de a lua măsuri de îndreptare. Or, cu toții știm că relele lovesc pe cei mici, pe cei slabi și pe cei nevoiași. În secolul nostru, cu o vădită tendință spre o democratizare și spre o mai mare armonie socială, lupta aceasta înseamnă o adevărată operă de solidaritate frățească și de democrație. Cu începerea zămislirii vieții și până după terminarea ei, igiena are un rol determinant.

Concepțiunea embrionului trebuie să fie călăuzită de măsuri igienice; gestațiunea trebuie să fie întovărășită de precauțiuni igienice; nașterea copilului trebuie să fie însoțită de îngrijiri igienice. Puericultura e una din ramurile vaste și foarte importante ale igienei. De îndrumarea ei sănătoasă depinde forța de rezistență a organismelor menite să devină factori sociali sănătoși și productivi. Și cu acestea igiena abia își începe rolul ei. Individul ajuns pe lume se formează și devine produsul mediului său. Higienii îi este rezervată chemarea ca să reglementeze

viața individului și a grupurilor de indivizi și să se ocupe de preschimbarea mediilor vitrige și de transformarea lor în medii prielnice prosperării organismelor. Astfel solul, aerul, apa, alimentația, locuințele, îmbrăcămintea, curățenia corpului, lupta contra boalelor, armonizarea condițiilor de viață în centrele de colectivități, îngrijirea orașelor, a satelor, amenajarea căzărnilor și a școlilor, a instituțiilor sanitare, a localurilor publice, etc., cad în sarcina igienei. Ea regulează tot ce este viețuitor și stă în legătură cu viața. De modul cum au pătruns preceptele igienice în moravurile și credințele indivizilor, de modul cum conducătorii au armonizat preceptele igienei cu viața colectivității, a atirnat buna stare și prosperarea popoarelor.

Datele statistice sînt destul de elocvente; ele ne arată că în țările în care igienisții au conlucrat și conlucrează în perfectă armonie cu economisii, cu sociologii, cu instructorii, în care sacrificiile bănești se fac fără preget pentru igiena publică, populațiunea crește și prosperează. Faptul că slăbirea numerică a unui popor are drept urmare slăbirea intelectuală, economică, politică și militară, e de nediscutat. Limitarea numerică a populației limitează producția, limitează sursele de bogăție, agricultura suferă și industria pierde. Bogățiile statelor cresc în raport direct cu înmulțirea popoarelor.

Astfel sînd lucrurile, cred că nu e fără interes să ne punem întrebarea, cum stăm noi sub raportul condițiilor de igienă? După datele statistice, suprafața Romîniei este de 131.353 Km.², cu o populație de circa 6.684.263, ceia ce ar reveni cam 50 suflete pe 1 Km.²

Făcînd o comparație cu alte țări, constatăm că, sub acest raport, noi sîntem destul de în urmă:

Belgia	pe un Km ² are	243.10	suflete
Olanda	" " "	169.04	"
Englîtera	" " "	140	"
Italia	" " "	117.69	"
Germania	" " "	112.14	"
Austria	" " "	91	"
Elveția	" " "	83	"
Franța	" " "	75	"
Romînia	" " "	50	"

Subt acest raport vedem că Belgia are populația cea mai deasă, că în țara noastră ar putea trăi fericită o populație de două ori mai mare cel puțin, și, ca consecință, sursele de producțiune ar deveni enorm mai mari, bugetul țării ar fi dublat și efectivul armatei îndoit. Iată în trăsături generale cite avantajii mari ar decurge pentru noi din înmulțirea populațiunii. Cheltuețile ce s'ar face pentru igiena publică ar fi nu numai justificate, dar și în deajuns bonificate.

Dat fiind că din populația țării noastre 82% o formează țărănimea, sîntem în drept să ne îndreptăm privirea în primul rînd la starea de igienă din comunele rurale.

De higiena femeii în timpul gestațiunii nu putem vorbi, căci de fapt nu există. Modul cum trăește țărancă noastră este destul de cunoscut tuturor care au trăit la țară sau au venit în contact cit de puțin cu cei dela țară sau au cetit despre viața celor dela țară. Trăește rău sub raportul alimentației, o duce rău sub raportul curățeniei corporale și muncește din greu în timpul muncilor agricole și nu arareori se văd femei născind pe cimp. Prin urmare din acest punct de vedere foetul este în rău influențat, în majoritatea cazurilor, în pintecele mamei lui.

Condițiile în care se naște nu sint mai puțin vitrige, căci afară de cei asistați de moașele oficiale, și aceștia sint destul de puțini la număr, ceilalți nu capătă nici o îngrijire higienică, iar mamele nici o povăță de modul cum trebuie să-și îngrijească copilul.

Și astfel, noii născuți fiind lăsați mai mult la voia întâmplării, supraviețuiesc acei care au capital de rezistență foarte mare, căci este știut că fiecare copil să naște cu un capital inițial. Acest capital însă trebuie mărit și înnoit, căci din el își face organismul rezervele trebuincioase, el îi dă individului mijloacele de viațuire și mai tirziu tot el îi dă posibilitatea de a transmite viață altora. Acest capital inițial, cu care se naște copilul, se reînnoește și să mărește prin alimentație și prin buna îngrijire a corpului. Dacă alimentația păcătuiește prin calitatea sau cantitatea sa, dacă curățenia corpului nu e îngrijită, boala nu întârzie a se ivi, și consecința este că sau distruge organismul, sau viciază capitalul vieții, și în locul unui organism forte vom avea un organism păcătos, debil, care în loc să fie folositor societății, devine o povară. Țărancile noastre nu știu, în majoritatea cazurilor, să dea îngrijirile necesare noilor născuți nici sub raportul alimentației și nici sub acel al curățeniei. Sub raportul alimentației îi dă să sugă în mod foarte neregulat, uneori prea des, alteori prea rar, după cum este înlesnită. Nu arareori le dă copiilor o bucățică de zahar, înfășurat în o petecuță murdară, ca să-l sugă și să nu plingă. La citeva luni după naștere le dă mămăligă cu borș, și bolile tubului digestiv, gastro-enteritele, fac victime numeroase. Cu o astfel de îngrijire a alimentației nu poate fi vorba de mărirea capitalului inițial. Sub raportul curățeniei noul născut nu stă mult mai bine. Rufăria copilului în majoritatea cazurilor este neingrijită, murdară și făcută din tot ce e mai reformat în casă. Nu arareori vedem copiii înfășați în bucăți de petece aspre, care le produc un eritem al pielii din cauza aspririi și murdăriei lor. Lipsa de îngrijire prin urmare, la care se mai adaogă de multe ori și o moștenire destul de încărcată, determină marea mortalitate în primul an al vieții. Statistica ne arată că la noi din 1.000 copii născuți mor în primul an al vieții cam 200.

In Belgia mor 150‰

„ Anglia „ 150‰

„ Olanda	„	154 ⁰ / ₀₀
„ Bulgaria	„	147 ⁰ / ₀₀
„ Danemarca	„	134 ⁰ / ₀₀
„ Suedia	„	100 ⁰ / ₀₀
„ Norvegia	„	98 ⁰ / ₀₀
„ Franța	„	161 ⁰ / ₀₀

În localitățile în care s'au făcut organizații sănătoase pentru îngrijirea noilor născuți, rezultatele obținute au fost admirabile. La Creusot, grație neîntreruptelor măsuri ale lui Schneider, mortalitatea copiilor mai mici de un an nu e decît 110 la 1000. Acest măreț rezultat se datorește în primul rînd ridicării salariilor, care permit mamei de a se consacra numai misiunii lor materne. 80 la 100 din mame își alăptează singure copiii și toate fac, înainte de naștere, puericulturi (Raportul prof. Pinaud la Academia de medicină).

În 1902, George Vancanwenberghe, primarul din Saint-Pol-sur-Mer, cu un ajutor de 30.000 lei, dat de un mare filantrop, a înființat o instituție filantropică, care poartă numele de „*Goutte de lait*”. Această instituție, organizată într-un chip admirabil, se ocupă numai cu creșterea copiilor. În localul ei propriu în fiecare duminică vin mamele cu copiii lor.

Se adună într-o sală bine încălzită, unde își desbracă copiii, medicul examinează fiecare copil, și-l cîntărește, pentru a vedea progresele ce le-a făcut în cursul unei săptămîni, îl înscrie pe fișa individuală și îi indică regimul pentru săptămîna viitoare. Mamele, care și alăptează singure copilul și sînt lipsite de mijloace, primesc un ajutor în natură. Cele care sînt puse în imposibilitate ca să-și alăpteze copilul, primesc zilnic dela societate lapte pasteurizat în biberon. A doua zi aduc biberonul îndărăt și primesc un alt biberon cu lapte pasteurizat. Serviciul întreg e făcut de o singură persoană. Roadele acestei societăți sînt admirabile. Înainte de înființarea societății, mortalitatea copiilor pînă la un an era de 288⁰/₀₀ (cea mai mare mortalitate din Franța), actualmente e de 55⁰/₀₀. În diferite state s'au luat măsuri severe, s'a legiferat pentru protecțiunea noilor născuți. Astfel în Anglia legea dela 1872 (Infant Life Protection Act) conține multe dispozițiuni admirabile, care au intrat în moravurile poporului englez. În Suedia li se face fetelor o adevărată educație de puericultură. În Austria afară de medici, preoții au obligația de a supraveghea îngrijirea copiilor din parohia lor. În Bohemia, afară de medic și de preot, comuna mai are un însărcinat al său, Weisenvater, care supraveghează îngrijirea copiilor. În Moravia se acordă premii pentru buna îngrijire a copiilor.

Faptul că stăm în fruntea statelor din Europa în ceea ce privește natalitatea, de oarece natalitatea la noi e în mediu 40 la mia de locuitori, nu ne îndreptățește să stăm în fruntea statelor din Europa și sub raportul mortalității, căci am văzut că pe teritoriul țării noastre ar putea trăi fericită o populație de cel puțin două ori mai numeroasă.

Și în afară de aceasta trebuie să ne gândim că procrează tuberculosul, procrează pelagrosul, anemicul, nehrănitul, împaludatul, sifiliticul și toți aceștia măresc contingentul natalității. Prin urmare nu e de ajuns să avem un mare contingent de natalitate, ca să ne bucurăm. Trebuie să vedem și de ce calitate este acest contingent. Am văzut că dintre noii născuți 200‰ mor în primul an al vieții. În comunele rurale s'au născut în cursul anului 1910—234.441, adică 41,3 la mia de locuitori, din aceștia au sucombat în primul an al vieții 47.076, adică 33% din mortalitatea generală rurală. Dar din datele statistice mai extragem un învățămînt foarte interesant. Dela anul 1870 încoace mortalitatea primei copilării a mers crescînd. Astfel avem în anii :

1870—1874 . . .	160‰	mortalitate
1875—1879 . . .	179‰	"
1880—1884 . . .	180‰	"
1885—1889 . . .	177‰	"
1890—1894 . . .	210‰	"
1895—1899 . . .	212‰	"

Aceasta dovedește tendința spre debilitare și cotropirea de boale, care își au izvorul în condițiile economice și sociale ale organismelor procreatoare.

Dar mai este un fapt foarte important, care ne sprijinește afirmațiunea noastră că la noi mortalitatea mare nu stă în raport cu natalitatea mare. Copiii cresc, se fac mari, ajung la etatea de 21 ani, cînd organismul trebuie să fie bine dezvoltat și plin de viață. La această etate tineretul este supus unui examen medical riguros, căci urmează să fie ales pentru apărarea țării. Statisticile militare sînt foarte îngrijitoare. Nu le posed pentru a da cifre exacte, însă din convorbirile ce le-am avut cu medicii militari rezultă că din 100 de tineri 40—50 sînt amnași sau scutiți. Jumătate așa dar sînt apți pentru apărarea țării, iar jumătate sînt nevolnici. Am asistat la recrutările din județul Vaslui și cifra ce o dau pentru acest județ este exactă :

În plasa Delești, compusă din 4 comuni, s'au prezentat la recrutare 182 de tineri. Dintre aceștia numai 4 aveau organisme viguroase și pline de viață și aceștia erau servitori de mulți ani. În majoritatea comunelor numărul celor admiși a fost între 50—60.

Faptul deci că mortalitatea noilor născuți a crescut treptat dela 1870 încoace, faptul că jumătate din tineretul rural nu e apt să-și facă datoria față de patrie la etatea de 21 ani, ne îndreptățește să afirmăm că mortalitatea mare nu e datorită natalității mari, ci că sînt rele profunde, care subminează organisme populăției noastre, dar de care lumea nu se prea alarmează, căci în viața unui popor trebuie să treacă timp, pentru ca ravagiile latente care deteriorează rasa să devină manifeste și îngrijitoare. Am văzut că în Franța problema depopulației a stîrnit o legitimă îngrijire abia după un secol. Aceasta ne înstîrni să cerem ca problemele vitale ale populației să

fie studiate neconținut și relele să fie îndreptate pe măsură ce se descopăr.

La noi, lăsând starea actuală de lucruri, o să ajungem după câteva decenii la o natalitate destul de redusă, căci degenerarea continuă a organismelor va avea drept rezultat final sterilitatea.

Dar să ne întoarcem la mortalitatea noilor născuți. Am văzut că numărul copiilor morți în primul an a fost de 47.076 în anul 1910. Dintre aceștia 12.166 au sucombat dela naștere și până la 17 zile împlinite. Pentru aceștia putem afirma cu siguranță că capitalul lor inițial a fost absolut insuficient. Dacă această mare problemă s'ar studia și dacă s'ar face sacrificiile necesare de cătră stat și particulari, pentru a se lua măsuri în consecință, și dacă în chipul acesta am reduce la jumătate mortalitatea copiilor în primul an al vieții, am avea în fiecare an un plus de vieți de 23.000. Să presupunem că până la majorat 10% ar cădea victima altor boale și tot ne-ar rămânea peste 20.000 de vieți în plus; să presupunem că acești indivizi până la etatea de 21 ani nu produc și că numai dela această etate încep să se manifesteze ca factori economici; să mai presupunem că vor munci 300 zile pe an și că ziua lor de muncă va fi socotită în acel timp numai trei lei pe zi, și vom vedea că produsul lor anual este de 18 milioane lei, că în al doilea an, pe lângă că urmează ca factor de producție și contingentul unui an din urmă, vom avea un număr de 40.000 de factori producțivi, a căror muncă s'ar evalua la 36 milioane lei anual, și acest număr sporit în fiecare an, după un period de 10 ani, ar da o producție anuală de 180 milioane lei. Sînt convins că sacrificiile ce ar trebui să le facă statul și particularii, pentru a se ajunge la acest rezultat, ar fi enorm de mici față de avantajii de producție din viitor.

Protecțiunea noilor născuți ar trebui prin urmare să formeze una din preocupările de căpitenie a conducătorilor noștri. O comisie specială întocmită pentru acest scop ar aviza asupra mijloacelor de îndreptare. Cursuri de puericultură cu fetele, înmulțirea și buna pregătire a moașelor rurale, protecțiunea mamelor în timpul alăptării ar fi tot atîtea măsuri menite să dea roade bune.

Trecînd etatea de un an, numărul morților printre copii devine din ce în ce mai mic. De aici încolo copiii încep să fie secerați de epidemii în majoritatea cazurilor. În anul 1910, după statistica Direcției generale a serviciului sanitar, mortalitatea dela al doilea an al vieții se repartizează astfel:

In al	2-lea an al vieții	au murit	11.275	.	79‰
"	3-lea	" "	6.003	.	42‰
"	4-lea	" "	4.156	.	29‰
"	5-lea	" "	2.954	.	21‰

Vedem deci că mortalitatea merge descrescînd, din cauză că organismele se fortifică tot mai mult și puterea de rezistență față de mediile înconjurătoare vitrige devine tot mai accentuată.

Anul 1910 are o mortalitate a copiilor până la etatea de 5 ani inferioară anilor 1908 și 1909, căci în anul 1908 mortalitatea copiilor până la 5 ani a fost de 80.489, în 1909 de 77.699 și în 1910 de 71.464. Acest progres îmbucurător stă în legătură cu mortalitatea determinată de boalele epidemice, care a mers descrescând.

În adevăr, în anul 1908, se începe acea mișcare formidabilă de reorganizare sanitară rurală condusă de d-nii profesori Cantuzino și Sion, și sprijinită și ajutată cu toată căldura de mare patriot a d-lui Ion Brătianu, prim-ministru al țării. Acea concepție de reorganizare sanitară dacă ar fi avut o continuitate de cel puțin 10 ani și dacă ar fi fost sprijinită, după cum a fost, și dacă ar fi fost tot mai mult armonizată cu îmbunătățirea condițiilor economice și sociale rurale, ne-ar fi dat cele mai splendide rezultate de progres demografic. Inceputurile de reorganizare sanitară rurală, dătătoare de atâtea mari speranțe, aveau drept scop, în primul rând, lupta contra boalelor contagioase, boale care seceră multe vârstare tinere și multe organisme în plină activitate a vieții. Zic, aceasta a fost numai un început, căci ramificațiile ar fi trebuit să fie multiple.

Știut este cât de neglijenți sînt copiii țăranilor în timpul muncilor agricole. Părinții, duși la munca grea și istovitoare a cîmpului din revărsatul zorilor și până tîrziu după asfințitul soarelui, lasă copiii lor acasă în voia întâmplării, cu o bucată de mămăligă și ceva castraveți sau ceapă drept hrană pentru o zi întreagă. Cine nu știe la cîte accidente sînt supuși acești copii, ce murdarii sînt și cîte dintre ei nu sînt lîhniți de foame? De cîte ori medicii n'au găsit cîte 3-4 copii în aceeași casă, singuri-singurei, zăcînd în murdărie de scarlatină, de anghină sau de alte boale și avînd o bucată de mămăligă cu o strachină de boș, drept hrană, înaintea lor? Acesta e tabloul fidel, dar destul de incomplet, al mizeriilor copiilor dela țară. Lupta aprigă pentru traiu anihilează foarte des sentimentele cele mai nobile și de aceea nu trebuie să aducem incriminări părinților.

Toate acestea mă îndreptățesc a mă gîndi la foloasele mari ce le-am obține, dacă am imita și noi exemplul țărilor în care sentimentele umanitare și tendințele de mai mare armonie socială fac progrese zi cu zi. Mă gîndesc la acele splendide organizații, unde se îngrijesc copiii până la etatea de 6 ani, în timpul cînd părinții sînt ocupați cu munca; mă gîndesc la grădinile de copii, la școlile froebeliane. Cît de mici ar fi sacrificiile ce s'ar face, față de marile avantagii ce le-am obține! O bună îngrijire a copilului, o educație mai aleasă, o hrană mai bună în aceste instituții, ar avea drept rezultat fortificarea organismelor și nobilitarea simțurilor, căci prosperarea numai atunci este desăvîrșită, cînd fortificarea organismelor merge paralel cu nobilitarea simțurilor. În individ, de fapt, există două euri distincte: unul inconștient, instinctiv, generos, care se manifestă prin instincte; altul conștient, filozofic, imaginativ, care se manifestă prin inteligența conștientă.

Cultura eului inconștient dă naștere conștiinței instinctive. Cultura intelectuală a celui conștient trebuie să aibă de scop revelația frumuseții în toate lucrurile. Prin selecțiune și educație se poate stabili între aceste două euri, între inconștient și conștient, o armonie perfectă, care le-ar fuziona într'un singur eu. Eul inconștient este creatorul și executorul impulziunilor noastre.

Eul conștient trebuie să fie educatorul și coordonatorul eului inconștient. A face educația și a ameliora instinctele, însemnează a face educația sufletului. În prima copilărie se pot modifica instinctele, și instinctele se transmit prin ereditate,—și iată de ce este important a avea instincte nobile și de ce trebuie să se dea copiilor o educație bună și sănătoasă, și iată de ce am susținut că îngrijirea corpului trebuie să meargă paralel cu îngrijirea psihică, căci buna stare a corpului influențează și asupra psihicului.

Aceste gândiri mă îndreptătesc să cred că instituțiile de copii, de care am vorbit, ar avea cea mai binefăcătoare înruiere asupra fizicului și psihicului copiilor și multe vieți ar fi salvate prin funcționarea lor.

În anul 1910 mortalitatea copiilor din al doilea an și până la 5 ani impliniți a fost de 24.388 în comunele rurale. Să presupunem că cel puțin 20% din această mortalitate ar scădea anual prin aceste mijloace de protecțiune și tot am avea anual o economie de 4.400 de vieți, cea ce pentru țara noastră ar fi enorm de mult.

Am văzut mai înainte că prin diferite mijloace s'ar putea economisi anual 20.000 de vieți în primul an al copilăriei; și cu 4.400 din al 2-lea până la al 5-lea an implinit, am avea deci anual o economie de 24.400 vieți și o fortificare și o bună îndrumare tot a atitor organisme.

Dela etatea de 6 ani și până la 15—18 (15 pentru fete și 18 pentru băieți, când devin nubili) mortalitatea scade. Astfel în cursul anului 1910 a fost în comunele rurale de 12.501 sau 22‰. Aceasta e epoca când mortalitatea e determinată aproape exclusiv de boli contagioase și de boli acute.

Problema epidemiologiei a fost una dintre cele mai importante capitole ale higienei atât în timpurile trecute cât și în prezent. Oameni cu multă autoritate și-au consacrat viața lor în treagă studiului cauzelor acestor boale și mijloacelor de apărare. Progresul neincetat al științei ne-a dat atâtea arme de apărare, încît dacă le-am putea utiliza pe toate în toate împrejurările și dacă corpul medical ar fi secundat în această luptă de celelalte organe, am putea spune că sintem aproape stăpîni în lupta aceasta contra epidemiilor. Din nenorocire lucrurile nu stau tocmai așa, în special la țară. Higiena generală a satelor noastre redusă la zero, higiena individuală aproape necunoscută, lipsa de localuri de izolare, imposibilitatea în multe împrejurări de a face o dezinfectare în conformitate cu cerințele științei, insuficiența de personal sanitar, reaua voință a administrației uneori,

și indolența alteori, sint tot alitea cauze care ne împedecă de a face ceia ce putem face.

Toate aceste rele, cunoscute așa de bine de d. profesor Cantacuzino, au suferit multe îndreptări. Inmulțirea personalului sanitar, crearea de localuri de izolare, trimeterea de material de dezinfectare din abundență, stimularea personalului medical la luptă, încercarea de a-i crea o situație materială și o autoritate morală mai bună, au fost începuturi admirabile, care făceau ca în sufletele multora să renască nădejdea unor vremuri de mai bine.

Să nădăjduim că desfășurarea acestui fir menit să ne ducă la liman n'a fost ruptă, ci cel mult intreruptă. A descrie mărețele opere sanitare și noile îndrumări date de profesorii Cantacuzino și Sion sub primul-minisru Ion Brătianu, ar însemna să se facă o lucrare prea interesantă și prea voluminoasă. Cu aceste începuturi mortalitatea determinată de epidemii a început să descrească.

În adevăr, vedem din statistica Direcției generale a serviciului sanitar că mortalitatea determinată de epidemii a fost în anul 1910 de 9.438, inferioară anilor 1909 și 1908, când a fost de 10.370 și 9.960; o mică economie de vieți, economie care ar putea merge crescând.

În țările în care măsurile de combatere a boalelor au fost energice, în care sacrificiile materiale nu au fost cruțate, iar concursul celorlalte organe a fost dat cu devotament, mortalitatea generală a scăzut, iar mortalitatea de febră tifoidă a fost mult redusă. Astfel în Anglia, începând dela anul 1850—1887 mortalitatea generală dela 22.3‰ a fost redusă la 19‰ și actualmente e de 17‰, iar mortalitatea de febră tifoidă în același interval a fost redusă dela 9.8 la 2.1, socotită la 10.000, și populația s'a înmulțit cu o treime. În Suedia, mortalitatea generală a scăzut la 17.8‰, iar în Elveția la 14.1‰. Făcînd o comparație între mortalitatea din Franța și cea din Elveția, Chamberaud arăta că dacă mortalitatea în Franța ar fi ca în Elveția, Franța ar economisi în fiecare an 150.000 de vieți. Reducînd cifra de 150 mii la 100.000, el făcea calculul următor: Să presupunem, că fiecare deces corespunde la 10 bolnavi, că fiecare bolnav, fără a-i socoti cheltuețile boalei, perde 30 zile de lucru,—ar rezulta că 100.000 de vieți salvate, în raport cu 300 de zile pe an, ar da Franței 300 milioane de zile, care i-ar îmbogăți industria.

Media mortalității la noi este de 27.8‰. Dacă am face comparația aceasta pentru țara noastră cu Elveția, ar rezulta că în fiecare an am putea economisi cu aproximație cel puțin 80.000 de vieți. Dar să punem numai 50.000 de vieți, și după calculul lui Chamberaud, această economie de vieți ar da țării noastre 15 milioane de zile de muncă, ceia ce ar face cel puțin 20.000.000 lei anual ca producție economică.

Am arătat însă că cauzele relelor care decimează poporul nostru, care degenerază organismele, sint multiple, și

cu boalele epidemice nu am terminat capitolul plăgilor. Boalele numite cu drept cuvint sociale, care își au obirșia lor în o organizație socială și economică defectuoasă, tuberculoza, sifilisul, paludismul, pelagra și alcoolismul au o importanță capitală asupra poporului. Nu faptul că omoară e cel mai dureros, dar faptul că lasă urme adnci asupra generațiunilor, și aici cu drept cuvint se pot aplica cuvintele scripturii: că păcatele părinților se moștenesc până la al noulea neam.

Din cauza egoismului de clasă rău înțeles, din cauza întocmirilor noastre politico-sociale foarte rău făcătoare prosperării reale a poporului nostru, din cauza condițiilor economice mizerabile a mulțimii nevoiașe și neputincioase de a se apăra pe altă cale, decît pe cea brutală și în mod periodic, cînd, pare-că aproape zugrumată, cu bita în mină amenință și cere să mă fie lăsată a viețui, boalele sociale au luat proporții tot mai mari și au devenit tot mai amenințătoare. Ravagiile tuberculozei devin din ce în ce mai amenințătoare. Tuberculoza ca boală socială a fost tratată într'un chip admirabil de unul dintre cei mai distinși medici ai noștri, care aprofundează cauzele boalelor sociale, de d. dr. Irimescu. În interesantul d-sale studiu, publicat în „Viața Rominească”,*) d. dr. Irimescu ne arată că avem cel puțin 80.000 de tuberculoși în țara noastră. Luînd ca bază calculele făcute de Cornet pentru Germania și de Fischer pentru Statele Unite, ajunge la rezultatele următoare:

După calculul stabilit de Cornet, tuberculoza ar produce bogăției noastre naționale o pagubă de 17.280.000 lei, iar după calculul stabilit de Fischer, care e mult mai complet, pagubele produse de tuberculoză bogăției noastre naționale sînt de 124.560.000 lei. Suma aceasta reprezintă interesele unui capital de 2 miliarde și 250.000.000 lei. Acei care se interesează de această chestiune, găsesc pe larg tratate toate aceste date în interesantul studiu al d-lui dr. Irimescu.

Din nenorocire, focarele de tuberculoză au rupt barierele orașelor și încep să devină tot mai numeroase la țară. Cît de prielnic le este terenul de dezvoltare la țară, este în deobște cunoscut. Acolo bacilul lui Koch găsește organisme debilitate și pregătite pentru a-l ospitaliza. Rolul cel mare pe care-l joacă locuințele insalubre, în propagarea tuberculozei, este bine stabilit. Și dacă la orașe se poate vorbi de locuinți salubre și insalubre, apoi la sate nu se poate vorbi decît de locuinți insalubre. Nu voiu face o descripție a condițiunilor ce trebuie să le întrunească o locuință bună. Chestia aceasta e prea bine studiată și prea bine cunoscută de cătră toți. În teză generală, locuințele trebuie să fie construite din material solid, ușor, refractar umezelei, rău conducător de căldură și neatacabil de agenții exteriori și interiori. Între locuinți trebuie să fie curte și grădină, ca aerul să poată bine circula și locuința trebuie să fie expusă la soare. Curățenia cea mai mare trebuie să domnească împrejur. Aerul și lumina trebuie să pătrundă din abundență în toate col-

*) Nr. 8 și 9 din 1910.

țurile camerilor. O cameră locuită de un adult trebuie să aibă un cubaj de minimum 25 m. c. aer.

Un individ adult absoarbe 20—25 litri de oxigen pe oră și exală în acest timp 15—20 litri acid carbonic. Înălțimea minimă pentru o cameră e de 2 m. 60 ctm., pentruca aerul viciat să se poată ridica în sus și să nu vină în contact cu căile respiratoare. În interiorul casei trebuie să domnească cea mai mare curățenie, lumina artificială trebuie să fie de bună calitate, sobele bine construite, ferestrele mari. Influența ce o au locuințele asupra sănătății este bine stabilită de higieniști și este îndeajuns de demonstrat că mortalitatea stă în raport direct cu starea de salubritate a locuințelor. În numărul 10 din anul 1909 al „Vieții Românești“, d-rul P. Cazacu publică un studiu foarte interesant sub titlul: „Locuințele sătenilor“. Din acest studiu reesă că locuințele sătenilor sînt cit se poate de rele sub toate rapoartele. O descriere plastică a locuințelor sătești o găsim într-o interesantă lucrare a d-lui Spiridon Popescu: „Contribuțiuni la munca pentru ridicarea săteanului“.

Iată ce ne spune d. Spiridon Popescu:

„În genere țăranul nu-și acțisește casa; asta înseamnă că nu-și dă samă de roștul aerului pentru sănătatea organismului. De cită nevoie este această operațiune ușor de îndeplinit și totuși neîntrată în obiceiuri, se poate vedea din următoarele rele:

„E știut că în timpul iernii țăranul poartă încălțăminte ori cizme, ori opinci. Ocupațiile sale zilnice îl silesc să frămînte zăpada și noroiul. Nici cizmele, nici opincile nu-l apară de umezeală. În fiecare seară se întoarce cu picioarele înecate în obielele, care au supt toată ziua zăpada topită ori noroiul. Înaintea culcării se întind obielele și toate lucrurile ude, ca să se usuce, pe cuptorul încălzit, și rămîn acolo până dimineață. Același lucru îl fac toți ai casei, mai exact toți ai camerei, căci toți dorm în aceeași cameră. Picioarele nespălate se usucă sub plapomă. Subt aceeași plapomă doarme bărbatul, femeia și toți copiii până la o vîrstă destul de înaintată; cei mai mari, flăcăi și fete, dorm pe alte pături înveliți cu țoale ori cu hainele de zi. În rari case să găsească două plapome.

„Plapoma e făcută, atît fața cit și dosul, de lînă țesută în casă, ori e cumpărată din țîrg (de bumbac); în unele părți se întrebuintează numai țoale țesute în casă. Cerșaful nu e cunoscut, cămașa de noapte tot așa. Țăranul, este știut, nu-și spală corpul decît vara, dacă are apa riului sau a bălții la îndămină; mai drept, nu și-l spală niciodată. Se înmoae în apă nu ca să spele, ci ca să se răcorească. Sînt țărani al căror corp nu vine în atingere cu apa (afară de mîni și față) decît în timpul înfășutului și înaintea înmormintării.

„Ne putem ușor închipui, cu toată repugnanța faptului, ce-i cu o plapomă de lînă fără cerșaf, care trăește peste 20 de ani și prin care se strecoară evaporarea pielei altor ființi, subt care cresc, de multe ori bolesc, atitea rînduri de copii, și care nu

vede lumina soarelui decit după ce-i aruncată, ruptă și încărcată de cirpeli.

„Pisica doarme pe movila de obiele aruncată după sobă, vițelul crud doarme în locul lui de urină din mijlocul casei; subț paturi cloștele visează la viitorii lor pușori; purcelul crăciunului dela anul stă ascuns subț sobă; cizmele unse cu păcură și opincele neargășite stau înșirate pe lingă vatră; noroiul cizmelor și al opincilor așteaptă și el lumina zilei, ca să fie dat afară; seara nu se cade să dai gunoiul afară.

„Soba, dacă nu-i oarbă, e astupată cu îngrijire, ca să nu scadă căldura.

„Dimineața își iau pe rind obielele de pe cuptor, le freacă în mină, ca să se scuture noroiul de eri. La moment toată camera e plină de praf.

„Acesta-i aerul respirat în toate nopțile lungi de iarnă de cătră țărani; acesta-i aerul unei camere de locuit, de mîncat și de dormit a unui țaran care de multe ori moștenește casa dela părinți. Aerul nopților de iarnă hotărăște în bună parte degenerarea fizică a țaranului“.

În importantul său studiu, „*Rolul medicinei față cu boalele care izvorăsc din starea economică a sateanului*“, d-rul Lupu, unul din cei mai distinși dintre medicii primari de județ, ne spune că compoziția aerului unei odăi țărănești, după o noapte de viețuire în ea, nu ar diferi mult de aceea a aerului din celebra închisoare neagră din India engleză. Se mai poate oare vorbi de cubajul de aer din o cameră, necesar unui individ, cînd constatările sînt făcute că el variază dela 1—3 m. c. și cînd obiceiurile din interiorul casei sînt cele arătate? În teză generală, mai curînd am putea da numirea de *morminte*, decit de locuinți, caselor țărănești.

În fața acestei triste constatări a realității, sîntem datori să ne întrebăm ce e de făcut? Avem un regulament din 1904, care cuprinde alinierea satelor și construirea de locuinți țărănești. În acel regulament sînt stabilite condițiunile ce trebuie să le întrunească o casă țărănească; îi sînt date și planurile. Costul, pare-mi-se, variază între 1.000—1.500 lei. Credința mea este că am fi ajuns la același rezultat, dacă costul construcției unei case țărănești s'ar fi fixat la 15 mii lei. Acel regulament e o formalitate, care ar putea figura într'o expoziție ca cca dela 1906, pentru a arăta vizitatorilor străini cit sîntem de înnaintați. Că va izbucni la cîteva luni după aceasta răscoala infometaiilor, faptul nu ar avea nici o importanță. Mai mult simț practic cred că ne este mult folositor. S'a mai formulat un regulament de cătră un distins membru al unui consiliu sanitar superior, în care s'a decretat rația alimentară pentru pelagroși. Această rație alimentară s'a formulat într'o sală mare, bine încălzită și aerisită, seara după masă, în localul ministerului de interne. Nu-mi aduc bine aminte, dar, pare-mi-se, rația se ridica la neînsemnata sumă de 50—70 bani pe zi de cap. În alte ținuturi ale altor

țări bintuite de pelagră guvernele au făcut sacrificii bănești pentru înființarea de brutării, pentru înființarea de colonii, pentru înlesniri și ajutoare, iar la noi se formulează o rație alimentară pur și simplu într'un consiliu sanitar superior, chemat să se ocupe cu deslegarea problemelor vitale ale higienii...

În Anglia, nu s'au decretat numai legi și regulamente, ci s'au căutat în primul rînd mijloacele pentru aplicarea lor și pentru venirea în ajutor a celor mulți și nevoiași. Desigur că Anglia stă în fruntea statelor europene prin organizațiile ei sanitare și prin sfințenia executării lor. Orgoliosul Englez, care spune că locuința lui e castelul lui, care afirmă, cu mindrie, că în casa lui pot intra tunete și fulgere fără voia lui, dar regele nu poate intra fără voia lui, acest orgolios englez primește orice intervenție a organelor publice, cînd e vorba de igienă. Baza faimosului „*Public Health London Act*” e asanarea orașelor și sateelor. Legislația sanitară a Angliei, în interval relativ scurt, a schimbat complectamente condițiunile de igienă ale țării.

Dar statul englez a cheltuit pentru acest scop 2½ miliarde lei și aceste sacrificii bănești au fost în deajuns compensate prin rezultatele obținute. Mortalitatea a scăzut la 17‰; media vieții e peste 50 ani, pe cînd la noi abia e de 30 de ani, mortalitatea în tuberculoză a scăzut de la 35 la 10.000 la 16 la 10.000. Curente puternice pentru îmbunătățirea condițiilor igienice se manifestă în Germania, Suedia, Belgia și Elveția. Chestia locuințelor insalubre e obiectul de precupare continuă în aceste state. Sacrificii bănești face statul, fac societățile de asigurare, fac comunele și inițiativa privată. A sosit, cred, și la noi timpul, ca să ne gândim cu multă seriozitate la această problemă mare. Cred că înființarea unei secțiuni pe lângă băncile populare, care să fie ajutată de stat, pentru construirea de locuinți salubre la țară, ar merita toată luarea amînte și ar trebui să formeze obiectul de studiu al unei comisiuni speciale. Vinzarea de lemn cu preț foarte redus din pădurile statului, pentru construirea de locuinți țărănești, ar fi o mare înlesnire. Căutînd mijloace de ajutorare pentru acest scop, putem să impunem planuri tip, pentru construirea locuințelor la țară.

Problema e dintre cele mai importante și merită toată atențiunea conducătorilor noștri. Obiecțiunea că țăranul petrece majoritatea timpului din an în aer liber și că aerul dela țară este foarte curat, nu e serioasă. Cunoscătorii lucrurilor dela țară știu că grămezile de gunoi fermentat, excrementele vitelor și ale oamenilor în jurul casei viciază mult aerul.

Un alt element important, care face parte din alimentație, care influențează foarte mult sănătatea organismului, care în multe împrejurări transmite bolile, este apa.

Adunată vicios, păstrată vicios, neadăpostită, apa rurală face parte din cortegiul marilor rele dela țară. Nu mai descriu puțurile dela țară, nici așezarea lor, căci e prea bine cunoscută de toți. În locurile deluroase puțurile sînt așezate în vale, așa

că toate scursurile din timpurile ploaioase se revarsă în puțuri. Nu adeseori se văd așezate cimitirile pe coastă și puțin mai la vale puțuri cu apă. Apa din puțuri e în majoritatea cazurilor apă de suprafață, și se știe că apele de suprafață conțin mulți germeni patogeni, sint foarte des turburi, calde vara, prea reci iarna și improprii pentru băut.

Construcția puțurilor iar este cunoscută. Cu ghizdurile joase, neacoperite, neprotejate, praful și gunoaele intră în ele, cadavre de șoareci, paseri și chiar pisici se găsesc în jumătate din puțurile noastre. Din punct de vedere calitativ, prin urmare, apa rurală e rea, foarte rea. Din punct de vedere cantitativ, iarăși, păcătuște în majoritatea cazurilor. Higieniștii au stabilit că minima cantitate de apă pe zi la țară este următoarea :

- 1) Pentru băut, de cap și pe zi: 2 litri.
- 2) Pentru gătit bucate: 8—10 litri.
- 3) Pentru curățenia corporală: 15 litri,
- 4) Pentru curățirea casei și pentru spălatal rufelor: 40 litri
- 5) Pentru animale mari: 40 litri.
- 6) Pentru animale mici: 8 litri.

Ar trebui deci pentru o casă gospodărească bine amenajată cel puțin 113 litri de apă pe zi.

Imbunătățiri serioase nu se pot aduce apei rurale cu cirpeli și cu ordine neaplicabile venite dela Direcția generală a serviciului sanitar. Concepția cea mai sănătoasă a avut-o d. profesor Cantacuzino. Acest cugetător și-a dat sama, că pentru rezolvarea unei probleme așa de mari, trebuiesc mijloace mari. Budgetul comunelor noastre rurale e așa de păcătos, incit nu ne putem gindi că am putea face ceva. Atunci profesorul Cantacuzino s'a gindit la crearea unui fond pentru apa rurală. Nu ar fi fost nici o împovărare pentru nimeni crearea acestui fond. Din câteva centime asupra tutunului de lux, asupra cărților de joc, asupra biletelor de cl. I la C. F. R. și alte câteva mici impozite indirecte cu care contribuiau acei care și permit multe luxuri și care aruncă banii cu miile pentru plăceri, s'ar fi putut incepe rezolvirea problemei apei rurale. Această mare gindire umanitară a întimpinat rezistență aprigă și n'a putut fi pusă în practică. Egoismul de clasă a triumfat și de data aceasta. Să sperăm că nu peste mult va fi învins.

Subt raportul alimentației, țăranul nostru stă tot așa de rău. Din ancheta făcută de d. Gidei, din interesantul studiu al d-rului Lupu: „Alimentația țăranului“, din anchetele multor medici rurali, s'a stabilit pe deplin că alimentația țăranului suferă în chip permanent de lipsă de albumină și de grăsime. Alimentația țăranului păcătuște și calitativ și cantitativ. El îngerează cantități enorme de alimente, pentru a extrage minimum din principiile nutritive. De aici frecvența afecțiunilor gastrice și minarea organismelor. Dat fiind că scopul inițial al alimentației nu este numai de a întreține viața, ci de a augmenta sănătatea și de a ameliora rasa, dat fiind că între asimilare și dezasimilare tre-

bue să fie o armonie perfectă, știut fiind că cu cit munca e mai intensivă cu atît organismul cheltuiește mai multă energie, prin urmare mai multe calorii, și ca atare are necesitate de mai multe principii nutritive, este ușor de înțeles cit de mult se minează fără de vreme organizmele țăranilor cu alimentația lor mizerabilă și cite rele decurg din aceasta. Pelagra, rezultanta mizeriei și a insuficienței alimentare, face progrese neconținute la țară, avînd drept consecință degenerarea rasei și pierderea de însemnate valori economice. Numărul pelagroșilor la noi atinge cifra de 300.000 și cu 80.000 de tuberculoși, avem 380.000 de organisme invalide,—deși trebuie să ne gîndim ce va fi cu descendenții acestora.

În studiul său „*Rolul medicinei*“, d-rul Lupu caracterizează astfel tabloul vieții dela țară: „Aici se vede un popor, care, după ce o jumătate de an a cultivat lanuri întinse de griu aurit pentru străinătatea îndepărtată, iarna n'are ce mînca. Aici se vede satul pipernicit cu bordece sărace și locuitorii suferind de frig, la poalele pădurii bogate. Aici se văd turme de oi și locuitorii zdrențuroși și goi. Rău hrăniți, rău îmbrăcați, rău adăpostiți, locuitorii Romîniei sînt ținuți strîns sub ghiara nemiloasă a mizeriei. Și la zîmbetul fioros al sărăciei, aleargă din toate părțile boalele și dezolarea“. Tabloul este înfiorător, dar este adevărat. Această stare de lucruri este consecința nefastă a întocmirilor noastre economice și politico-sociale. Acei care au urmărit cu atențiune importantele studii economice și sociale ale d-lui C. Stere, publicate în „*Viata Romînească*“, nu mai pot avea nici o clipă de îndoială în privința acesteia.

O prefacere din temelie a actualei noastre organizații se impune.

Am arătat mai sus că, cu cit munca e mai intensivă, cu atît cheltuețile organismului sînt mai mari și, ca atare, pentru menținerea echilibrului sănătății, cu atît hrana trebuie să fie mai bună și mai suficientă. La noi și aceasta se petrece invers. În timpul muncilor agricole, în cele 14 ore de muncă istovitoare, muncitorii noștri agricoli sînt mizerabil hrăniți. În centrele mari industriale, măsurile ce s'au luat pentru ameliorarea hranei muncitorilor, au fost susținute de mulți oameni de samă. La noi abia se prevede în legea tocmelilor agricole un articol, în care se spune, că muncitorul nemulțumit cu hrana ce o capătă, are dreptul s'o ceară în bani. Birourile din alte țări, cînd trimet la noi muncitori, specifică în contract calitatea și cantitatea hranei ce trebuie s'o dea marele agricultor muncitorilor aduși. Și atunci asistăm la acest fapt dureros: la marele agricultor, care are muncitori străini și țărani, găsim două feluri de hrană: una mai bună, mai substanțială, pentru muncitorii străini, și alta mizerabilă, constătătoare din mămăligă, ceapă, castraveți, uneori masline, alteori pește sărat, pentru muncitorul romîn.

Ce principii nutritive poate să-și extragă organismul dintr'o astfel de hrană, oricare ar fi cantitatea ei, este ușor de înțe-

les. Am inaintea mea un contract de angajament față de muncitori străini. La capitolul 3 se spune : că nici un muncitor nu va putea fi mai tânăr de 15 ani și mai bătrîn de 50 ani ; femeile însărcinate și cu copii nu sînt primite. Protecțiunea copiilor, a gravidelor și a bătrînilor e vădită.

La capitolul 6 se spune : că munca va începe dela răsăritul soarelui și până la apus, cu un repaos de jum. oră la prinz, o oră la amiază și jum. oră după amiază.

La capitolul 11 se specifică că locuințele în care vor fi puși lucrătorii să fie sănătoase, să le dea cuptor pentru pine și lemne.

La capitolul 12 rația alimentării este astfel stabilită :

a) sare și piper și 8 fileri de om ;

b) una kilă făină de griu No. 7 ;

c) 25 deca făină de griu No. 6 ;

d) fasole, mazere, harpacaș de fiecare din ele 200 gr.

e) $\frac{1}{2}$ kilo carne pe săptămîna ;

f) cite 300 gr. rachiu de fiecare bărbat și 200 gr. rachiu de fiecare femeie, avînd țaria de 13° ;

g) făină se va da atît cît va trebui, fără ca lucrătorii să aibă dreptul a vinde făina sau pinea.

De fiecare 25 oameni va fi o bucătăreasă plătită cu 48 coroane pe lună.

La capitolul 18 se spune : că muncitorii care se vor îmbolnăvi, vor fi căutați de patron cu medic și medicamente.

Și acești muncitori sînt trimiși din Austro-Ungaria în țară la noi, cu atitea îngrădiri stipulate de consulaț, ca să muncească alături de ceata muncitorilor noștri, lăsați la discreția patronului și hrăniți cu o bucată de mămăligă și cu ceapă sau castraveți. E revoltător faptul că s'au mai căutat și se mai caută instigatorii care au provocat răscoala din 1907. Nu se vede în deajuns că instigatorii sînt însăși organizația noastră economică și politico-socială împreună cu oligarchia dominătoare ? Validarea drepturilor divine ale oligarhiei la toate ocaziunile și piedicile ce se pun pentru mari reforme umanitare și de regenerare, constitue o crimă națională.

Valdeck-Rousseau, într'unul din discursurile sale, spunea : „Proprietatea individuală e inviolabilă și în nici o parte a lumii ea n'are mai mare drept la respect ca la noi. Dar oare aceasta însemnează că, printr'un respect exagerat, rău înțeles al drepturilor de proprietate, legislatorul trebuie să se dezintereseze de chestiunile mari, care ating așa de aproape binele general sau, mai bine zis, de sănătatea poporului ?“

Să se respecte dreptul de proprietate, dar proprietatea să respecte dreptul de a viețui, să respecte munca, să respecte sănătatea și să se ia măsuri aprige față de acei care nu vor dovedi acest respect, Rația alimentară a muncitorilor trebuie bine legiferată și penalitățile să fie cît de mari. Proprietarii de bună credință nu se pot revolta nici opune acestei cereri, merită să ocrotească pe muncitori.

Capitolul alimentației țaranului nostru e un capitol trist și dureros. Relele ce izvorăsc din el sînt fără de sfîrșit, și totuși cu aceasta nu s'a isprăvit tristul tablou dela țară.

Cu toții știm în ce stare se află ulițele din sate. Pe timpuri secetoase înnoți în praf, pe timpuri ploioase nu mai poți nici intra în sat, dar nici eși. Făcutu-s'a ceva în această direcție? Afirm cu tărie că absolut nimica nu s'a făcut, cu toate modificările legii drumurilor și cu toate legile de organizare a comunelor rurale. Lasă că actualul sistem de prestație e o barbarie, căci locuitorii sînt duși la depărtări de kilometri, ca să lucreze, căci așa cer interesele cutărei persoane influente. Sistemul de prestație trebuie desființat și menținută numai prestația pentru lucrări în interiorul comunei.

Cu chipul acesta, cred, s'ar putea începe o lucrare sănătoasă de îndreptare în sate.

Prin lucrări serioase de asanare a satelor și a terenurilor mlăștinoase de prin prejurul satelor, am contribui mult la micșorarea paludismului.

În interesantele lucrări ale d-lui dr. Irimescu asupra profilaxiei paludismului, găsim că numărul paludicilor la noi în țară ar fi anual între 250,000—300,000. D-sa face următorul calcul: Dacă admitem numai 10 zile de incapacitate de lucru pentru un paludic, avem o pierdere anuală de 2.500.000—3.000.000 de zile. Soțotind ziua numai 1 leu și scăzînd din cifra aceasta a treia parte,—cazurile de boală ale copiilor și bătrînilor,—totuși pagubele economice cauzate de paludism rămîn foarte mari. Pagube economice însemnate, pierderi de vieți fără de vreme, degenerare de organisme, acestea sînt pe scurt faloasele actualei stări de lucruri. Lăsați această stare de lucruri să continue, ne duce la o peire sigură. Cîtrele au vorbit în deajuns și cred că trebuie să ne gîndim la îndreptări mari, trebuie să căutăm mijloace radicale și, odată cu schimbarea acestor stări de lucruri, să modificăm și moravurile la țară printr'o bună educație.

Scrieri folositoare cu subiecte alese, e timpul, cred, să pătrundă tot mai mult în straturile populațiunii rurale. Măsurile de îndreptare luate de conducătorii noștri trebuie să meargă paralel cu răspîndirea luminii la sate și cu ameliorarea stării economice. În mijlocul mizeriei fizice, ridicarea nivelului moral nu poate avea loc. Minți luminate, judecăți sănătoase nu pot exista decît în organisme viguroase.

Se pare că sîntem în preajma unor mari prefaceri sociale. E de dorit ca temelia acestor prefaceri să fie puternică, și organizația viitoare a statului nostru nu ne va mai îngrijora, cînd temelia lui, țărănimea, va fi cea ce trebuie să fie. Beneficiile materiale ce ar rezulta dintr'o organizație sănătoasă ar fi enorme. Bogăția țării noastre ar crește neconținut. Am văzut că numai din cruțarea vieților din primul an al copilăriei, după un period de 30 de ani, economia noastră națională ar cîștiga 180.000.000 lei.

Din cruțarea de vieți dela 2—5 ani, după un period tot

de 30 ani, am văzut că economia noastră națională ar mai câștiga alte 36 milioane lei.

Tuberculoza, după calculele lui Fischer, ne produce o pagubă anuală de 124.000.000 lei. Dacă prin măsuri de îndreptare am reduce această pagubă la jumătate, economia noastră națională ar câștiga 60.000.000 lei anual. Am văzut, mai departe, că măsurile luate față de paludism ne-ar da o economie anuală de 2 milioane lei. Lăsând la o parte pagubele economice ce ni le produce numărul enorm de pelagroși și media vieții atât de redusă la noi, vedem că cu măsuri de îndreptare, după un period de 30 ani, bogăția țării noastre ar crește cu cel puțin 270 milioane lei anual.

Acest produs ar reprezenta venitul unui capital de 5 miliarde și jumătate lei. Calculele nu sînt cituși de puțin exagerate. Dacă pe lingă această creștere bănească mai adăogăm, ceiace e și mai important, fortificarea și regenerarea organismelor, lumina deplină e făcută, că sacrificările ce s'ar face ar fi foarte neînsemnate, față de roadele viitorului. Idealul bărbaților noștri de stat trebuie să fie conservarea și ameliorarea sănătății poporului, dezvoltarea și progresarea lui pe calea economică și socială. Acest ideal trebuie să ne servească tuturor ca punct de directivă, după cum steaua polară servește navigatorilor.

Dr. I. Bordea

PENTRU CARAGIALE

Mă găseam duminică, zi de 10 Iunie, dimineața, într'un democratic vagon de tramvai, încărcat cu lume bucureșteană.

Tramvaiul se opri în Piața Teatrului și o horă sprintenă de țigani mărunți, cu ziare subsuoară, se prinse în jurul nostru : *Moartea lui Cărăgiale ! ediție specială !*, sau : *Moartea lui Caragea !* Numele autorului glumei al atitor cuvinte stilcite și fraze pompoase corupte, suferea soarta neologismelor rostite de cetățenii din obor care vorbeau pe la 1880 „pe ridicatele“ sau cum se mai zicea, în stil academic, tot pe atunci, „în mod radical“.

Înțelesei numai decit, cu mult tumult de voci sentimentale în sufletul meu că Ion Caragiale murise. De balconul Teatrului zării spinzurind, ca o bucată de noapte, drapelul negru care cu citva timp mai devreme, se clătinase deasupra sicriului lui Petre Liciu.

Ochii îmi alunecară pe fața beatificată de brici și pudră, a compasagerilor mei duminicali, îmbrăcați în cele mai proaspete strae : citeva evantalii sprijinite de umerii cucoanelor asudate, băteau ca niște aripi desfăcute și tăiate scurt în această primăvară, de pasări domestice, cu penele pestrițe, roșii, verzi și albe. Domnii, răniți, ai fi crezut, la cap, își tamponau fruntea cu batista cocoloșită 'n palmă sau își priveau cu mulțumire forma ghetelor galbene, prin care totuși relieful dela degetul mare al piciorului, comprimat de rigorile boxului-calf, până la lustru, le amintea de suferințele îndurate la încălțare.

Erau în tramvai cu toții ca la vre-o cinzeci de inși, cu doamne cu tot, indeletnicindu-se în cite feluri toate, fieștecarele din ei. Vestea morții lui Caragiale nu pricinui nicio mișcare, nu dete loc la niciun zvon de glasuri, vagonul se urni din stație și ziarele, răcnite de vocile puilor de țigan, găsiră un singur cumpărător, în persoana slugii dumneavoastră.

Eu știu, desigur, că a murit într'o bună zi și Goethe și tot nu s'a clătit pe fața luminii o singură frunză ca să coboare dela sineși pe mormintul lui. Și nesimțirea lucrurilor a fost deopotrivă de mare ori de citeori s'a povîrnit în prăpastia glorioasă a omenirii vreunul din curagioșii alpiniști ai gîndirii. Cu o indiferență nesfîrșită primește țărîna și cadavrele vitelor moarte de dalac, și osemintele unui Pasteur sau Leonardo da Vinci. Numai odată se pare că a luat și tîria parte la răsîgnirea unui om, cînd s'a posomorit și a cuvîntat pămîntului cu fulgere și nori. Incolo, tot ce se întilnește pretutindeni e zimbetul jumătate romantic și jumătate sarcasm, cu care întimpină natura : și automobilele de veselie și dricurile ce grăbesc spre cimitir.

Mă așteptam însă la o tresărire generală a tovarășilor mei de tramvai ; voiam să-i văd că iau parte și dinșii oarecum, cel puțin cit țigani vinzători de gazete, la gîndurile noastre, ale celor care, exagerat de mult sau exagerat de puțin, punem preț pe viața stînsă a lui Caragiale. Ași fi dorit să stau de vorbă cu cineva din fața mea. O clipă, jignit, m'ași fi sculat să țin un discurs de invective.

Caragiale nu exista pentru niciunul din cei cincizeci, nici în cea mai pierdută din amintiri. El care s'a scoborit în toți aceștia ; care i-a duminat cu de-amaruntul ; care și-a 'nmuiat condeiul în gura și'n creierii lor ; care i-a batjocorit cu atîta iubire ca să i facă tot pe ei să rîdă...

Dela moartea lui încoace, ziarele eșiră mai negre decît de obicei și n'a fost pană care să nu arunce citeva lacrimi de cerneală pe marmura treptelor umbrite, pe care se depărtează tot mai mult, acum, dela noi, pasul încă foarte cald, al jălitului muzelor noastre.

Ași mărturisi, în ce mă privește, că moartea maestrului dacă mi-a răsvrătit pe de-o parte furia secretă ce mocnește în fiecare din noi și izbucnește la ora ultimă a unui om ales,—virtej ridicat de-odată din ocele sufletului, cu țărîna sfîntă a tuturor celor care au gîndit, au cîntat și s'au războit aproape de-a surda, dar un virtej ce se topește apoi din nou la atingerea lui cu atîtea imagini de lumină, de înflorire și de curaj, se scutură și se risipește,—pe de altă parte m'a mirat mai puțin, ca să zic așa, decît aniversarea celor șaiszeci de ani ai lui, din primăvară... Il întilnii, într'adevăr, pe Caragiale, acum vre-o citeva luni, la cea din urmă întoarcere a lui în țară și după ce timp de doisprezece ani n'am mai dat ochi cu dînsul... Il recunoscui mai mult după sunetul,

alterat și el, al vocii, decît după chip, și într'o clipă încercai două senzații opuse și deopotrivă de ascuțite: o vastă bucurie că am să-l revăd și durerea gravă că-l văzui. Caragiale cel puternic, cel vinjos și mîndru, de părea de două ori mai înalt de cum era,—fața lui abundentă și largă, orientarea senină a frunții lui, ochii lui ca niște portrete adînci, umerii lui bine purtați, atitudinea lui ageră și liniștită,—îmi apărea mascat într'un om sleit, aproape umilit. Am stat în fața lui subt neastîmpăr și apăs, și cu toată greutatea de-a mă obicinui cu această schimbare, eram împins diavolește să-i analizez ființa și cuvintele minuțios și să adaog mereu la excesul meu de tristețe, flacăra ochilor lui întunecată, craniul lui parecă rănit în creștet, decolorarea obrazilor, tremurul mînilor.

Ceia ce mi s'a părut că funcționa și mai bătrîn decît orice organ canalizat cu singe, era, la Caragiale, stihia sufltească. În toate cuvintele lui, deși multe, se așeza ceva ca nisipul care încetinează avîntul cîntător al undelor. Glasul lui venea ca după un drum nespus de lung. Avea clipe cînd ne îndemna să nu-l vorbim de rău și, fiindcă nu voiam să ne răsără lacrimile, ne uitam în vorbele lui de nu cuprindeau trebuincioasa ironie. Mai mult ostenit decît așezat în jațul de unde ne vorbea, însoțindu-se de un gest dezamăgit, el părea în haina lui neagră și veche, cu pălăria lui dreaptă de pișă tare, ca un păstor mormon care ar fi fost odinioară arhiepiscop catolic.

Am regăsit acest lon ciudat în graiul aproape bisericesc al scrisorilor lui trimise gazetărilor și publicate de aceștia după moarte. E un sunet nou în sufletul lui Caragiale, un fel de ertare indirectă se pare, pe care o cere dela corespondenții lui de a fi prea mărunți față de dînsul. E tonul serilor de iarnă și al sfătului din gura sobei. E ca un regret universal. Mai tînăr, acum vre-o cincisprezece ani, Caragiale, impetuos și iureș trecea printre aspiranții la gloria condeifului, ca un îmblînzitor de fiare, cu arma întinsă. Era ca un revolver vecinic încărcat.

În afară de cei suportabili maestrului și care în ceată zgomotoasă, făceau în jurul lui un fel de procesie uneori supărătoare și pentru cel admirat și pentru trecători—ceilalți nu găseau milă și cruțare la dînsul. Am putut asista odată la congedierea penibilă a unui băețas cu plete, desigur prostuț și orgolios, care se ținea pe trotuar, cu un manuscris în mînă, după Caragiale. Pe unde-o mai fi acest fost tînăr, cîți copii va fi avînd, cite si necure, ce afaceri o fi mai „învîrtind“ ?...

Moda ca un debutant să parvie pe spinarea celor cu reputații stabilite, datează de pe-atunci. Afară de cei care meritau stima lui și afară de cei care n'au meritat-o, au fost destui cerșetori de geniu care, în fața ochilor încrunțați ai maestrului, au suferit infringeri memorabile pentru ei.

Acum în urmă, mai virstnic, mai ertător și poate chiar mai ironic în fond, decît pe-atuncea, Caragiale adoptase tactica de-a nu se opune la nicio călcare literară. Oricine vroia să aibă un certificat de scriitor, trimetea maestrului o scrisoare de ploconeli și tămteri și maestrul îi răspundea... E curios cum se aseamănă tiparul sufletesc al tuturor scrisorilor publicate de curînd de oameni foarte deosebiți... Dar se vede că viermușorii care cu cîtiva ani în urmă umblau să impuieze în cărțile lui și să le minjască, nu aflaseră de noile dispoziții ale lui Caragiale. E de crezut că într'altfel s'ar fi grăbit să aibă dela dînsul și ei cîte-o scrisoare, care publicată azi, i-ar fi consacrat scriitori și încă scriitori cu talent. Ar fi scris și ei la rîndul lor cît îi iubea Caragiale de mult și ar fi cheltuit cerneală ca să ne povestească strînsele lor legături de prietenie cu un om care prin vîrstă le-ar fi putut fi bunic. E într'adevăr o suferință reală să fii un om într'o generație de muște și să ai nevoie de biziitul și de ouăle lor ca să trăiești în tihnă.

Într'un fel, Caragiale a procedat cuminte, căci astăzi în loc de-atîtea flori de matipolon și hirtie, mormîntul i-ar fi acoperit cu insulta valeților dați afară, din care cei mai puțin bine primiți au și încercat să se răscoale. Printre ei sînt unii care în 1912 îi pregătesc numere de revistă speciale, după ce în 1910 l-au atacat pe chestiuni de bani, ca pe un simplu notar sau contabil abuziv.

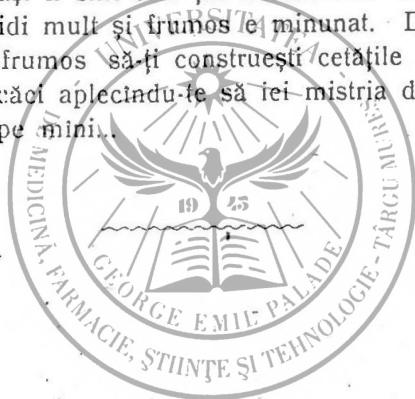
E nevoie să mai spunem cine a fost Caragiale? Să tăem în scrisesele lui luminișuri ipotetice, cînd tot ce-a scris el e-atît de limpede și de just luminat? Ne-ajunge numai indicația prea cunoscută dealtfel, a scrupulelor lui cînd scria, ca să știm că el era un artist. Ca Flaubert, prințul chinuiților, Caragiale căuta ore 'ntregi, zile 'ntregi, cuvîntul cel bun, elasticitatea insinuantă sau asprimea sau ritmul unei fraze. Intuiția lui, necunoscută la mulți din scriitorii mai tineri, era a unui artist de vocație. El vedea stilul aproape material, cu scobituri, cu reliefuri, cu linii și arabescuri, și cetînd pe Caragiale străvezi conturul și graficul ideilor. Pe unele din paginile lui pare că ți-ai plimba pipăitul,

ca să descoperi subț fluiditatea degetelor, ca atunci cînd inconjuri cu mîna o țiară veche de aur, pietrele scumpe prinse definitiv în metalul de preț.

Fără 'ndoială însă că Ion Caragiale ne-ar fi putut lăsa o comoară mai mare și mai profundă, și o spunem mai mult ca să sfîrșim un articol, decît pentruca să ne permitem o judecată dăscălească. Sint oameni care nu trebuiesc supuși codului obicnuit, cu toată tendința la uniformizarea în drepturi și datorii, în muncă și onestitate, specială timpurilor ce urcă. Eu mă întreb uneori, dacă zelul de sclav al calului face în definitiv mai mult decît trîndăvia inteligentă și atotștiutoare a pisicii... Pisoiului meu, ca să doarmă ziua întreagă și întreaga noapte, îi pun perina cea mai dulce și mai frumoasă. Pe cal, numesc-o se și Pegas, ași fi silit să-l țin întotdeauna la grajd.

A zidi, a zidi mult și frumos e minunat. Dar s'ar zice că uneori e și mai frumos să-ți construiești cetățile în minte și să le lași să fugă, căci aplecîndu-te să tei mistria de jos și piatra, te poți murdări pe mîni...

T. Arghezi

Note pe marginea cărților

PRINTRE TOMURI BRĂCUITE

Sint citeva feluri de viață ce-si petrec viața *printre tomuri brăcuite* (Eminescu, Scrisoarea I, versul 112). Așa sint șoarecii, așa sint arhivarii, bibliotecarii, bibliofili, unii dascăli și într-o măsură variabilă noi aceștia care vinturăm slovele și amărăm zilele tipografilor. Fiecare dintre noi am avut și mai avem cite un perete de cărți, fiecare am jertfit frumoase zile cufundați în citire, am pierdut nopți întregi urmărind închipuiri, fabule și teorii, pe distanțe de sute de pagini. E un semn al timpului înfierbintat și anormal pe care l-am ajuns. Intre multele otrăvuri tari pe care le consumă cu voluptate contemporanii noștri este și hirtia tipărită. Am prieteni care au ajuns profund neurastenici din prea multă citire. Un așa prieten cu patima cititului își propusese acum vre-o zece ani să citească toate cărțile de psihologie și de filozofie din biblioteca *Fondațiunii Carol*. Nu sint prea multe. Dar după ce a consumat citeva rafturi, a simțit că-i vine nebunie. Avea o foarte frumoasă voce de bariton. Când și-a dat bine seama că merge spre peire, și-a asvirlit caetele în foc și a plecat în Italia. Astăzi urmează conservatorul la Milano. Ca mâine o să dăm bani să-l auzim. Am prieteni care au pus ochelari la douăzeci de ani. Am alții care sint și vor fi toată viața lor bolnavi de stomac, fiindcă, studiind prea mult, nu voiau sau nu puteau să-si acorde, după masă, un ceas de tihnă. *Das kommt vom Lesen!* Nu știu care Neamț și în ce împrejurări a spus vorba aceasta, dar avea mare dreptate. Multe neajunsuri de felul celor de mai sus și altele de alte feluri vin din prea multă citire, sau simplu din citire.

Nu mă luați drept un călugăr obscurantist, nici drept un dușman al luminării poporului. Sentimentul meu de coplesire,

față cu potopul care se varsă peste noi din cataractele lui Gutenberg, l-am întâlnit și la alții. Iată bunăoară chiar străinul cu *das kommt vom Lesen*. Trebuie să fi avut el ceva jar la inimă, când a zis această vorbă. Și ai crede că în orînduita și luminata Germanie paraponul pe cărți și pe citit n'ar trebui să fie. Ce să mai zicem noi care am căzut de-odată în valuri de cerneală și în virtejuri de hirtie tipărită, când părinții noștri asudau de moarte până să-și iscălească numele! Caragiale era unul pe care invenția lui Gutenberg îl plectisea grozav. Vă aduceți aminte că într-o nuveletă a lui, el scoate că invențiunea aceasta i-a fost șoptită lui Gutenberg de însuși Diavolul. Ca teolog ce sînt, mă voi feri de asemenea erezie. Sfiala și avariția mea, dacă ar fi să analizăm, vin din alte izvoare.

La noi în sat hirtia era un lucru foarte rar și neobicinuit. Cînd tovarășii mei de jocuri găseau pe la noi prin curte vre-un petec din ziarele aruncate de tata, îl adunau cu sfințenie, îl fățuiu și-l puneau în sin. La noi în sat nu erau cărți decît la biserică și într-o ladă a noastră, care era în același timp și sîpetul familiei. De cărțile din biserică nu se atingeau decît preoții și cîntăreții. Cînd mama căuta în ladă, strecuram și eu mina și apucam cîte o carte. Erau niște volume groase și legate: *Contele de Monte-Cristo*, *Regina Margot*, *Misterele Berlinului*, *Ioan Sobieski, regele Poloniei sau Oarba din Skiras*, *Mizerabili...* Țineam cartea cu amîndouă mîinile și o priveam cu sîntă admirație. La acest sentiment mă îndemna și atitudinea tatei: cînd vedea cărțile în ladă sau ne istorisea ceva din ele, bietul tata ne spunea cu un gest profund: „Ei, cînd vă veți face mari le veți citi și voi! Pentru voi le păstrez“. Mari—adică așa de vre-o douăzeci de ani, ca copiii lui Alphonse Daudet. Scumpul răposat! Nici nu împlinisem doisprezece ani și toate Misterele din ladă și toate comorile lui Monte-Cristo mi le agonisise în taină. Am călcat rău de atunci. Dar se vede că rezerva și exiguitatea barbarului, față cu acest lucru foarte curios și năzdrăvan—cartea, mi-au rămas.

Mai tîrziu, ani de zile, am oșilit printre tomuri brăcuite. Am căpătat și eu patima cărților. Imi plăcea să le adun, să le citesc, să le păstrez cu gelozie... Cu vremea am înțeles cuvintele Ecclesiastului: Facerea multor cărți nu mai are sfîrșit și prea multa cetanie e oboseală trupului. Cu vremea, dar prea tîrziu, am înțeles că multe lucruri, foarte importante în viață, nu se cuprind în cărți. E o știință a vieții, a treburilor și a succesului

care nu numai că nu se găsește în cărți, dar este și rămîne cu totul neînțeleasă pentru cel care trăește printre cărți. Și vin momente cînd, simțindu-te trecut și șubred, te întrebi de nu cumva în viața ta cartea și-a pervertit menirea și a ajuns din simplu mijloc un scop absurd... Unde duce viața aceasta zidită între cărți? La d. Bergeret al lui Anatole France, la acest savant chircit, îmbătrînit înaintea de vreme, adus de umeri, cu redingota roasă, stingaci cu oamenii, destoinic și viteaz numai cu ideile și cu tomurile in-folio! Toți aceia care, în anii strălucitei tinereți, în loc să răscolească lumea, să minuiască armele, să-și plimbe iubita pe lacuri și prin crînguri, să se bată în duel și să chefuiască, —s'au îngropat în cărți, s'au intoxicat cu teorii, au înghițit colbul dicționarelor... ajung într'un tîrziu ceasul unor supreme păreri de rău, ceasul doctorului Faust!

Invățătura nu implică numai decît surmenajul, și luminarea minții e departe de a cere în schimb slăbănogirea trupului. Dacă la noi observăm contrariul, aceasta însemnează că n'am știut cum să învățăm și că educația noastră a fost greșită. Se poate învăța și fără cărți. Invățătura cea mai bună este, chiar, aceea care se dobîndește în contact direct cu viața și cu lucrurile. Cartea trebuie să vie ca să mijlocească conștiința numai acolo unde observația directă nu este cu putință. În orice caz, cartea trebuie lăsată pe al treilea plan și forfecată până la strictul necesar. Codrii și piraiele, florile și straturile geologice, animalele și operele omului... ce carte poate fi mai largă, mai completă și mai folositoare decît privirea lor imediată, frecventarea și deprinderea cu ele! Nu putem admite că îmbogățirea minții trebuie să meargă mină în mină cu veștejirea sănătății. Au mai fost oameni luminați și în alte vremuri și mai sînt și azi prin alte părți, dar întregi, sănătoși, armonios dezvoltăți, și ca suflet și ca trup. În lumea clasică, școala avea în vedere deopotrivă și trupul și sufletul școlarului, dar începea cu fortificarea trupului. *Gimnaziul* antic era școala în aer liber, unde școlarii învățau, aproape goi, să alerge, să se lupte, să înnoate, să arunce cu discul și cu lancea și să cînte. Cînd acești elevi ajungeau în clasa lui Platon, nu erau ca astăzi niște neurastenici, ci niște atleți.

Școala în înțelesul nostru, cu aer confinat și plin de praf, cu spinări încovoiate și cu cărți care valămă pieptul și vederea, mi se pare că a eșit din Evul Mediu. Odinioară cartea era profesorul. Cit de ușoară, de fericită și de neuitată trebuie să

fie învățatura astfel agonisită! Se putea altădată, se mai poate și azi, pe aiurea, să ajungi om cu conștiinți și om subțire, fără sinistra noastră școală și fără acest monstru care sughe sîngele și nervii—cartea. Se poate chiar să nu fii deloc un necioplît chiar cînd nu te-ai dus la școală. Ernest Renan scrie undeva: Educația școlară creștează la noi, sub raportul valorii personale, o deosebire adîncă între cei ce au primit-o și între cei ce sînt lipsiți de ea. Nu tot așa era în Orient și în general nici în vremurile bune ale antichității. Necioplirea în care rămîne la noi, prin faptul vieții noastre izolate și cu totul individuale, cel ce n'a urmat în școli, este necunoscută în aceste societăți, unde cultura morală și mai ales spiritul general al timpului se transmit prin contactul nesfîrșit dintre oameni. Arabul care n'a avut nici un dascăl este totuși adeseori foarte distins, căci cortul este un fel de academie veșnic deschisă, unde din întîlnirea oamenilor bine crescuți se naște o mare mișcare intelectuală și chiar literară. Delicateța deprinderilor și fineța spiritului n'au deloc a face în Orient cu ceia ce numim noi educație. Dimpotrivă, tocmai oamenii de școală sînt aceia care trec de pedanți și de rău crescuți.

Dar am înaintat prea departe. Antichitatea greco-romană e moartă: în grădina lui Academus nu se mai fac lecții de filozofie, iar Orientul nu ne este aproape decît prin laturile lui cele vătămătoare. Am auzit că în Germania și Anglia a înviat arta veche să faci pe om să știe carte, multă carte, fără să-i sdruncini sănătatea. Am văzut și eu oameni care erau ingineri, medici, doctori în litere ori în teologie, și care, runeni, grași, cu pieptul lat, purtau cel mult ochelari. Aceștia au fost crescuți altfel decît noi și profesorii pe care i-au avut, oameni luminați și filantropi, au sprijinit, la timpul cuvenit, inexperiența și tinerețea lor. În loc să-l asfixieze pe școlar, sub maldăre de cărți, ei s'au așezat în locul cărții, iar orele smulșe acestui tiran au fost dăruite soarelui, aerului și sănătății. Un coleg de liceu și bun prietin, azi inginer de mine, îmi istorisea că odată, la Freiberg, într'o sală de studii, el și cu alt student discutau pe hîrtie nu știu ce problemă cu aplicații din trigonometrie. *Sinus* și *cosinus* reveneau mereu în problema lor. Alături de ei era un student englez, înscris ca și ei la academia minieră din Freiberg. La un moment tînărul englez îi intrerupe și-i întrebă: Ce e asta *cosinus*?—Fericii profesori, fericit școlar! Ei l-au lăsat să crească mare, să se dezvolte desăvîrșit, să învețe tennis, foot-ball, boxul, înnotatul și de sinus și de cosinus nici nu i-au

pomenit. Fiți convinși că le-a învățat el singur cînd i-au trebuit, mult mai curînd și mai temeinic decît noi aceștia! Alți care ne-am intoxicat cu ele la șaptesprezece ani, fără să ni se spună măcar odată unde se aplică și în ce fel ne pot fi folositoare.

Am auzit că și învățătura noastră rominească a intrat într'un serios stadiu de prefacere, ba chiar că s'a prefăcut. Din păcate, am rămas cam departe de școală fiindcă am dat prea multe examene (am cel mai 'nalt grad academic, sint doctor, nu e șagă!) și nu mai am nici nervii neatinși, nici inima cronometru, ca să mai pot suporta alte examene și să pătrund printre dascăli. Mă bucur pentru generația cea nouă și-i doresc cu putere ca în anii ei cei fragezi să aibă largă parte de codri, de poene și de zbeguri fericite în aer curat și în lumina soarelui. Noi unchii și părinții ei rămînem, cum ne-am deprins, printre tomari brăcuite, rămînem soareci de bibliotecă! Copiii noștri, crescuți și instruiți mai normal decît noi, nu vor înțelege toanele noastre împotriva culturii și a cărții. Invățătura lor îi va fi costat mai puțină sănătate decît pe noi. Ei nu vor înțelege dorul de barbarie care ne apucă uneori, odată cu durerile de cap și cu alergatul neregulat al inimii, dorul nostru să fi fost acea brută medievală care :

laisse écrire le vilain.
 Sa main digne
 quand il signe
 égratigne
 le vélin.

*

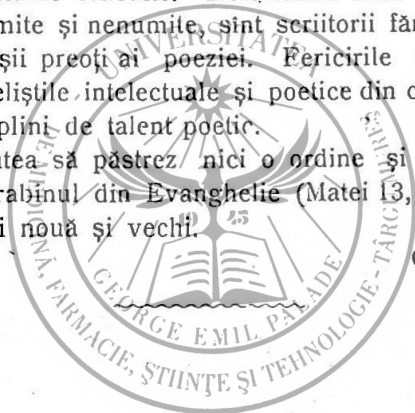
Imi propun azi să scot din acest trecut de cărți răvăcite și de lectură, mîngierile amintirii. Sint cărți pe care le-am citit de nevoie. Erau prost scrise, indigeste și amar de nepotrivite cu cititorul lor de atunci. Sint cărți pe care le-am citit tot de nevoie, dar care m'au despăgubit, fiindcă erau scrise mai omește și spuneau lucruri mai interesante. Am dat de cărți care erau capodopere—clasicii greci din programele timpului—dar care au rămas pentru mine ca niște colonne, văzute seara prea tîrziu sau dimineața prea de vreme. Și această seară oarbă și această dimineață adormită erau în capul bieților mei dascăli de grecește din liceu. Am găsit cărți pe care le-am citit în ascuns, în infirmerie sau în podul internatului...

Voi vorbi de unele din aceste cărți, voi vorbi de altele citite mai încoace, în zilele emancipării. Voi spune cite ceva din gândurile, din fermentările și din cumpenele sufletești pe care mi le aduce aminte citire sau citare carte. Voi găsi în filele uneia chipul unui profesor azi mutat la cele veșnice, în filele alteia chipul unui prieten, autor sau nu, cu noi și azi în lume ori plecat dintre noi.

O bibliotecă, fie ea cât de modestă, e un rezumat al vieții proprietarului. Fiecare volum, fiecare broșură, fiecare filă scrisă pe margine aduce aminte de un ceas intelectual, de o vară de vacanță sau de o iarnă de studii. Voi căuta, prin urmare, să scriu ceva din peripețiile, fericirile și nefericirile unei vieți osîndite să curgă printre tomuri brăcuite. Nefericirile unei așa vieți, pe lângă celelalte numite și nenumite, sînt scriitorii fără talent și fără gânduri, sînt falșii preoți ai poeziei. Fericirile ei sînt lecturile alese, sînt priveliștile intelectuale și poetice din cărțile celor plini de gânduri ori plini de talent poetic.

Nu voi putea să păstrez nici o ordine și nici o proporție și voi face ca rabinul din Evanghelie (Matei 13, 52), care scoate din comoara lui nouă și vechi.

G. Galaction

TOAMNA

Afară plouă mornit de patruzeci de ceasuri, dintr'un cer de plumb, într'un fel de amurg posomorit. Ca totdeauna în așa împrejurări, mă gândesc la lumină și la soare.

Toamnele noastre dela poalele munților ce dulci și ce prietinești sint de obicei! Mă întorc în amintire spre ele ca spre niște blinde icoane din zile fericite. În începutul acesta de toamnă plouă; ținutul e înristat și rece; stăm ca supt un fel de maramă de doliu. Un poet vechiu murmura acum șapte sute de ani, cu accente de suspin: Nu-i durere mai mare decit atunci cînd îți amintești, în nenorocire, de vremurile fericite!—Mi se pare că n'avea dreptate. Amintirea zilelor bune e de multe ori o mîngiere în ceasuri triste.

O toamnă blindă, în anii trecuți, învăluia poeticele ținuturi ale Moldovei de sus. Soarele pălea, lumina lui să făcea aurie, și 'n atmosfera curată, fără nici-o aburire de vînt, plutea mătasa-morților...

Mă simțeam iarăși purtat de gânduri, de doruri nedesluite; odăile mi se păreau reci și pline de umbră; eșeam la soarele prietinesc, care mîngia ochii, deschidea fundurile zărilor, îmi dădea dezmerdări de brațe moi și nevăzute.

Spre funduri de văi cu lacuri liniștite, spre culmi de dealuri de unde vedeam ptelele orizontului, spre cîmpii largi, spre adîncile păduri cu frunzarele ruginite mă mîna sufletul ușurat de mîhnirile prezentului.

Din nou începeam, cu pușca în spate, a călca cu piciorul, ori a străbate în zguduirile unei căruțe țărănești, pămîntul acesta părintesc, pămînt al singelui, al lacrimilor, al durerilor trecutului, al oamenilor tari și nenorociți de altădată, cari nu mai

sînt, dar pe care-i simţeam parcă într'o rază mîngioasă, în murmurul de somn al codrului, în aburul ca de vis al pămîntului răscolit de plug.

Clipă cu clipă, innaintînd în împărăţia naturii, mă simţeam despărţit de ceasul vremii de faţă; mă copleşea viaţa trecutului, amintirea morţilor...

Imi vin în mînte icoane din rătăcirile mele. Nu sînt icoane prea deosebite, nici drame, nici întîmplări de dragoste; sînt lucruri care nu ştiu de ce mi se pare că mă legau cu trecutul.

Intr'un rînd, după o noapte de ploae, pătrundeam printr'o lumină de toamnă în codrii Delenilor. Cu greu innaintam prin nomolul drumului rău. Roatele căruţii se cufundau uneori pînă în butuc, caii se frămîntau atunci în loc şi se încordau cu smuncituri năprasnice. Ne aflam într'un codru mare şi bătrîn, care se întindea loc de-o poştă de oparte şi de alta a drumului, pînă în apa Siretului. Urişişi fagi cenuşi se înălţau în jurul nostru, drepti ca brazii, din nestrăbătute desişuri, unde sălăşluiau căprioarele sfoase şi jigăniile rele...

Din vreme în vreme caii se opreau trudiţi, tremurînd pe picioare, răsufliînd greu, cu pîntecele sbătîndu-se ca nişte foale; din trupul lor se înălţau aburi... Apoi încet-încet se linişteau, se făcea tăcere, şi din adîncuri pătrundeă ca un fior prelung răsuflarea codrului, freamătul frunzelor dese. Apoi Românul îşi îndemna cu glas blind căluşii, păşea alătura de ei, şi din cînd în cînd le trecea prin coamă mina-i aspră, şi din cînd în cînd zmulgea de pe marginea drumului mînunchiuri de barba-caprei, şi, la popasuri, în lungul dealului nesfîrşit, le întindea spre hoturile umede ale tovarăşilor de nevoi. Şi iar îi îndemna cu glas domol, îşi apleca în piept capul şi puneă umărul la leuca căruţii încărcate... Ne-a apucat amurgul rece al toamnei în mijlocul făgetului; un soare enorm luci un timp, roşu, scrijelat în toate felurile de ramurile desişului; apoi s'a lăsat o noapte oarbă, fără lună. Nu mai cunoşteam drumul; ne-am oprit. Prin întuneric, săteanul vorbea cu caii; parcă sfătuiău nişte prietini. Eu tăceam şi ascultam cum filfiri de vînt umflă frunzişurile şi cresc într'o muzică sălbatică, cu stranii înmlădieri de glasuri. Priveam prin noapte în juru-mi şi aşteptam să mă impresoare umbrele negurei, ale întunericului şi ale trecutului... Am vorbit mult lîngă căruţa cu tovarăşul meu despre întîmplările, istoriile şi legendele pădurii, ale cotiturilor de drum, ale fîntînilor; şi căluşii ne ascultau în întuneric...

Imi mai aduc aminte cum acum cîțiva ani m'am oprit la o mănăstire veche, lingă un riu limpede și grabnic. Era o chinovie frumoasă înconjurată de livadă, dosită într'o văgăună, supt neagra revărsare a unei păduri de brazi...

Vedeam oameni rari, cu căciuli de oae; auzeam talanga vitelor mănăstirești dela suhat; și în amurg, pe cînd se înalbăstrea adînc codrul de brad, stăteam la taifas cu starețul, în balcon, ca *odinioară*.

De data asta starețul era poetic; era un bărbat cu barbă neagră, cu privirea pătrunzătoare, mare și zdravăn cit un haiduc. Nu vorbea nici de milostenii, nici de rugăciunile sfinților, nu ridica ochii la cer; ci ca un om tare, din vremuri apuse, răcnea cu putere din cerdacul lui la monahii care sfinșeau munca zilei în grădină și'n livadă, și rînduia ca un stăpin de demult liniștea și hodina nopții. C'un glas potolit începu apoi a-mi povesti ceva despre tinereța lui petrecută poate la cioșanie, poate în codru; despre o dragoste veche și o logodnică care a murit. Dintr'un colț, de supt icoane, scoase un caval lung, lustruit, și, cum creștea inserarea, începu a cînta o melodie misterioasă, care avea ceva din șoaptele pădurii la strecurarea vîntului...

Vechea mănăstire, cu ziduri înegrite, cu morminte vechi acoperite de brazde, se înălța fantomatic înaintea-mi. De pe rîmnicul de aproape veneau adieri reci ca din gropi deschise, în livadă foșnea uscat frunzișul bătut de cea dintăiu brumă.

Cîntecul de caval tăcuse, luna plutea în ceruri, între nouri rari, care treceau, se răslirau în lumina de argint. Era o tăcere nesfîrșită, până pe crestele de sus ale muntelui, și era un ceas de noapte de toamnă cînd es umbrele visurilor noastre. Un liliac, o pasere nocturnă se strecura prin clopotnița bătrînă și înfiora abia auzit arama vechilor chimvale...

Pe cîte drumuri, cu cîte gînduri și doruri n'am rătăcit eu în puținele toamne ale vieții mele!

Trestiiile galbene, la un iaz cunoscut unde visam la cea dintăiu dragoste, foșneau atingîndu-și pămătufurile, apa tremura în creșuri; moara avea un vuet scăzut, ca de departe.

Pe dealuri cu arături colindam cu pușca în spate. Mă o-pream și priveam depărtarea și împărăția apropiatei morți... La o margină de dumbravă, pluteau tremurînd prin aer galbenii fluturi de toamnă; sus, prin văzduh, răsuna chemarea cocorilor...

Porneam încet. Din cînd în cînd o pasăre zvîcnea în lumina de aur; un epure roșcat fugea în copce, mișcîndu-și urechile ca două degete. Un stol de grauri se pierdea în zare, departe, ca un abur al brazdelor...

Mă opream iar, visînd. Vedeam în juru-mi întinzîndu-se o țară frumoasă, c'o natură plină de poezie, plină de muncitori năcăjiți. Ca o armonie mă impresurau șoaptele legendelor; din copilărie, îmi izvorau parcă din nou la ureche șoaptele povestitorilor cu frunți încrețite și cu ochi lucitori; sufletul mă purta îndărăt; simțeam cum mi se încheagă în minte o icoană tristă, într'o perspectivă nesfirșită de toamnă...

Dintr'o lumină slabă a depărtării ș'a trecutului, ca'n cercul negru al unei ochiane, abia se deslușea silueta unui plugar năcăjit, incovoiat adînc asupra plugului de lemn... O vedeam în visul meu innaintînd spre mine din veacuri. Își îndemna boii tovarăși în lumina albăstruie de amurg inegrind cu brazde cîmpia fără margini; apoi se oprea, ștergîndu-și de sudoare fruntea cu mînica cămășii... Așa străbătea pămîntul și vremea. Și tot mai greu se făcea plugul, tot mai tare se opinteau boii, ochii plugarului tot mai trist luceau, ca'n lacrimi, supt frunte și supt părul sălbatic. Venea încet din trecut muncitorul aplecat pe brazdă. Trudit și palid parcă se opri în amurgul nelămurit, înainte-mi... Boii răsufiau greu. El își ridică mina la frunte c'un gest tragic, apoi își pironi ochii trudnici în soarele care asfințea într'o mare de foc și singe...

În aceeași lumină lăinică, vedeam și alte priveliști ale depărtării. Cite furtuni și războaie, care au trecut pe pămîntul nostru, nu mi s'au arătat așa, în fulgerările visurilor și luminilor de toamnă!

Mă întorceam acasă, cu sufletul plin de melancolie, cu o dragoste nesfirșită; sălbatică și neînțeleasă, pentru trecut și pentru pămîntul cu mormintele lui. Fiecare sunet, fiecare icoană fugară găsea ecou în mine.

Într'o seară de toamnă trzie, o frîntură de cîntec m'a indușat și m'a oprit mult în loc: era în ea o legătură cu călușii și cu Romînul năcăjit, cu mănăstirea cea veche, cu plugarul cel incovoiat și zugrăvit negru pe incendiul apusului, cu șoapta legendelor, cu cîmpiile pierdute într'o ceață străvezie. Și totuși nu era decît un tremur de alăută ș'un glas de Țigan, care zicea înăbușit, la rateșul cel vechiu dela Crucea de Piatră, cîntarea bătrînească a lui Toma Alimoș:

„Departe frate, departe—
Departe și nici prea foarte...”

Mihail Sadoveanu.

Cronica teatrală

BUCUREȘTI.

Stagiunea trecută a teatrelor din București a încetat curînd după scuturarea efemerului liliac și cortina s'a lăsat pentru ultima oară, în același anotimp în care și pleoapele lui Caragiale s'au închis definitiv...

Acum cînd regii, conții, marchizii și, în sfîrșit, toată curtea suveranilor dramei și comediei s'au întors în statele lor de chembrică și carton; cînd unii și-au îndreptat niște oase și alții și-au trezit ficatul și multe încheeturi și-au pus de gînd să joace mai elastic de iarnă, putem să ne întoarcem puțin și să spunem tot binele trebuincios pentru cele trei luni de vacanță relativă.

Evenimentul teatral de căpetenie, în jurul căruia s'a făcut atîta zgomot, favorabil administrației d-lui Bacalbașa, a fost excedentul bugetar. Situația financiară a Teatrului Național, datorită în parte atîtor tantieme plătite ca o contribuție arbitrară chiar și de cinematografe, a fost excelentă. Societarii și-au văzut lefurile mărite și gratificații importante îngreuiară punga lor de vilegiatură. Profesia de „artist“, cum își mai zic cu generozitate cei mai mici servitori ai artei, nu mai e meseria disprețuită și sărăcăcioasă de pe vremuri, cînd actor sau om de nimic aveau pentru bătrînii noștri aceeași curioasă semnificare, în vocabular. Publicul nostru s'a spectaculizat și el, și caută în teatru emoțiile pe care viața, contrafăcută de civilizația centrelor mari, nu mai e în stare să i-o dea,—emoții false de bună seamă. El se interesează de viața actorului ca de un fenomen, caută să-l vadă pe scenă, acasă, la berărie, îi cere biografia și-i cumpără portretul—și actorul, un tînăr îndeobște limbut, sec la mînte, suficient de îndrăzneț și uriaș de ignorant, simțindu-se zeu cînd bea, zeu cînd fumează, zeu cînd joacă 'n cărți, zeu în automobil, zeu pe scenă, face gesturi pline de încredere și ia atitudini de puiu de Jupiter imberb. Ca un elefant în junețe el e vanitos și gîngaș. Te întrebi cîte-odată ce poate vorbi atît de mult un domn ministru sau alt soiu de persoană gravă, timp de ore și de luni, cu domnișorul acela, scăpat prostănac și vulg din conservator—cu care d-ta nu poți schimba două cuvinte. Și tonul de intimitate cu care domnul deputat sau ministru, atît de expeditiv și de misantrop cînd e vorba de un savant sau de

un artist, cu înțelesul bun al acestui cuvînt, își lingusește amicul! Unii merg, ca un profesor medic, despuiat la față de curînd, până la a-și rade, dela o zi la alta, cîte-o barbă abundentă, cu mustăți cu tot, din prea multă admirație pentru meșteșugul actoricesc. Publicul mare și mic e fermecat. Actorul, norocul lui, e regele creației, moderne.

În ce privește pe actrițe, femei în genere „nostime“ și lipsite de orice talent, aproape nici nu-i nevoie să insistăm. Protecțiile de care se bucură aceste delicioase domnișoare, dau naștere la tot soiul de intrigi și de nedreptăți și un director de teatru are a se conduce mai mult de dorințele protectorilor influenți decît de nevoile teatrului și ale așa zisei arte.

Deși umil cronicar de teatru, importanța moralizatoare ce se atribuie spectacolului mi s'a părut întotdeauna o glumă lipsită de spirit. Cu toate acestea în teatru, atît cît se face, și se face prea mult, s'ar zice că mi-ar plăcea și mie ca altora, care gîndesc cași mine, să văd mai multă preocupare de artă, mai multă valoare și mai puțin scandal interior. Ți-ar plăcea să înfilmești actori, de care, e drept, scena romînească nu-i cu desăvîrșire lipsită, inteligenți, demni și culți; actrițe pentru care rampa să nu fie numai decît un simplu punct în spațiu de exhibiție și *frou-frou*; o parte de disciplină, de bunăcuviință artistică; mai puțin cabotinism; o selecție pricepută; direcții independente și directori independenți.

Căci dacă teatrul nu răspunde cu acurateță măcar necesității de a fi bine reprezentat și de a pune pe fiecare la locul său; trebuinții publicului de-a se distra pentru cît i se cere și plătește, printr'un maximum de interpretare bună,—la ce mai poate folosi el?

Totuși teatrul, oricum ar fi făcut, poate contribui la dezvoltarea și a artelor bune, indirect. Față de excedentul de beneficii din stagiunea trecută, ar fi fost de așteptat ca să vedem în două expoziții de tablouri ce-au avut loc în București figurînd cartea de cumpărător a Teatrului Național; am fi dorit ca direcția acestuia să pue la modă afișele artistice atît de absente din priveliștea Bucureștilor și să dea desenatorilor noștri puțința de-a lucra și de-a perfecționa acest mijloc admirabil de expresie artistică. Teatrul Național nu se deosebește în reclama ce și-o face de nicio casă de comerț obicinuită, condusă de un pielar sau de un pălărier.

Literatura iarăși nu se poate lăuda că a cîștigat în stagiunea trecută lucru mare. E în mintea tuturor traducerea înspăimîntătoare a lui *Hamlet*, făcută Dumnezeu știe de cine și în ce secol. Cînd literatura noastră a putut da un Creangă și un Eminescu, o traducere ca aceea se exclude dela sineși. Și totuși s'a jucat cum s'au mai jucat atîtea alte piese, originale sau nu, și conducătorii teatrului încă n'au simțit nevoia și datoria de-a se naționaliza clasicii străini, încredinșindu-se opera lor unui comitet de scriitori care să nu-i dezonoreze.

În stagiunea de care vorbesc, nu o dată am repetat că în locul unei comedii oarecare n'am ascultat un curs frumos de istorie, cu adevărat instructiv, o conferință asupra artelor și filozofiei; o lecție experimentală de științe naturale—care niciodată, la nici o vîrstă, nu te pot lăsa indiferent. Până la înfăptuirea acelei universități artistice în care cursurile să fie întrerupte, seara, de antracte muzicale, va trece însă vreme și-i bine să punem punct.

Stagiunea cea nouă a Teatrului Național debutează, ca un omagiu memoriei lui Caragiale, cu reprezentarea pieselor lui. Dar de această Săptămîină a lui Caragiale vom vorbi în notele noastre viitoare.

Nu vom sfîrși introducerea de față la stagiunea ce începe, fără ca să salutăm aici munca dîrză și destoinică a unui bărbat extrem de modest, obscur pentru public și care timp de treizeci de ani a fost viața, inima, inspirația și gustul—fără *calambour*—al Teatrului Național. O piatră care rămîne, cînd multe ape au trecut, scoțînd la suprafață și scufundînd directori de-o zi sau de-o săptămîină, unii pricepuți, alții zădarnici, d. Gusty nu s'a clintit dintr'un loc în care nimeni nu l-ar fi putut concura.

E un om în plină maturitate, cu o înfățișare mai degrabă de agricultor decît de artist și care pare mai puțin decît este. Treizeci de ani pierduți sau cîștigați—cine poate spune?—într'un mediu atît de pernicios însușirilor fundamentale omenestii, nu l-au înfatuat, atunci cînd un singur an de teatru poate face dintr'un absolvent al conservatorului un personajul orgollos nevoe mare. D. Gusty e tot atît de simplu, îmi închipuiesc, ca în ziua cînd pentru prima oară a bătut—cu cîtă timiditate, Dumnezeuule!—în ușa din dos ca să fie primit în teatru. De-atuncea, zi cu zi și oră cu oră, gîndul lui nu s'a deslipit de scenă, activitatea lui n'a cunoscut decît o țintă: perfecționarea spectacolului, și Teatrul Național de astăzi se poate spune că e opera d-lui Gusty, a acestui bărbat blînd și primitiv pentru toți, sfătuitoarul debutanților și sprijinul de fapt al directorilor, atît de trecători și nu totdeauna exagerat de pricepuți.

Collelate teatre, nu-mi aduc aminte să ne fi adus ceva nou, înaintea de vacanță, afară de jocul pasionat și dogoritor al d-nei Pruteanu, din Iași, din *Dama cu Camelii*. Noi care am văzut-o jucînd pentru întiiși dată, precizînd cu putere și cu conture de văpae anume senzații și sentimente, slăbind pe-alocuri, dar neîncetat în posesiunea unui temperament adevărat, am crezut că ne dăm seama cîte glorii de scenă ar fi întunecat d-na Pruteanu, dacă în loc să pîlpie la Iași, oraș mai mult de filozofi decît de spectaculiști, ar fi venit să ardă în București.

Pe timpul vacanțelor spectacolele s'au redus la sălile și grădinile de cinematograf, eftine, interesante și rapide. Albume vii și variate, fil-

mele fac uneori cît o carte documentată și au asupra oricărui alt gen de spectacol avantajul de-a putea urma fantezia gîndirii și de-a face imposibilul posibil. Numai că cinematograful s'a stricat în timpul din urmă prin introducerea teatrului în film și în special a dramelor care nu pot fi gustate decît pe scenă, atunci cînd are un domeniu, de exploatat, fără margini, în comedia fantastică, în știință, în industrii, în priveliștea naturii.

Ba dacă nu mă înșel o încercare de teatru de vară, a fost la *Comœdia*, închiriată plăcerii de-a fi director a d-lui Eftimiu Victor, care a făcut încercarea, mediocru reprezentată, de-a pune scena în serviciul pornografiei groase, și s'a distins, în cazul cu *Cobzarul* d-rei Elena Văcărescu, ca un arivist puțin îmboldit de scrupule și lesne uitător de datorii unei bune creșteri. În schimb *revista* d-sale, în care au figurat numai persoane inofensive, fie prin neînsemnătatea lor, fie prin puținul caz ce-l fac de un autor ca d. Eftimiu, a evitat să considere evenimentele, căci spectacolul ar fi comportat, ca orice revistă, bună sau proastă, a-luzii politice. Ori genul autorului nostru e tocmai acea neutralitate de eunuc, care permite ca lucrările mediocre să-și alcătuiască din toate părțile un public, iar autorilor, incapabili de-a determina o iubire întregă și o ură crîncenă, în același timp, le asigură numai „simpatii“.

Altă serie de spectacole de vară a avut loc, cu artiști dela Teatrul Național, spre finele lui August, în grădina „Blanduziei“. Piesa cea mai valoroasă din cîte s'au reprezentat acolo a fost, neapărat, *Manasse*, care a dat loc, pe vremuri, la atîtea discuții, care mai poate fi discutată și astăzi, dar care poate triumfa cu oricîte atacuri.

Manasse, îmi dădeam seama, în timpul cît se juca, poate figura în repertoriul oricărui teatru din lume, fără să piardă nimic în vecinătatea pieselor care rămîn. Se vede îndată că e munca mai multor ani de observație, de gîndire și de superioară voință; e-o pagină de teatru concentrată, viguroasă. Și autorul acestui capo d'operă, era să zic,—e tot atît de puțin Jidan cași Valac, dați-mi voe să o cred cu convingere. Insuși *Manasse*, admirabilul bătrîn, care moare învins de violența splendidă a vieții, e prea profund senin ca să poată fi numai Evreul habotnic pe care ni-l înfățișează piesa. Egoismul lui e zdrobit neîncetat de lupte care ni-l înfățișează. Egoismul lui e zdrobit neîncetat de lupte, mișsurile geniale ale cugetării lui și întunecat de reflexul intermitent, dar tare, al undelor de credință în care ar voi să-și așeze temelii. *Manasse* e asemănător cu muntele etern din care curg în rîpă izvoare nenasse e asemănător cu muntele etern din care curg în rîpă izvoare nenasse și albe, oricît ar crede, în indiferența lui necesară, că ia seama la pîrae. Ronetti-Roman a cedat, s'ar zice, tendinței de superiorizare, care forțează mîna scriitorului, îndată ce se ridică să atingă claviatura de sus a sufletului omenesc.

Personagiul care ese însă mai mult la iveală în *Manasse* decît toți ceilalți, este misitul Zelig Șor, pentru care s'ar zice că a fost în deosebi scrisă această piesă de mare preț. D. Toneanu a fost un misit minunat de cușer. D. Nottara, care juca pe *Manasse*, măreț, hieratic,

reușind să redea expresia de vecinicie a lucrurilor de piatră. N'ași putea defini impresia de respect și de glorie pură ce ți-o dă acest adevărat artist, care-i și un bărbat, în toată puterea cuvîntului, cu accepția lui de om.

Ceilalți și în special femeile au jucat mai mult sau mai puțin ca oricine și ca orice actor.

*

În cursul vacanței compoziția trupelor de teatru s'a schimbat și una din aceste trupe și-a schimbat și numele. Trupa d-lui Davila se numește de-aici înainte „Mărioara Voiculescu“, după numele antreprenoarei actuale a sălii de Teatru Modern. Nu știm ce vor câștiga afacerile prin retragerea d-lui Davila din teatru; teatrul pierde însă pe cel mai abil și mai divers director, pierde o inteligență care mie unuia îmi displace în afară de teatru, și pierde pe singurul organizator cu gust și autoritate artistică, de spectacole—și dorința noastră ar fi ca d. Davila să se întoarcă la direcția Teatrului Național...

Fără de trupa de dramă a d-nei Voiculescu, o trupă de comedie s'a înjghebat la *Comoedia*. Zic s'a înjghebat din pricină că trupa a trebuit să fie refăcută de mai multe ori în parte, până să se ajungă la un număr de actori care știu să-și respecte angajamentele. În genere, un actor se angajează, cu o ușurință minunată, la câte două teatre de-odată, ia bani de-copotrivă de la amîndouă și în urmă... alege, sau se angajează într'o a treia trupă...

Teatrui *Comoedia* prezintă anul acesta garanții de seriozitate deosebite de cele din stagiunea trecută și și-a înțeles, mulțumită noilor organizatori, mai bine rolul în spectacolele bucureștene.

Trupa „Voiculesca“ va debuta cu *Le Grand Soir*. Trupa *Comoedia* cu *Le Petit Café*...

T. Arghezi

Cronica economică

Prima expoziție regională de vite țărănești

Intr'o cronică trecută am vorbit despre intervenția statului în regenerarea livezilor. Am vorbit despre o regiune anumită. In treacă pomeneam și de alte lucruri bune ce se fac pentru sporirea economiei noastre naționale în diferite ramuri de producție. Când le vezi, când le cunoști nu se poate să nu întrezărești în viitor alte vremuri mai bune.

O ramură de producție pe care statul trebuie s'o aibă în vedere este creșterea vitelor. Imprejurări de tot soiul: înapoierea imășurilor și finețelor, războiul yamal cu Austro-Ungaria, slăbirea treptată a economiei țărănești, dezinteresarea proprietarilor și a statului au făcut ca să rămănem în urma tuturor, poate, în ce privește creșterea vitelor. Și, lucru curios, în loc să vorbim despre herghelile și tamazlicurile de astăzi, ajunseseam să laudăm vitele din trecut. Acest fapt era un vădit semn de decadență. Dar din fericire am ajuns în sfârșit să ne pălim cu capul de pragul de sus. Toată lumea începe a deschide ochii și semnele înviorării noastre se arată și în domeniul acesta. Și, cum e firesc, sînt în legătură imediată cu emanciparea țărănimii, adusă de mișcarea cooperativă. Toate sînt în legătură și la primele semne de durere ori de ridicare a țaranului și statul a înțeles că a venit vremea să se intereseze de cel totdeauna uitat.

*

După pilda țărilor apusene, statul a început să se amestece fie direct, fie indirect în gospodăriile poporului, încurajînd pe micii crescători de vite. Și, ca urmare, prima expoziție regională de vite țărănești a avut loc anul acesta de Sf. Ilie, în Fălticeni. Altele urmează în celelalte centre ale țării.

Prima expoziție de vite țărănești! Fără îndoială, asta însemnează un eveniment în mișcarea noastră economică. Incepe și țaranul să iasă la lumină din întunericul în care era ținut. Asta ne-a și îndemnat să fixăm momentul acesta în aceste cîteva pagini.

În adevăr, la noi în țară, așa ceva n'a existat până acum, sau a existat așa de puțin și cu totul străin de interesele adevărate de care trebuie să ne călăuzim, încît le putem trece cu vederea fără mustrare de cuget. Și, dacă expozițiile organizate în multe județe vor fi exclusiv țărănești, cu atît scopul va fi mai bine ajuns.

Expozițiile acestea ar trebui să iee locul iarmaroacelor sau tîrgurilor anuale măcar, căci aceste tîrguri nu mai corespund cu nevoile actuale. Sînt un rău social așa cum se fac până acum. Tîrgul de vite, de pildă, este o adevărată vale a plîngerii unde se desfac cai schilozi și chiori, vaci proaste de lapte, boi piperniciți, o adevărată vale a plîngerii unde ar trebui să intervie S. P. A. și chiar poliția pentru a împiedeca șărlătăniile și neomeniile barîșnicilor. Ce impresie poate să facă un asemenea spectacol oricărui om cu bun simț, sau ce atracție poate să aibă pentru tineret?

Expozițiile ar îndrepta răul acesta și pe lîngă că ar fi un mijloc de încurajare și de imbold pentru săteni, ar putea să devie cu timpul și tîrg de desfacere pentru produși frumoși și de preț,—ar aduce bogăție. Apoi partea educativă, mai cu samă pentru tineret, n'ar fi de puțină importanță. Ochiul s'ar deprinde cu frumosul și utilul și multe suflete, an de an, ar eși altfel formate. Un taur moldovenesc impunător, un armăsar mîndru, o vacă bună de lapte, o pereche de boi falnici, ar prețui mai mult decît toate panoramele și cotcăriile.

La noi în județ, statul a intervenit direct aducînd de-ocamdată armăsari dela depozitele centrale și împărșindu-i pe stațiuni de montă ¹⁾ pentru baterea epelor.

Intervenția imediată pentru stimularea crescătorilor mici sătești constă în a da premii și încurajări acelor care au vite frumoase și le îngrijesc bine. Inceputul s'a făcut prin mijlocul expoziției care a avut loc la 20 Iulie.

Pregătirile pentru expoziție deși s'au făcut în pripă, totuși s'a văzut că unde sînt oameni cu tragere de inimă se poate face lucru bun. Vremea limpede cu soare strălucitor, după ploi nesfîrșite, parecă a vrut să aducă bucurie sufletelor necăjite ale sătenilor veniți unii și de prin părți mai depărtate ale județului.

În ocoalele improvizate stăteau de-oparte vitele cornute, iar de alta caii. Înscrierile expozanților începuse mai de mult și abia s'au isprăvit în dimineața de 19 Iulie. Pentru timpul scurt în care s'a hotărît facerea expoziției, numărul animalelor e destul de mare, peste 500 capete.

1) În județul Suceava numărăm până acum 12 stațiuni de montă, așezate în diferite puncte ale județului, cu 34 armăsari. Șederea armăsarilor e limitată: primăvera. Lucrul acesta se face de vre-o trei ani și rezultatele sînt bune.

Erau împărțite așa: epe de măsură cu mânzi frumoși și vioi eșiți din armăsarii statului stau la o parte și ți-i mai mare dragul să-i privești. Lângă grupa aceasta stau minzele și minzii de un an eșiți tot din armăsarii statului: mândri și vioi ca niște copii răsfățați, își înalță căpușoarele inteligente și fac să le fluture panglicole dela coamele crescute. Grupa aceasta este una dintre cele mai frumoase. Să nu fii amator de cai și în suflet simți ca o mulțămire cind vezi atita gingășie și nobleță la niște animale.

În partea opusă sînt vitele cornute: serioși și încordați stau taurii moldovenești, care nu sînt din cei mai frumoși pe care-i avem în județ. Taurii de rase străine Pintzgau și corciții au cu totul altă înfățișare: sînt fără expresia aceia mîndră care face frumuseța indigenilor; se deosebesc mai ales printr'un impunător aer de imbecilitate, lucru caracteristic dealtminteri raselor nobile.

Liniștite și umilite stau vacile și cu mișcări domoale cată spre viteii lor care, cu boturile umede și ochii blînzi, se dau mereu la supt.

Pe urmă vin boii de muncă moldovenești și corciții—și din aceștia n'au fost aduși din pricina depărtării și a nesiguranții timpului decît foarte puțini. Și aici observăm aceeași expresie falnică, aceeași vigoare caracteristică rasei bovine moldovenești.

Aspectul e destul de frumos. Vezi cu mulțămire vitele pline și răsărite și îți vine îndată în minte o vorbă dreaptă, că: hrana și îngrijirea formează rasa. Săteni mulți, țîrgoveți cît se poate de puțini. Și în așteptarea generală, juriul pentru cai de o parte și juriul pentru vitele cornute de alta, încep alegerea pentru premiare și darea primelor de încurajare.

O mică întâmplare, care poate spune ceva acelor care mai vorbesc de lenea, beția și ignoranța țărănilor noștri.

La grupa minzilor de un an, printre concurenții săteni se afla și un notaraș cu un roib frumos. Juriul se oprește aici:

— Al cui e căluțul acesta?

— Al *subsemnatului*! răspunde scurt haina neagră, fără altă lămurire.

Nu fără un zîmbet, cei din juriu l-au întrebat de numele acestui *subsemnat*. Apoi:

— Și de unde-l ai d-ta, minzul? din armăsarii statului sau e cumpărat?

— Din armăsarii statului.

— Care armăsar?

— Nu pot ca să știu.

— Cum? n'ai certificat? Ești doar om cu carte. Dacă n'ai cu ce face dovadă, nu te putem premia.

— Dă, am *neglijat* să iau...

Atunci un sătean de lângă el a răspuns în chip foarte firesc:

„Acu doi ani am avut armăsar în partea locului pe *Darlig*... Am și eu minz dela el“.

Și în toate părțile, sătenii știau numirea părintelui nobil: *In, Mahmud, Darling, Gibraltar, Amurat, etc.*

Comisia a trecut mai departe: se vedea cum cei mai mulți își caută cu dragoste de vite și înțeleg că vita bine îngrijită și hrănită îi ajută cu mai mult folos și spor la gospodărie. Vita începe a deveni pentru ei un *tovarăș*.

În ziua de Sf. Ilie s'au împărțit premiile și încurajările. Suma dată de Ministerul Agriculturii și județ în acest scop a fost de 5.380 lei, din care s'au împărțit 4.060 lei, iar restul de 1.320 lei a rămas pentru expoziția anului viitor.

*

Ziua aceasta e de o însemnătate netăgăduită, căci s'a înfăptuit unul din acele lucruri trainice care deschid încă un drum pentru dezrobirea economică a săteanului. Este ș'un moment al apropierii între *cele două popoare*, până mai eri cu totul străine: țirgoveții și țăranii. Incepături de acestea fericite sint prevestirea timpurilor de belșug și voe-bună: și cătră ele trebuie să-și îndrepte ochii și interesul toți acei ce-și iubesc poporul. Să lăsăm vorbele și pretențiile mari și să căutăm adevărul în fapte, fie ele chiar mici și în aparență neînsemnate.

Cîtă bucurie, față de această întâia răsplată, n'am citit pe fața aceea aspră de țăran trudit, venit să-și arăte vita crescută de dinsul cu năcaz, îmbucată și îngrijită cu o dragoste izvorită din suferința pe care o îndură amîndoi, muncind pămîntul!

Din an în an, datorită multor împrejurări, conștiința săteanului nostru începe a se lumina. În ceasul acesta prim și unic, al unei mici atenții, vedeam pe gospodari și miraji și mulțămiji și mîndri. Înțelegem că am mers *ceva* mai înainte. Toți, și *noi* și ei, am plecat dela această primă expoziție țărănească c'un gînd bun și c'o nădejde.

Vasile Sadoveanu

Cronica externă

Raporturile anglo-rusești

Vizita d-lui Sasonow la Balmoral are o mare însemnătate, pe de o parte prin chestiunile precise cărora le va da o soluțiune și pe de altă parte prin schimbările ce e chemată să aducă în echilibrul forțelor internaționale.

Se știe că după o vrăjmășie seculară Rusia și Anglia s'au hotărât, în urma războiului ruso-japonez și din îndemnul regelui Eduard, să rezolve pe cale pașnică toate chestiunile litigioase care semănase discordia între ele. În deosebi, în două puncte de pe continentul asiatic se ciocneau interesele Rusiei și ale Angliei, în Tibet și în Persia. Pentru ambele s'a găsit la 1907 cite o formulă de conciliațiune.

Persia a fost împărțită în două zone: una la nord, în care Anglia își lua angajamentul să nu turbure acțiunea Rusiei, și alta la sud, în care diplomația moscovită se obliga să recunoască Angliei rolul pre-cumpănitor. Între aceste două sfere de influență, Rusia și Anglia creau de comun acord o zonă neutră și garantau Șahului neatrănarea trebuincioasă ca să urmărească neturburat opera de reorganizare a împărăției sale, începută cu prilejul introducerii regimului constituțional.

În Tibet, Rusia și Anglia și-au luat în 1907 însărcinarea să respecte deopotrivă autoritatea Dalai-Lamaului și să nu intervie în afacerile interne ale acestei regiuni. Dela 1907, de cînd s'au încheiat aceste înțelegeri, s'au întîmplat însă multe schimbări și s'au ivit și alte chestiuni litigioase între Rusia și Anglia, așa încît nimic nu e mai firesc decît ca oamenii politici din Petersburg și din Londra să procedă la o revizuire și la o complectare a tratatelor din 1907.

Acordul anglo-rusesc n'a dat în Persia toate roadele așteptate. Guvernul persan n'a fost în stare să asigure ordinea și nici să procedă la o reorganizare serioasă a statului. Revoluția există acolo în stare endemică. Mereu se răscoală noi triburi. Autoritatea suveranului este

fără încetare nesocolită. Serviciile publice se zbat în aceeași stare de dezorganizare și de corupție ca pe vremea absolutismului. Circulația între marea Caspică și Teheran, precum și între Teheran și golful Persic, este nesigură. Comercianții ruși, cași cei engleji, sint zilnic expuși la pericole și armatele Șahului se declară neputincioase să asigure securitatea comerțului. Așa fiind, atât Rusia cât și Anglia țin să pue capăt anarhiei actuale și se gândesc să înlocuiască înțelegerea din 1907 printr'un instrument care să protegiască mai bine interesele lor respective în acea parte a lumii. Se zice că d. Sasonow și Sir Edward Grey ar fi hotărâți să procedă la împărțirea Persiei. Zvonul ne pare inexact. Împărțirea Persiei ar atrage după sine dificultăți internaționale pe care nici cabinetul răsesc, nici cabinetul britanic nu au de-ocamdată interesul să le suscite. E mai probabil că la Balmoral miniștrii engleji și ruși se vor mulțumi să întărească pozițiunile lor, în sferile de influență ce au în Persia, și că, restrângind autoritatea deja așa de șubredă a Șahului, vor crea o stare de lucruri care va fi preludiul unei apropiate și definitive desmembrări a Iranului. Pe lângă chestia Persiei propriu zisă, d-nii Sasonow și Sir Edward Grey vor căuta desigur să dea, la Balmoral, o soluție chestiei mult controversate a drumului de fer transiranian. Rușii ar vrea să deschidă această arteră care i-ar pune mai lesne în legătură cu golful Persic. Engleji se tem cu drept cuvânt că această cale ferată să amenințe siguranța graniței lor indiene. Fiindcă într'un viitor mai mult sau mai puțin apropiat ea tot se va face, mulți susțin în Anglia că ar fi preferabil ca guvernul britanic să consimtă de pe acum la construcția transiranianului, luind însă din vreme toate garanțiile pentru ca el să fie în cea mai mare parte în minile capitaliștilor și sub controlul autorităților englezești. Sir Edward Grey pare a inclina către această din urmă părere și probabil că în întrevederile lui cu d. Sasonow se va hotări cel puțin în principiu construirea acestei importante căi ferate.

În Tibet situația s'a complicat deasemenea dela 1907 încoace. Rezultatul voitei dezinteresări a Rusiei și a Angliei n'a fost întărirea autorității Dalai-Lamaului, ci dimpotrivă întărirea în tot cuprinsul Tibetului a influenței chinezești. De îndată ce guvernul din Peking a văzut că Rușii și Engleji nu se ocupă de Tibet, a încercat să transforme suzeranitatea nominală, pe care o exercitau asupra acelei regiuni, într'o dominațiune de fapt. Dalai-Lamaul a fost constrins să părăsească Lhassa, unde s'a instalat un rezident chinez, cu misiunea să arăte Tibetanilor că guvernul cerscului imperiu nu mai este dispus să admită confuzia dintre puterea spirituală și puterea seculară a șefului Budiștilor.

Și de fapt Chinezii au manevrat în așa fel încît și-au întins dominațiunea în mod efectiv asupra Tibetului, și Engleji, care întotdeauna s'au ferit să aibă pe Chineji ca vecini imediați și care, din această pricină, căutaseră de atita timp să facă din Tibet un „stat tampon“ între

stăpînirile lor indice și între cerescul imperiu—se găsesc astăzi cu China, care se întinde dealungul hotarului de nord al imperiului lor asiatic. Este lesne de înțeles că în asemeni condiții cabinetul din St. James nu poate să mai rămîie nepăsător. În acest scop el vroește în primul rînd să recapete față de Rusia complecta lui libertate de acțiune în Tibet, și, odată acest punct cîștigat, să izgonească pe rezidentul chinez din Lhassa, și, subț cuvînt că sprijină drepturile Dalai-Lamaului, să întindă protectoratul britanic asupra acestor ținuturi. A doua parte va fi mai greu de realizat, pentrucă guvernul chinez nu va ceda cu ușurință și fiindcă situația oricărei forme de dominațiune engleză despărțită de Indii prin Himalaya se va afla într'o poziție strategică critică, de care Chinezii vor ști fără îndoială să profite. Prima parte însă se va obține foarte lesne. Rusia va primi fără greutate să nu se mai amestece în afacerile tibetane cu atît mai mult cu cît ea n'are acolo interese vitale și cu cît în schimb Anglia îi va lăsa mîină liberă în Mongolia.

Ceia ce Marea Britanie vrea să evite la sud, creînd din Tibet un „stat tampon“ între Indii și China, același lucru îl urmărește la nord Rusia care, între Siberia și China propriu-zisă, vrea să aibă, ca „stat tampon“, Mongolia. Profitînd cu multă dibăcie de turburările interne din cerescul imperiu și de veleitățile de neatîrnare ale Mongolilor, diplomații moscoviți au reușit să asigure Mongoliei o quasi-autonomie. Subț cuvînt că apără drepturile principilor mongoli împotriva Chinezilor, ei urmăresc însă întinderea protectoratului lor asupra acestei regiuni și instalarea la Urga a unui rezident rusesc. Pentru a putea desăvîrși acest plan, Rusia are nevoie de ajutorul Angliei. Întăi, fiindcă în genere și-a luat angajamentul să rezolve toate chestiunile ei asiatice cu știrea și cu prealabila învoire a Angliei, și, în al doilea rînd, fiindcă singura putere care i-ar putea crea dificultăți în Mongolia este Japonia. În mare parte ea a căzut de-acord în această privință cu cabinetul din Tokio. Aceasta a fost unul din scopurile vizitei la Petersburg a misiunii japoneze, care avea în fruntea ei pe marchizul Katsura. Dar nu e exclusă posibilitatea ca în viitor să se ivească noi greutăți, și atunci de ce nu și-ar asigura Rusia prin anticipațiune concursul Mării Britanii, care în calitatea ei de aliată a Japoniei îi poate oricînd da un sprijin folositor.

Poate că în vremuri obișnuite rezolvirea acestor diferite probleme ar fi putut să mai fie întîrziată, că n'ar prezenta nici o urgență instalarea la Lhassa a reprezentantului englez și ocupațiunea Mongoliei de către Ruși, dar de cînd președintele republicii chinezești, Yuan-Shi-Kai, a luat în miinile lui energice frînele guvernămîntului chinez și sarcina reorganizării, subț un regim constituțional al cerescului imperiu, deslegarea acestor probleme nu mai suferă nici o întîrziere. Intr'adevăr, noul ministru de externe al Chinei, Liang-Meng-Ting, e horărit să întreprindă o acțiune cît mai vîguroasă pentru a afirma drepturile patriei sale asupra Mongoliei și Tibetului.

În ce privește Mongolia, Tsung-Li-Yamenul propune : 1) să resti-

tue Rusiei toate sumele împrumutate Mongoliei, 2) să protesteze în mod solemn împotriva intrării clandestine de trupe rusești în Mongolia, și 3) să confiște toate armele ce se introduc în Mongolia și în Manciuria. Iar în ce privește Tibetul, guvernul chinez vrea: 1) să protesteze cu vehemență împotriva prezenței, pe granița indo-tibetană, a unor trupe englezești, 2) să se opue transportului de arme și de munițiuni care în fraudă tractatelor existente se introduc prin Indii în Tibet, și 3) să ordone rezidentului imperial din Lhasa să sporească toate taxele vamale puse asupra mărfurilor importate în Tibet.

În asemenea condițiuni e învederat că Rusia și Anglia nu mai pot târăgăni lucrurile și desigur că d. Sasonow se va întoarce dela Londra și dela Balmoral cu soluții precise în ce privește toate aceste chestiuni asiatice care interesează deopotrivă ambele state.

Dar mult mai însemnată decît aceste chestiuni, care la urma urmei sînt chestiuni de amănunt și nu privesc decît Rusia și Anglia,—este în genere chestiunea raporturilor ruso-englezești, care atinge în mod direct interesele tuturor puterilor europene. Pe lângă și pe deasupra acestor acorduri locale și limitate, se desemnează de cîtva timp în chip tot mai precis o deplină comunițate de vederi între diplomația rusească și cea engleză, care mai ales, dacă o punem în legătură cu raporturile din ce în ce mai cordiale ale Angliei și ale Franței, la înfățișarea unui eveniment internațional de cea mai mare însemnatate. Se poate spune că regimul înțelegerilor cordiale a intrat într-o eră nouă. După faza înțelegerilor limitate am ajuns în faza înțelegerilor generale, alît de generale încît ne putem iutreba care mai este deosebirea dintre ele și o alianță formală. Cea ce e și mai simptomatic e că de unde asemenea acorduri limitate erau circumscrise între două state, ele și-au lărgit acum sfera de acțiune și, în baza cunoscutului adagiu „că prietenii prietenilor noștri sînt și ei prietenii noștri“, s'a stabilit o atît de strînsă legătură între Rusia, Anglia și Franța, încît, încă odată, ar fi greu să tragem linia de demarcațiune dintre această triplă înțelegere și o adevărată triplă alianță.

În ultima vreme o serie întregă de evenimente a dat o semnificație nouă raporturilor dintre aceste trei puteri. Ce a fost acordul naval ruso-francez încheiat la Petersburg între d-nii Sasonow și Poincaré și ce este decizia luată de d. Delcassé de a concentra în Mediterana forțele navale ale Franței în momentul însuși în care amiralitatea engleză se hotăra să retragă dela Malta cea mai mare parte a flotei ei mediteranice,—dacă nu rezultatul înțelegerii intervenite între Rusia, Anglia și Franța de a repartiza forțele lor navale în vederea unui conflict cu tripla alianță. La neîncetata dezvoltare a marinei germane, la hotărîrea Austriei de a-și crea și ea o flotă puternică și la însemnatatea ce Italia capătă în Mediterana prin ocuparea Tripolitaniei, Rusia, Anglia și Franța nu s'au mulțumit să răspundă prin convențiuni unilaterale, ci au pus temeliile unui mare plan de apărare, care ține mai mult seamă de interesele comune ale acestei grupări de forțe internaționale decît de interesele in-

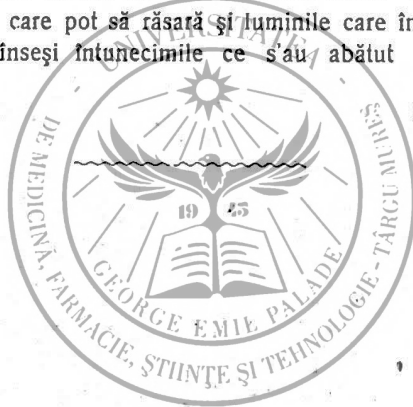
dividuale ale fiecărui stat în parte. Astăzi este definitiv fixat că în marea Baltică Rusia, ajutată de Norvegia, Suedia și Danemarca, va ține piept flotei germane, că în marea Nordului apărarea nu numai a Angliei dar și a Franței este încredințată flotei britanice și că în Mediterana Rusia și Anglia au delegat pe Franceji ca să se impotrivească, împreună cu mica divizie engleză ce mai subsistă la Malta, acțiunii combinate a flotelor italiene și austriace.

De ce s'ar fi stabilit un asemenea plan, dacă statele care l-au scris nu ar fi hotărâte să se ajute unele pe altele în cazul în care vre-una din ele ar fi atăcată? Și, dacă atăcarea uneia atrage după sine intrarea în luptă a celorlalte, atunci ce deosebire mai este între o triplă înțelegeră astfel concepută și între tripla alianță? Desigur nici una, și iată de ce noi avem convingerea că prin evenimentele din ultimele luni s'a înjghebat, în fața triplii alianțe compuse din Germania, Austria și Italia, o altă triplă alianță, compusă din Rusia, Anglia și Franța. Singurul fapt care împiedecă consfințirea oficială și formală a acestei noi creațiuni diplomatice este tradiționalismul britanic, căruia îi repugnă cuvântul de alianță. Dealtminteri e un lucru știut că la Engleji realitatea precede întotdeauna denumirea. Numai după ce o situație de fapt a existat de mult, vine s'o completeze partea formală, precum deasemenea realitățile s'au prefăcut adesea de mult, dar totuși se conservă cu stințenie vechile forme exterioare. Constituția engleză nu este decît o bogată exemplificare a acestei constatări. La celelalte popoare lucrurile se petrec invers. Adesea forma precede fondul. Se crează întâiu tiparul, rămînd ca pe urmă să se formeze o realitate care să-l umple. Se inventează denumiri și se lasă timpului sarcina să înfăptuiască obiectul acestei prealabile și pripite denominațiuni. De vremuri imemorabile Englezii n'au mai încheiat alianțe. Diplomația ei ridicase la rangul de axiomă, evitarea oricărui legămînt mai puternic și mai strîns cu vre-o putere europeană. Subt presiunea însă a noii situațiuni create Angliei prin dezvoltarea Germaniei și prin schimbările intervenite în raporturile dintre Anglia și Rusia și dintre Franța și Anglia, această libertate de acțiune a devenit pentru Marea Britanie o cauză de inferioritate și vrînd-nevrînd diplomații ei au trebuit să părăsească atitudinea de „splendid isolement” în care se complăcuseră atîta vreme, și să caute pe continent puncte de rezim. Cu acel simț practic care caracterizează toate concepțiile lor de guvernămînt, Englezii n'au neglijat nimic ca să atingă cît mai repede acest scop și au ajuns astfel pe nesimțite la o stare de lucruri căreia nu îi lipsește decît numele, decît titlul, ca să fie o alianță în toată puterea cuvîntului. Primind realitatea, dar respingînd apelațiunea, ei împacă în conștiința lor necesitățile prezentului cu respectul cuvenit tradițiunii și trecutului, și fiindcă nici Rusia nici Franța nu se gîndesc să se strice cu Anglia pentru o chestiune de cuvinte, putem saluta în echilibrul forțelor europene aparițiunea, subt denumirea improprie de

„triplă înțelegere“, a unui nou și determinant factor, care este tripla alianță a Rusiei, Angliei și a Franței. Sintem convinși că acest factor va contribui puternic la consolidarea păcii, că existența lui va stirpi toate pornirile războinice ale celorlalte grupuri de puteri, și că va da echilibrului internațional, prin egalitatea forțelor în prezență, o stabilitate care până astăzi îi lipsea. De aceia nici nu ne sfiim să considerăm acest eveniment ca cel mai însemnat fapt diplomatic din ultimele două decenii.

Lumea își îndreaptă atenția către orientul Europei și privește cu îngrijire fulgerile care se descarcă pe cerul Balcanilor și pe care contele Berchtold le-a evocat în expunerea sa printr'o atît de sugestivă și de elocinte imagine. Mai bine și-ar îndrepta lumea ochii înspre cețile dela Balmoral, unde la umbra tristului castel al regilor Angliei s'a pecetluit o stare de lucruri menită să aibă mult mai multă însemnătate pentru popoare și din care pot să răsară și luminile care într'un viitor apropiat vor împrăștia înseși întunecimile ce s'au abătut peste stăpînirile otomane.

I. G. Duca

Cronica internă

Băncile populare și creditul țărănesc

Nu cunosc o lectură mai reconfortantă, decât „Anuarul Băncilor Populare”, pe care îl publică în fiecare an Casa lor centrală. În ultimul deceniu s'a zămislit o Românie nouă, și nicăieri nu se vedește mai bine creșterea ei amețitoare, ca în paginile monotone ale acestor publicațiuni oficiale.

Ultimul „anuar” publicat ne arată situația la 31 Decembre 1910, adică abia *opt ani* dela intrarea în vigoare a legii asupra băncilor populare. Distanța parcursă în acest timp, atât de scurt pentru viața unui popor, se poate concretiza prin comparația a două cifre.

În 1902, înainte de votarea legii, toate băncile populare numărau vr'o *50.000 de membri* și dispuneau de un capital care abia întrecea cu puțin *patru milioane* de lei.

La 31 Decembre 1910 numărul membrilor ajunge aproape la o *jumătate de milion*, iar întreg capitalul ce se află la dispoziția băncilor (capital social vărsat, depuneri spre fructificare, fond de rezervă, etc.) trece peste *100 milioane*.

Adică, în opt ani de zile numărul membrilor aproape s'a decuplat, iar capitalul a crescut aproape de 25 ori!...

E de un deosebit interes să cercetăm cum s'au răsfrânt asupra mișcării cooperative sătești răscoalele din 1907 și reformele agrare provocate de ele. În acest scop vom compara situația din 31 Decembre 1906, adică în ajunul răscoalelor, cu datele din ultimul anuar pentru 1910.

În tabloul de mai jos alăturăm numai cifrele mai interesante relative atât la băncile populare, cât și la obștiile de arendare, cari de altfel s'au născut din cele dintâi, și fără ele nici n'ar fi putut exista (înnainte de 1903 n'a existat nici o obștie de arendare):

	1906	1910	Diferența	Spor %
No. băncilor populare	2.021	2.656	635	131
No. membrilor . . .	240.253	454.187	213.934	189
Capital social vărsat .	18.509.519,64	61.016.395,22	42.506.875,58	330
Depuneri spre fructificare	3.579.216	9.388.680,90	5.809.464,90	262
Fond de rezervă . .	792.614,20	4.924.464,90	4.132.305,09	621
No. obștiilor	68	378	310	576
Intinderea în ha. arendate	54.681	283.381	228.700	519
Arenda anuală	1.611.428,34	9.280.806,83	7.619.378,49	572
Capital social, fond de rezervă, etc. al obștiilor	*)	3.691.894,24	3.691.894,24	

Astfel, în acești patru ani după răzcoale, numărul membrilor în băncile populare aproape s'a dublat (189%), sporind cu 213.934, adică — în mijlocie — cu *peste zece mii, pe fiecare an*. Cifrele aceste sînt și mai suggestive cînd ne gîndim, că în 1910, din numărul total de 454.187 de membri ai băncilor populare, 412.523 au fost *țărani* (în realitate acest număr trebuie sporit cu acei aproape 10.000 de meseriași sătești, cari de fapt tot țărani sînt, dar fără pămînt propriu). Ținînd seamă că numărul gospodăriilor țărănești din țară se urcă la vre-o 1.200.000, putem astfel vedea că, în 1910, cel puțin o *treime* din capii de familii țărănești erau organizați în bănci populare. Iar în momentul de față, dacă coeficientul de creștere semnalat mai sus s'a menținut, numărul membrilor în aceste bănci trebuie să se apropie de 600.000, adică să cuprindă o *jumătate* din totalitatea gospodăriilor țărănești.

În același interval de patru ani, capitalul social vărsat de acești membri e mai mult decît triplat (330%), crescînd dela 18.509.519 lei

*) În 1906 obștiile nu aveau încă adunat un capital social, și nici vre-un alt fond; ele lucrau exclusiv cu creditul cîpătat dela Casa Centrală a Băncilor Populare.

la 61.016.395 lei, adică, în mijlocie, cu *peste zece milioane anual*. Iar fondul de rezervă a ajuns la 1910 mai mult decît de șese ori mai mare (621%) de cum era în ajunul răscoalelor, urcîndu-se dela 792.614 lei la 4.924.464 lei, adică la acea dată acest fond—adevărată avere națională, obștească—întrecuse cu aproape 700.000 lei întregul capital (4.250.000 lei), de care dispuneau băncile populare cu opt ani înainte, la 1902. Creșterea anuală mijlocie a fondului de rezervă a fost în perioada ce ne interesează de *peste un milion* de lei. Față de această normă de creștere, astăzi capitalul social vărsat trebuie să fi ajuns la 90.000.000 lei, iar fondul de rezervă la vre-o 8.000.000 lei.

Oricît de mari sînt progresele realizate de băncile populare, dezvoltarea obștiilor de arendare este și mai vertiginoasă, și cu atît mai suggestivă că ea aproape în întregime cade în epoca de după răscoale. În adevăr, înainte de această dată obștiile abia ajunsese să aibă în arendă vr'o 50 mii de hectare, și ele lucrau pe datorie, fără nici un capital propriu. Iar în acești patru ani numărul obștiilor, întinderea arendată și arenzile plătite de ele au crescut de peste cinci ori (576%, 519%, și 572%); și în același timp ele și-au adunat un capital propriu de aproape patru milioane. Creșterea mijlocie a întinderii arendate a ajuns la aproape *60.000 hectare pe an*, încît în momentul de față întinderea arendată probabil a întrecut 400.000 hectare, iar arenda anuală, desigur, s'a urcat peste 12 milioane. Însemnătatea acestor cifre va reeși și mai în relief, dacă ne vom aduce aminte că întinderea totală a proprietății țărănești abia ajunge la trei milioane ha., și dacă ne vom da seamă că, progresînd în aceeași măsură, obștiile țărănești în zece ani de zile ar trebui să se întindă la peste un milion de hectare arendate. Dar în realitate procesul se accelerează (în 1907 au fost arendate numai 20.000 ha., iar în 1910, ultimul pentru care avem date complete—75.000 ha.!), fiindcă prin faptul însuși al întinderii culturii țărănești, țărănimea găsește și nouă mijloace pentru a mări și mai mult suprafața arendată.

Ceia ce caracterizează cooperativele noastre de credit este *soliditatea* băncilor. Majoritatea covârșitoare a băncilor noastre au pornit cu un capital de cîteva zeci de franci; dar în condițiuni prielnice acesta crește foarte repede. Experiența ne arată că o bancă, care într'un an-doi nu adună peste 5.000 lei capital, dă dovadă de lipsă de vitalitate. În schimb, pășind peste acest prag, ele se dezvoltă cu o uimitoare repejune. E interesant deci să știm cîte bănci au trecut peste această limită critică și care este capitalul lor total. Din nenorocire anulul, clasificînd băncile după mărimea capitalului, în prima rubrică înglobează pe toate băncile cu un capital pînă la 10.000 lei, fără să deosebească pe cele ce n'au ajuns încă la 5.000. Mi-am impus în acest scop o lucrare migăloasă, ale cărei rezultate sînt rezumate în tabelă următoare:

Bănci cu un capital de :	No. băncilor	Capitalul lor total	% din cap. întreg al B. P.	% din Nr. băncilor
1— 5.000 lei . . .	424	1.186.370,34	2	16
5— 10.000 „ . . .	563	4.030.362,75	7	21
10— 50.000 „ . . .	1.429	32.936.299,39	54	54
50—100.000 „ . . .	188	12.825.517,10	21	7
Poste 100.000 „ . . .	52	10.038.045,64	16	2
Total . . .	2.656	61.016.395,22	100	100

Astfel numai 424 bănci au un capital mai mic de 5.000, și capitalul lor total se urcă puțin peste un milion (2% din întregul capital al B. P.). Dintre acestea 25 de bănci au fost în lichidare la 31 Decembrie 1910; 186 sînt bănci nouă, care nu aveau încă la acea dată doi ani de funcționare, și numai restul de 213 bănci, cu un capital ce nu ajunge nici la 600.000 (1%), s'au dovedit fără vlagă și probabil în mare parte vor fi lichidate.

Cele 563 de bănci, cu capital dela 5—10.000 au dovedit puterea lor de viață, dar sînt reduse încă la operațiuni foarte modeste; ele întrunesc vre-o 7% din întregul capital al băncilor populare (peste patru milioane), adică, împreună cu categoria precedentă, abia—9%. *)

Restul de aproape 1.700 bănci, cari au acumulat 91% din întregul capital, sînt organisme puternice cari pot stimula toată viața economică a satelor în cari se află.

Ce interese servesc aceste bănci? Unii publiciști au afirmat că de ele nu se folosesc „adevărații țărani“, ci numai „bogătașii satelor“. Dacă am fi ajuns la situația că o *treime* din țărănimea noastră să fie alcătuită din „bogătași“ !...

Să cercetăm chestiunea aceasta ceva mai de aproape.

Foloasele aduse de băncile populare pot fi judecate din două puncte de vedere deosebite :

Ele pot avea rolul de *case de economie* populare, dar mai cu seamă ele trebuie să servească gospodăriilor țărănești ca un *instrument*

*) Nu putem face comparația din acest punct de vedere cu situația din 1906, în „Anuarul“ din acel an lipsind datele necesare. Dar cum au stat lucrurile se poate vedea din faptul, că chiar cu un an mai târziu, la 31 Decembrie 1907, băncile slabe, până la 10.000 lei capital, însumau vre-o 22% din întregul capital al băncilor.

de credit. Legiuitorul din 1903 a avut mai ales în vedere această din urmă funcțiune a băncilor populare. În adevăr, casa de economie nu are atita însemnătate pentru gospodăriile țărănești ca pentru familiile modeste din orașe, spre a le fructifica pe această cale micile economii. Când țăranul realizează o astfel de economie, cea mai bună întrebuințare pentru ea nu constă în imobilizarea ei în casa de economie, în așteptarea dividendelor. Utilizată direct pentru activarea productivității gospodăriei sale, ea aduce un folos cu neasămănat mai mare, din toate punctele de vedere. Mai mult. Rolul adevărat al băncilor populare este de a atrage economiile altora, spre a activa, prin credit, gospodăriile celor *ce nu pot încă avea economii.* De aceia în băncile de tipul *Raiffeisen*, în Germania, nu se cerea la început nici o miză socială, ea n'a fost impusă decît prin legea din 1894, și mărginită numai la *zece mărci* (12 fr. 50). A ataca băncile populare, sub cuvînt că cea mai mare parte a capitalului lor aparține „bogătașilor”, înseamnă a nu le înțelege rostul; altfel ele nici nu și-ar putea îndeplini misiunea,—de a dezarma pe cămătari, forțîndu-i să-și depună economiile la bancă, și de a procura creditul necesar celor ce nu au economii.

Totuși, fiindcă legislația noastră face obligatorie *miza socială*, pentruca și cei mai nevoiași să ia parte la organizarea creditului popular, să vedem cum stăm din acest punct de vedere.

Din datele publicate în „anuar” rezultă că în 1910 cei 454.187 membri se repartizau, după miza lor socială, astfel:

MIZA SOCIALA	Membrii	Capitalul vărsat de ei	% din totalul capitalului
Până la 50 lei	272.039	6.487.851,03	10,63
50— 100 „	74.131	5.031.672,17	8,24
100— 200 „	49.181	6.698.114,25	10,98
200— 500 „	33.228	10.126.070,54	16,59
500—1000 „	13.901	9.304.912,74	15,25
1000—2000 „	7.476	9.734.453,12	15,95
2000—5000 „	4.231	13.633.321,37	22,36
Total	454.187	61.016.395,22	100

Dacă socotim mizele până la 500 lei ca aparținînd țăranilor, vedem atunci că aceste mize formează un capital de 28.3437.07,99 lei,—adică 46.44% din total,—adunat în minile a 428.579 de membri. Că acest capital de aproape 30 milioane e în adevăr pur țăranesc, se poate constata și pe altă cale. Din repartizarea membrilor pe profesii, ve-

dem că țărani plugari și meseriași sătești (că aceștia din urmă sînt tot țărani se dovedește și prin faptul că mulți din ei nici nu știu carte...) formează o masă de 422.069 de membri. Această cifră se completează desigur din rubrica „alte profesii” nedeterminate (din cari deasemenea vre-o 10% nu știu carte.)

Așa dar aproape o jumătate din capitalul băncilor populare aparține țărănilor înșiși, cari au făcut această efortare supremă pentru emanciparea lor economică, mai cu seamă în cei patru ani după răzcoale. Innaintea acestui rezultat și cei mai pesimiști trebuie să se încline.

Dar și mai semnificativ e rezultatul din punctul de vedere al creditelor acordate.

Suma totală a împrumuturilor acordate în 1910 de bănci populare se urcă la 80.973.132,59 lei, care este repartizată, după mărimea lor, între 607.713 împrumuturi după cum urmează :

IMPRUMUTURI	No. împrumuturilor	Valoarea împrumuturilor în lei	% DIN TOTAL
până la 50 lei	159.078	7.195.144,28	8,88
50— 100 "	204.874	17.308.644,80	21,37
100— 500 "	220.202	40.407.884,53	49,99
500—1000 "	16.672	8.271.967,18	10,21
1000 în sus "	6.887	7.725.491,80	9,51
Total	607.713	80.973.132,59	100

Ținînd seamă de nevoea de credit a gospodăriilor țărănești, putem spune că creditul până la 500 lei (prețul aproximativ al unei părechi de boi sau de cai) sînt acordate, evident, în marea majoritate de cazuri țărănilor. Rezultă de aici, că cel puțin 584.154 din aceste împrumuturi, în valoare de 64.975.673,61 lei (80,24%) au servit gospodăriilor țărănești. Spun *cel puțin*, pentru că unele din împrumuturi, din cele mai mari, contractate de *obștii*, au fost destinate tot gospodăriilor țărănești.

La acest rezultat ajungem și mai sigur pe altă cale, analizînd scopurile pentru cari s'au făcut împrumuturile, după tabela următoare :

SCOPUL IMPRUMUTURILOR	No. împr.	Valoarea lor în lei	% din total
Pentru hrană și nutreț	178.341	16.650.218,22	20,56
„ cumpărare de vite și unelte agricole	210.749	26.883.518,62	33,10%
„ arendări de pămînt	70.413	10.342.947,92	12,77
„ cumpărări de pămînt	71.971	11.674.351,28	14,42
„ alte scopuri diferite	76.239	12.422.096,55	15,45
Total	607.713	80.973.132,59	100

În afară de ultima rubrică, „pentru alte scopuri diferite”, celelalte scopuri, — „pentru hrană și nutreț”, „pentru cumpărare de vite și unelte agricole” și „pentru arendare sau cumpărare de pământ” (dintre aceste din urmă sînt împrumuturile cele mari acordate obștilor), — sînt caracteristice pentru gospodăriile țărănești, dar ele însumă 531.474 de împrumuturi, în valoare de 68.551.036,04 lei (84.55% din suma totală). Ținînd însă seamă că și din împrumuturile „pentru alte scopuri diferite” o parte sînt contractate tot de țărani, putem afirma că *cel puțin 90%* din suma totală constituie creditele țărănești.

Oricît de îmbucurătoare ar fi aceste cifre la prima vedere, aici însă trebuie să semnalăm punctul slab al organizațiunii actuale a băncilor populare. În această privință se poate, în adevăr, formula o imputare. Administrația Casei centrale și consiliul ei de administrație și-au asumat o gravă răspundere. În genere vorbind Casa centrală a făcut foarte mult pentru dezvoltarea cooperativelor noastre sătești, și merită toată recunoștința din partea noastră. Deși această instituție a fost creată de partidul liberal, în consiliul ei de administrație au fost însă reprezentate toate partidele politice, și el, până în ultimul timp, a căutat să-și facă datoria, reprimînd toate încercările de a subjugă acțiunea lui vreunui interes de partid. Dacă în doi ani din urmă s'au observat abateri regretabile dela această linie de conduită, dacă s'a manifestat tendința de a subordona acțiunea Casei centrale interesului de partid, să sperăm că această tendință va rămînea un fenomen trecător, și că vom putea constata în curînd întorcerea la bunele tradițiuni.

Nu această învinuire am voit să-i aduc. Dar, deși animată, desigur, de cele mai bune intențiuni, Casa centrală a dovedit, dela început chiar, că are o concepțiune prea îngustă asupra misiunii sale și s'a ferit cu îndărătnicie să pună toată problema creditului țărănesc pe adevăratul ei teren.

În ce constă această problemă, la urma urmelor?

Nevoia de credit a unei gospodării țărănești se urcă, în mijlociu, la vr'o 300 lei de fiecare gospodărie pe an. Sînt la noi cam 1.200.000 de gospodării țărănești. Prin urmare, pentru această nevoie să fie satisfăcută, țărănimea noastră are nevoie de credite în suma de vr'o 360—400 milioane pe an.

Să nu uităm că această nevoie e și *de fapt satisfăcută*, dar satisfăcută de.... cămătări, în forma de diferite contracte uzurare, de tocmele agricole împovărătoare (pentru banii luați de cu iarnă), etc.. Cît costă pe țărani acest credit cămătăresc? Dacă vom socoti că țăranul plătește pentru el numai 50% pe an, vom fi desigur mai prejos de realitate, fiindcă diferitele anchete făcute cu prilejul reformelor agrare au dovedit că dobînda plătită în aceste condițiuni poate ajunge până la înălțimi fantastice, de 200%, și chiar mai mult. Dar dobînda de 50% reprezintă suma de 180—200 milioane în sarcina bugetului țărănesc. Dacă țara-

nii ar avea la dispoziție creditul necesar lor chiar cu 10% pe an (maximum ce se poate admite pentru băncile populare), atunci diferența ar reprezenta pentru totalitatea gospodăriilor țărănești o economie de 144—160 milioane în fiecare an, întrucît ele ar plăti numai 36—40 milioane în loc de 180—200 milioane, ca astăzi.

La acest rezultat trebuie să tindă organizația sănătoasă a creditului țărănesc. Numai în acest caz țăranul va fi emancipat de camătă, și numai în acest caz legile agrare vor putea avea efectul desăvîrșit. Altfel toate legile de tocmeli agricole se vor izbi de această stîncă: imposibilitatea pentru țărani de a rezista cametei.

Este acest ideal irealizabil?

Desigur că la început, cînd băncile erau încă foarte slabe, și nu dispuneau mai mult de 4—5 milioane de capital propriu, el nu se putea realiza decît în măsură foarte modestă. Dar astăzi, cînd băncile posedă peste 100 de milioane?

În „anuarul“ pentru anul 1910 găsim că totalitatea creditelor, de diferite naturi, acordate de Casa centrală băncilor populare, se urcă abia la suma de 7.560.587, 11 lei. Reprezintă aceste 7½ milioane, față de nevoia de credit a țăranimii și față de puterea băncilor actuale, soluțiunea problemei? Nu e cu puțință de a satisface pe această cale toată nevoia de credit, până la 300—400 milioane pe an?

E această dorință atît de fantastică?

Dar în Germania instituțiunile analoage, cari numără 1.400.000 de membri (repartizați între 15.000 de bănci), cu un capital de vr'o 300.000 de mărci, pot căpăta cu ajutorul Caselor centrale până la un miliard și mai mult chiar pe an?

Ca să învederăm răspunsul la această întrebare, voi reproduce mai jos datele referitoare la o epocă în Germania, care are multă analogie cu situația actuală la noi.

La 1888 societățile cooperative de credit, sistem Schultze-De-litzsch (de care se apropie băncile noastre), aveau 461.356 de membri, iar capitalul social vîrșet de ei se urca abia la 138.154.000 franci.

Este această situație atît de superioară celei dela noi? Însă creditele căpătate de ele ajungeau la formidabila cifră de 551.526.000 de franci! *) Pentruce dar băncile noastre, avînd același număr de membri și un capital de 100 milioane, n'ar putea să capete un credit de 200—300 milioane (ceia ce cu capitalul lor propriu ar acoperi întreaga nevoie a țăranimei de credit), și trebuie să se mulțumească cu 7½ milioane?

Evident, totul se reduce la o chestiune de *organizare* și de *directie*. Capitalurile peste tot caută numai o plasare sigură, iar băncile noastre sînt astăzi destul de puternice ca să poată procura țăranimii tot creditul de care ea are nevoie. Și Casa centrală va dovedi numai că nu e în

*) cf. *Alph. Courtois*, — „Banques populaires“, p. 22.

stare să se ridice până la înălțimea misiunii sale, dacă nu va pași fără întârziere și cu energie pe această cale.

Atunci se va dovedi necesitatea unei intervențiuni legislative. Dar despre aceasta, precum și despre celelalte aspecte ale mișcării noastre cooperative, voi reveni altă dată.

C. S.

CRONICA VESELĂ

Manon și Des Grieux

Ea 'și pune voalul cu mișcări cochete.
El stă cuprins de presimțire gravă.
Cerșindu-i mut o clipă de zăbavă,
Sărută brațul zîmbitoarei fete.

— „Sînt trist, Manon ; mi-e inima bolnavă..“
Atît șopti, cu fața la pîrețe,
Căci se teme acum să nu-l îmbefe
Amețitoarea ochilor otravă.

Și ea s-a dus... În clipa asta mare
I-a aruncat din prag o sărutare,
Și n-a 'nțeles durerea-i fără nume.

..O tu, cea mai nebună dintre toate,
Manon, Manon,— de ce-ai lăsat pe lume
Atîtea zeci de mii de strănepoată !..

Sonete pluvioase

De-o săptămîină ține 'ntr-una ploaia,—
Și-mi pică 'n pat de sus, din bagdadie..
O noapte încă de-ar mai fi să ție
Nu m'aș mira să-mi cadă 'n cap odaia !

Avea simptome vagi de nebunie
 Peninsula Balcanică,—și d'aia
 Când s'a aprins în Orient văpaia,
 Pământul face hidroterapie..

Sau poate că divinul Mizantrop
 A proiectat al doilea potop?..
 Oricum ar fi,—eu nu mă tem de moarte.

Dar când o 'ncepe altă veșnicie
 Fac cerere să mă permută 'n Marte,
 C' aici avem prea multă igrasie.

*

Sînt izolat ca Robinson Crusöe.
 Nu vine nime 'n ușa mea / să bată.
 Și dacă stau cu ușa încuiată,
 E că nici eu de nime n'am nevoie.

Mai fericit ca legendarul Noe,
 Din toată omenirea inundată
 În *arca* mea nu am decît o fată;—
 De-asupra lumii noi plutim în voe..

Degeaba vă 'ndesați ca la pomană
 Reprezentanți ai faunei terestre,—
 Nu ȧau cu mine nici o lighioană !

Căci e destul o singură pereche:
 Un trubadur ș'o fată fără zestre,—
 Ca să refacă toată lumea veche.

G. Topîrceanu

Războiul din Balcani și atitudinea României

Cînd vor apare aceste „rînduri”, probabil, tunul va fi bubuit în Balcani.

În momentul de față, cel puțin, pare că mult lăudatul „concert european”, ori-cît de impunător i-ar urla tromboanele și ori-cît de duios i-ar răsuna vioarele și flautul, dă greș și nu mai poate împiedica izbucnirea conflictului armat la granițele noastre.

Oricum se vor desfășura evenimentele în zilele apropiate, acest conflict nu va putea rămînea fără înrîurire asupra destinelor noastre. Treceam poate prin clipe, în care se hotărăște soarta pentru întreg colțul acesta al Europei. Totuși opinia noastră publică dă dovadă de un straniu quietism, de apatie îngrijitoare.

De ani de zile clișeuul „vulcanului balcanic” impestrează paginile ziarelor, de ani de zile se vestește cu solemnitate „misiunea noastră istorică la gurile Dunării”, de ani de zile ne proslăvim că sîntem „un post de avangardă al civilizațiunii apusene”. Și iată: „vulcanul” e în ajunul erupțiunii, dar „postul de avangardă” pare adormit, iar „misiunea istorică” redusă la proporțiile unui războiu între... tramvae și autobuse...

S'ar părea că nu cunoaștem nici termenii problemei, nici antecedentele ei, că ignorăm forțele în luptă și perspectivele istorice, pe care ea le deschide.

Dar nu putem spune că timpul ne-a lipsit și că am avea dreptul de a fi surprinși! Vulcanul fumegă de lungi decenii, nu arare ori clo-cotul lui groznic a sguduit continentul, iar mai bine de un an, dela deslănțuirea războiului italo-turc, pentru orice observator atent, se grămădiau semnele prevestitoare ale cataclismului.

Voiu încerca să rezumez aici, pentru cetitorii „Vieții Romînești”, în esență, toată *chestiunea Orientului*.

Ea se prezintă sub două aspecte, foarte deosebite, deși intim le-

gate între ele: primul, pur local, relativ la formațiunile politice din Balcani, răsărite din descompunerea „Omului bolnav”, — altul privește de aproape însăși istoria mondială.

Problema locală, concretizată mai cu seamă în chestia Macedoniei, e relativ recentă. I-a dat naștere Tratatul de Berlin din 1879, care, dacă a lăsat sub suveranitatea Turciei o însemnată populațiune creștină, nu a părăsit-o în voia soartei, ci a căutat să-i asigure condițiuni mai prielnice de viață prin vestitul „articol 23”. Acest articol a fost de atâtea ori invocat de Bulgari și de Macedoneni, și, desigur, va mai fi încă de atâtea ori invocat și comentat până la rezolvirea conflictului, încît pentru ca cetitorii noștri să poată judeca temeinicia revendicărilor creștinilor din peninsula balcanică, socotim util să-l reproducem aici în întregime :

„Art. 23. Înalta Poartă se obligă de a aplica cu strictetă în insula Creta Regulamentul Organic din 1878, introducînd modificările ce s'ar recunoaște juste.

„Regulamente analoage, adaptate la trebuințele locale, exceptîndu-se însă scutirea de impozite dăruită Cretei, se vor introduce de asemenea în alte părți ale Turciei europene, pentru cari o organizație deosebită nu e prevăzută în tratatul de față.

„Înalta Poartă va încredința unor comisiuni speciale, în care elementul local va fi larg reprezentat, elaborarea în detaliu a acestor regulamente pentru fiecare provincie.

„Proiectele de organizație, izvorite din aceste lucrări, vor fi supuse socotinței Înaltei Porți, care înainte de promulgarea actelor menite a le aplica, va cere avisul Comisiunii europene stabilite pentru Rumelia orientală”.

„Regulamentul cretan” garanta pentru populația creștină din Balcani, și în special din Macedonia, unde ea formează o masă mai compactă, cel puțin egalitatea tuturor confesiunilor, autonomia municipală și stăvilirea arbitrarului administrativ. Dacă „art. 23” s'ar fi adus la îndeplinire cinstit și fără șovăire, Macedoneni, încă multă vreme cel puțin, nu prea ar fi avut motive de a se plînge, și în orice caz toată evoluția lor politică s'ar fi îndrumat pe alte căi.

Dar realizarea de către Turcia a clauzelor tratatului de Berlin o garantau toate puterile semnatare împreună, și deci... nici una. Turcii au înțeles acest lucru de minune; formal, ei nici nu au întîrziat să execute voința Europei întrupată în tratat: chiar în toamna anului 1880 Comisiunea pentru Rumelia orientală a putut avea mulțumirea să sancționeze o minunată „Lege pentru vilaele Turciei europene”, întocmită în spiritul cel mai liberal, stabilind toate garanțiile și prevăzînd toate reformele pe care le-ar fi putut dori raiaua din Macedonia.

Dar odată cu sancționarea acestei legi a și încetat rolul Europei, prevăzut în tratatul din Berlin. Aplicarea ei a rămas în sarcina exclusivă a guvernului otoman, care a depus frumos actul, ornamentat de toate iscăliturile și pecețile reprezentanților Europei, într'un colț al arhivei statului, și... a trecut la ordinea zilei...

În realitate situația raialei macedonene a ajuns și mai intolerabilă

de cum era înainte de războiul ruso-romino-turc; pe spinarea ei Turcia și-a răzbunat toate înfringerile și toate umilințele. Până la 1885-Macedonia a răbdat în tăcere, dar atunci Bulgaria, anexînd Rumelia Orientală, parcă i-a arătat calea ce trebuie urmată pentru „a asigura respectul tratatului de Berlin“. De atunci, se poate spune, fermentația revoluționară n'a mai încetat, mai cu seamă printre Bulgarii macedoneni. Cînd mai tînuiește, cînd izbucnind în încăerările sîngeroase ale „Comitațiilor“ și provocînd represiuni și mai sîngeroase, această fermentație a deșteptat de mai multe ori „concertul european“, care invoca spectrul „articulului 23“; de mai multe ori și guvernul Otoman, spre a liniști acest spectru, a promulgat decrete foarte energice pentru aplicarea strictă și imediată a faimoasei „Legi de organizare a vilayetelor din Turcia europeană“, din 23 August 1880“, sancționată de comisiunea europeană, dar aceste decrete, toate pe rînd, și-au găsit un adăpost ticnit alături de însăși legea, în arhivele statului.

Aceste tergiversări ale înaltei Porți erau favorizate nu numai de inerția „concertului european“, ci și de rivalitățile naționalităților creștine din Balcani. Aceste rivalități întunecau până și chestiunea, în aparență atât de simplă, a caracterului etnic al populației macedonene. În 1889 d. S. Gopcevic, sîrb de origine, număra, în Macedonia și vechea Serbie, 2.048.000 Sîrbi și 57.600 Bulgari. Cîtă precizie! Dar, în 1900, d. Canciov, Bulgar, găsește, cu nu mai puțină precizie, numai 700 Sîrbi și 1.180.000 Bulgari! *) Statisticienii greci ajung și ei la rezultate uimitoare. Pretențiunile Albanecilor și revendicările drepte ale Aromînilor complică și mai mult această situație atât de încurcată, care, cu drept cuvînt, putea da Turcilor nădejdea că, la urma urmelor, fiecare din naționalitățile rivale va preferi jugul turcesc triumfului definitiv al antagonistului.

Dar tînărul stat bulgar, care a dat dovadă de atîta vitalitate, a știut să-și cîștige simpatiile populației slave din Macedonia, prin energia și tenacitatea cu care apără cauza *Macedoniei bulgare*. În 1894 se naște „Organizația macedo-adrianopolitană“, diriguată de un „înalt Comitet extern“, cu sediul în Sofia; apoi un „Comitet intern“, chiar în Macedonia, cu conducători ca Boris Sarafov și Delcev, destul de cunoscuți în țară.

În ajunul revoluției Junilor Turci, situația ajunsese atât de încordată, încît o intervenție mai energică a Marilor puteri părea să asigure, înfirșit, realizarea reformelor cerute de vecinul „art. 23“. Revoluția însă, depășind limitele modeste ale acestor reforme, punînd bazele unui stat constituțional, făcea orice intervenție inutilă și sădea nădejdele cele mai trandafirii și în inimile creștinilor din Macedonia.

Poate că aceste nădejdi s'ar fi realizat, dacă Junilor Turci li

*) L. Niederle, — „La Race slave“, p. 163.

se dădea răgazul necesar pentru o operă de această anvergură. Acest răgaz însă nu li s'a îngăduit, și aceasta va rămînea ca una din cele mai strigătoare nedreptăți și cruzimi ale istoriei universale.

Războiul italo-turc a deschis și a înăsprit toate bubele „Omului bolnav“ : Arabia, Albania, Macedonia, Creta și Arhipelagul. Regimul Junilor Turci s'a prăbușit, provocînd o acută criză internă și dezbinînd în facțiuni neîmpăcate până și armata, ultima resursă a acestei rase războinice.

Astfel, pentru statele creștine din Balcani, și în special pentru Bulgaria a fost prea mare ispita de a se folosi de această conjunctură excepțională, de a încerca să taie cu sabia nodul gordian al chestiunii macedonene,—acum, cînd dușmanul e slăbit de un războiu nenorocit, de răscoale mai în toate provinciile, de desagregarea întregului aparat guvernamental, de conflicte militare. Alt moment ca acesta, poate, încă multă vreme se va lăsa așteptat. Pe de altă parte, Turciei însăși pare a-i surde o lovitură de „va banque“, cînd un triumf militar, cită vreme nu e încă prea tîrziu, poate să-i dea revanșa pentru toate prigonirile destinului și să reîmmenteze edificiiu hodorogit al Imperiului Otoman.

Aceste împrejurări au creat acea atmosferă în Balcani, care pe de o parte a îndemnat cele patru state creștine la o mobilizare simultană, iar pe de altă parte a determinat atitudinea dirză a Turcilor față de toate sfaturile Marilor Puteri.

În aceste condițiuni, quietismul opiniei noastre publice e cu desăvîrșire nejustificat. Chiar dacă, prin minune, izbucnirea imediată a războiului va fi înăbușită, totuși soluția problemei *nu mai poate fi amînată*. Dar ea este atît de anevoioasă, atît de bogată în amenințări și primejdii, încît în fiecare clipă ne putem aștepta la o nouă erupțiune și mai groazuică.

Tot așa de puțin justificat e, pentru cazul în care războiul nu va fi evitat, quietismul atît în ce privește proporțiile și intensitatea dezastrelui, *chiar dacă focul va fi localizat în Balcani*, cît și în ce privește rezultatele lui finale.

Se dă dovadă de o cludată lipsă de perspectivă istorică, cînd se vorbește astăzi de „conflictul local“ în Balcani ca despre o încercare, relativ neînsemnată, în felul războiului greco-turc din 1897, sau chiar al celui bulgaro-sîrb din 1885.

Nici caracterul general al operațiunilor militare, nici eventuala lor încheiere, nu pot avea în cazul de față, vre-o analogie cu „escarmușele“ de atunci.

Care sînt, în adevăr, forțele ce stau astăzi față în față?
Armata pe care Turcia poate să o lanseze pe teatrul de răz-

boiu din Europa se urcă la 600 mii de combatanți (620 batalioane, cu 1.048 guri de foc).

Acestei puteri aliații pot opune următoarele contingente : *)

Bulgaria—până la 250 mii de combatanți (216 batalioane cu 722 de tunuri).

Serbia—până la 130 mii (cu 180 tunuri).

Grecia—până la *maximum* 100 mii (cu 150 tunuri).

În sfârșit, Muntenegrul poate mobiliza 40 mii de combatanți (57 batalioane). **)

Așa dar, forțele aliaților ar ajunge, în total, până la 520 mii de combatanți cu 1.052 guri de foc.

De aci rezultă că preponderența *numerică* a Turciei e departe de a fi atât de covârșitoare, cum se crede.

E adevărat, că din punctul de vedere *calitativ* armata turcă e superioară, mai cu seamă, celei sârbe sau grecești; apoi ea se prezintă ca o singură masă, pe când oștirile statelor creștine sînt împrăștiate și ar putea fi învinse pe rînd.

În schimb însă sînt și serioase avantaje în favoarea adversarilor : Turcii sînt siliți să ducă lupta în mijlocul unor populațiuni ostile din însuși imperiul ; în al doilea rînd, mobilizarea armatei lor cere foarte mult timp, și grosul ei trebuie să fie adus din Asia, pe cînd organizația bulgară e în această privință, putem spune, ideală. Toată armata Bulgariei poate fi aruncată în luptă în puține zile după declarația războiului, încît în prima fază a războiului Bulgaria, singură, ar putea avea oarecare avantaj al numărului. Astfel, se poate pune întrebarea : va ști Bulgaria să profite de acest avantaj spre a neutraliza creșterea succesivă a forțelor turcești, sau va putea Turcia să evite o bătălie decisivă până la concentrarea tuturor forțelor sale ? Dar până atunci mobilizarea oștirilor Serbiei și ale Greciei nu va compensa avantajul cîpătat ?

Cine va putea sconta, în asemenea condițiuni, *cu siguranță*, rezultatul ciocnirii ? Să nu scăpăm din vedere că armata de care va dispune Turcia sau adversarii ei va fi *mai mare* decît a fost „la grande armée“ cu care Napoleon a năvălit acum o sută de ani în Rusia, că în acest războiu se vor încăera mase de oameni *mai mari* decît în bătăliile cele mai celebre ale istoriei europene, decît la Austerlitz, la Moscova sau la Waterloo, decît la Magenta și la Solferino, decît la Woerth sau chiar la Sedan....

Și lupta va fi dată în condițiuni necunoscute în războaiele anterioare. Cine dar poate calcula avantajul ce poate da uneia din părțile

*) În socoteala de mai jos se ține seamă numai de forțele *reale*, făcîndu-se abstracție de planurile de mobilizare fantastice, prin care excelează mai cu seamă Sirbia și Grecia, care *pe hîrtie* se laudă că au oite 250—300 mii de soldați fiecare.

**) M'am servit pentru aceste calcule de datele din „*Statesman's Year Book*“ pentru 1912.

beligerante un singur general, care va ști să utilizeze mai bine toate resursele tehnice? Nici odată, poate, un geniu militar nu a avut un câmp mai vast de aplicare.

Prezentându-se astfel acest „conflict local“, sub aspectul unui războiu mare și sîngeros, în care se vor ciocni peste un milion de combatanți, cu peste două mii de guri de foc, e ridicolă prezumpțiunea că rezultatele lui se vor putea canaliza după metoda din 1885 sau 1897.

Rezultatele obținute—oricare ar fi ele—în urma unui astfel de războiu, vor produce prin sine înseși o așa schimbare în raportul real de putere, încît o simplă amenințare platonice din partea Marilor Puteri nu le va putea anihila.

Și va putea, în orice caz, o astfel de intervenție, după războiu, să aibă loc în asemenea împrejurări?

Dar spre a răspunde la această întrebare nu mai putem rămînea în limitele problemei balcanice locale.

De *Chestiunea Orientului* este legată lupta seculară, nu între două mari puteri europene numai, ci între două sisteme, între două concepții de viață, între două idealuri. Dacă astăzi apar, campioni de prima linie, în lupta aceasta, pe de o parte Monarhia Habsburgică, iar pe de altă parte imperiul Țarilor, ea însă în realitate ni se prezintă numai ca faza modernă a procesului de mai multe ori milenar, ale cărui epizoade tragice au fost în decursul vremurilor victoria dela Marathon și căderea Țarigradului sub puterea Turcilor.

Astăzi, această luptă e colorată de groaznică problemă slavă, în sensul larg al cuvîntului,—nu e decît o față a acestei probleme.

Dacă aruncăm ochii asupra unei hărți etnografice, ușor constatăm că masa lumii slave, de aproape 140 de milioane, este astăzi împărțită în trei corpuri distincte. Peste o sută de milioane sînt îngrămădite în marele Imperiu de nord, mai bine de douăzeci de milioane intră în amalgamul habsburgic, și peste zece milioane sînt împărțite între diferitele state și provincii ale Peninsulei Balcanice.

Chiar dacă vom detașa cele zece milioane de Polonezi din Polonia rusească, care formează mai curînd greutatea moartă în sînul Imperiului și gravitează mai mult spre Apus, încă aproape 70% din rasa slavă se află sub sceptra „Țarului alb“.

Dacă Slavii din Austro-Ungaria, în cursul veacurilor de dominație germano-maghiară, și-au însușit aspirațiunile Apusului și astăzi se prezintă și ei ca un factor însemnat de prefacere a imperiului Habsburgic pe temeliile de federalism, de respect pentru ideile marelui revoluționar francez, de libertate și autonomie națională,—idei cari formează atmosfera morală comună întregului Apus european și cimentează toate popoarele și statele civilizate într-o impulsivă irezistibilă a Istoriei universale spre progres și spre triumful idealului de justiție socială și inter-

națională : Slavii din Rusia, dimpotrivă, se înfățișează ca reazimul neclintit, ca temelia reacțiunii mondiale, pe care vecinic o reprezintă în Istorie politica Țarilor.

Astfel rivalitatea celor două imperii ne apare, în lumina acestui conflict ireductibil între forțele progresului din Apus și forțele reacțiunii din Orient, în adevăr, ca un moment al formidabilei drame mondiale, ca o fază modernă, cum am spus, a neconținutei lupte de atâtea ori milenare, între despotismul și stagnațiunea Orientului, pe de-o parte, și dorul de viață și toate aspirațiunile civilizațiunii apusene pe de altă parte,— între Asia și Europa.

Dacă din procesul de descompunere a vechiului Imperiu Otoman, care se prelungește mai bine de un veac, nu s'a putut naște încă pentru toată raiiua creștină din Balcani o așezare definitivă a vieții lor naționale, aceasta se datorește numai faptului că, printr'un fatal concurs de împrejurări, problema locală s'a incrustat într'o problemă mondială, izvorită din ciocnirea năprasnică a acestor mari curente ale istoriei universale.

Cine va succeda, *in fond*, „Omului bolnav“ în Balcani ? Rusia, care întrupează idealul Orientului,—sau campionul Apusului, imperiul Habsburgic ? Sub care semn se vor desăvîrși noile formațiuni politice ale popoarelor balcanice,—sub semnul autocrației ortodoxe moscovite, sau sub semnul Apusului european, al idealurilor marelui Revoluțiuni din secolul al XVIII-lea ? Această întrebare ne o pune sfînxul istoriei.

Faptul că în Balcani au preponderență numerică covârșitoare popoarele de rasă slavă, a făcut cu puțință ca Rusia să-și îmbrace aspirațiunile în haina strălucitoare și seducătoare, pentru cei lesne-crezători, a panslavismului, a unirii tuturor popoarelor slave. Dar rezultatul întroării eventuale a vulturului de nord, cel cu două capete, în capitala Sf. Sofii nu poate fi indoelnic.

Viitorul popoarelor slave înseși e prevestit de soarta celor zece milioane de Polonezi și a celor trezeci de milioane de Ruteni din sinul imperiului rus. Iar pentru Apusul european, stăpînirea Dardanelor,—care ar preface Marea Neagră într'un lac rusesc la adăpostul oricăror atacuri,—ar da forțelor de reacțiune mondială o energie care ar fi în măsură încă lungi veacuri de a opri în loc întreg progresul omenirii. Triumful politice țariste ar fi fatal chiar aspirațiunilor care frămîntă astăzi pe însuși marele popor rus (Aceasta ne explică pentru ce democrația rusă însăși e atît de dușmănos însuflețită față de uneltirile panslaviste.).

Așa dar, soluțiunea problemei balcanice locale, într'un sens sau în altul, va avea fatal o înriurire hotărîtoare asupra istoriei universale. Deci soluțiunea aceasta nu poate să fie indiferentă. Și dacă sôrții războiului vor putea inclina, cum am văzut, cumpăna într'una sau în alta din aceste două direcții ireductibile, oricît de hotărîte ar fi marile puteri de a amîna conflictul final, în așteptarea unor împrejurări mai prielnice, nu există nici o forță care ar putea opri conflagrațiunea generală, cu atît mai mult, cu cît chiar astăzi însăși simultaneitatea și acordul între

manifestațiunile din urmă ale celor patru state balcanice, ale căror interese contrare în Macedonia le-am semnalat mai sus, ne fac să bănuim inspirațiunea din care au izvorât. Atitudinea ziarului „Novoe Vrema“ din Petersburg, care cumulează caracterul de Monitor al panslavismului cu acela de oficios al Ministerului de Afaceri străine, este în această privință foarte semnificativă. Organul, al cărui redactor principal astăzi este d. Stolypin, fratele defunctului prim-ministru, spune pe de-o parte ritos Slavilor din Balcani: „acum sau niciodată, trebuie să faceți sforțarea supremă pentru a vă realiza aspirațiunile prin voi înșivă“,—și în același timp, cu toată atitudinea de neutralitate a Rusiei oficiale, adresează îndemnuri înflăcărâte poporului rus de a veni în ajutorul fraților din Balcani prin colecte de bani și înrolare de voluntari. Pentru cei ce își aduc aminte de preliminariile războiului din 1877, aceste manifestări sînt cît se poate de sugestive. Cine poate ști, dacă și de astă dată Rusia oficială nu va fi silită „să cedeze curentului popular“, mai ales dacă dezlegarea „războiului localizat“ îi va crea o situațiune prielnică.

Și aci se află toată gravitatea tragică a momentului de față.

Care este atitudinea pe care România trebuie s'o ia în fața acestor evenimente? Cări sînt interesele noastre naționale, pe cari avem datoria a le salvarda?

Intrucît privește problema balcanică, pur-locală, răspunsul nu este greu.

Nu putem sta în calea aspirațiunilor legitime ale popoarelor slave din Balcani. Noi, avînd noi înși-ne revendicări naționale la cari nu putem renunța, putem privi numai cu o vie simpatie încercările Bulgarilor și ale altor popoare creștine din Balcani, de a-și crea o soartă mai conformă cu idealurile de dreptate și libertate. Regimul sub care trăesc astăzi creștinii în Macedonia și în alte provincii ale imperiului Otoman, nu mai poate dăinui. Și partizanii cei mai neînduplecați ai principiului de *status quo* în Balcani, trebuie să-și dea seama că conștiința lumii civilizate întregi nu mai poate tolera anarhia și opresiunea, sub cari zac milioanele de creștini din Turcia europeană.

Dar în Macedonia se află o populație românească de cîteva sute de mii de suflete. Nu putem avea năzuinți de anexare în această privință; însă orice soluție s'ar găsi pentru așezarea vieții politice de acolo pe noi temelii, sîntem datori în primul rînd să le asigurăm Arominilor, a căror conștiință națională este de mult deșteptată, condițiunile de circuire și dezvoltare pacinică, conforme cu interesele și aspirațiunile lor. Nu putem accepta, dacă merităm să trăim ca națiune și ca stat, nici o soluțiune care ar fi contrară acestor interese și aspirațiuni. În această privință trebuie să fim în măsură de a spune cuvîntul nostru, la nevoie în contra lumii întregi.

În al doilea rînd, dacă nu avem în minte vre-o extensiune teritorială în această direcție, avem datoria de a ne asigura viitorul apărării

noastre naționale. Se cunosc incidentele penibile la care a dat loc, în urma războiului Independenței, fixarea graniței noastre din Dobrogea, din punctul de vedere strategic. Avem dar dreptul și datoria în momentul de față, cînd schimbările din Balcani pot da naștere unor năzuinți agresive mai primejdioase și mai puternice, să pretindem rectificarea acestei granițe, după cum cere dreptatea și după cum considerațiunile strategice elementare ne povățuesc. Avem dreptul și datoria să arătăm că sîntem un factor de care, în împrejurările actuale, oricine trebuie să țină seamă și că sîntem în măsură de a face ca cuvîntul nostru să fie ascultat.

De o altă însemnătate este pentru noi problema, din punctul de vedere al situațiunii politice generale din Europa.

Dacă, cum am arătat, conflictul din Balcani în fiecare clipă ne poate amenința cu complicațiuni, cari pot avea înriurire hotărîtoare nu numai asupra echilibrului de forțe în acest colț al Europei, ci și asupra îndrumării istoriei universale,—noi de mult ne-am ales calea. Acțiunea noastră în această privință, de sigur, nu este subordonată intereselor nimănui, dar ea trebuie coordonată cu marile interese ale civilizațiunii apusene. Intre Rusia despotică și cotropitoare și monarhia Habsburgică, de ale cărei destine este legat viitorul atîtor milioane de Romîni, nu putem sta indiferenți și impasibili. Am avut prilejul de a arăta, în paginile acestei reviste, *) că viitorul romînismului și chiar al tuturor statelor balcanice atîrnă, în mare parte, de îndrumarea pe care fatal e menită s'o ia dezvoltarea interioară a imperiului Habsburgic, și că în această privință sînt solidare interesele tuturor ramurilor în care s'a împărțit neamul nostru. Iar din partea Imperiului de nord ne amenință veșnic desnaționalizarea și desființarea politică.

Dacă e cu putință de a coordona dezvoltarea noastră națională, pe de altă parte, cu ființa a patru milioane de Romîni în stînul imperiului Habsburgic, salvarea pentru cele două milioane de Basarabeni nu poate isvorî decît din stăvilirea avîntului panslavist.

Dar, pentruca întreg viitorul neamului nostru să nu fie compromis, trebuie să dăm dovada, în fața evenimentelor ce bat la pragul Istoriei, oricum s'ar desfășura ele, că sîntem o forță conștientă și hotărîită, că în această clipă de cumpănă sîntem gata de a ne spune cuvîntul și de a-l susține, la nevoie, prin puterea armelor.

* * *

Din toată această poate prea lungă expunere, rezultă lămurit că, față de manifestațiunile din Balcani, noi trebuie să stăm cu *arma la picior* pentruca nici o hotărîre să nu poată fi luată, *de nimeni*, fără de noi și împotriva noastră.

Mai mult. Orice hotărîre luată și orice soluție găsită *fără noi* va fi în același timp, fatal, *împotriva noastră*.

*) C. Stere,—*Imperiul Habsburgilor și politica Romînilor*, „Viața Romînească”, vol. XI, 1908.

Și aceasta ar fi adevărat chiar pentru cazul improbabil cînd toate agitațiunile de astăzi s'ar potoli fără războiu, și chiar fără nici o schimbare aparentă în Balcani.

Prestigiul unui popor, greutatea cu care cade în cumpăna acțiunii internaționale, atîrnă în mare parte, de puterea lui de voință, de hotărîrea cu care știe să-și apere drepturile și demnitatea.

Piemontul nu era direct interesat în războiul din Crimeea, dar Cavour, prin contingentul trimis sub zidurile Sebastopolului, a asigurat Italiei unirea și rolul ei de mare putere. Dovada *ex contrario* ne-o poate da dezastrul Franței din 1871, care în mare parte se datorește indolenței manifestate cu prilejul războiului dintre Prusia și Austria, care în aparență nu o privia direct.

Dar chestiunea balcanică e de o atît de covârșitoare însemnătate pentru noi, încît numai arătînd în orice moment, că sîntem gata la toate jertfele pentru a rămînea un factor de căpitanie în rezolvirea ei, ne vom putea asigura, eventual, o soluțiune prielnică, chiar dacă nu ar exista nici o primejdie imediată.

Dar mai cu seamă în situația actuală, indolența și pasivitatea ar constitui prin ele înși-le un verdict istoric de moarte națională și politică.

Cîrmuitorii acestei țări își asumă, deci, o grea răspundere în fața neamului și a Istoriei, dacă acțiunea noastră va fi stînjinită de orice considerațiuni lăaturalnice.

Colaborarea tuturor forțelor naționale pentru ca Statul român să poată fi, în acest moment, la înălțimea misiunii sale istorice, este o datorie de care nu poate să fie iertat nimeni.

Asupra oricui ar cădea răspunderea pentru faptul că în lunile, care ne-au adus la pragul acestor evenimente epocale, n'am găsit un scop mai înalt pentru cheltuiala energiei noastre decît războiul între tramvae și autobuse,—răspunderea acelor ce sînt în măsură și sînt chemați de a pune capăt acestui războiu rușinos, nu va mai avea ispășire.

Astăzi neamul nostru are mai mult decît oricînd nevoie de un guvern *al țării*, în jurul căruia să se poată strînge neamul întreg, și nu de un guvern de partid, preocupat numai de răzbunări meschine și de interese de preponderență politică.

Il va putea găsi oare?....

Iași, 25 Septembrie 1912

C. Stere

P. S.—*Adaos la corectură.* Telegramele ne-au adus vestea că Muntenegrul a și declarat războiul. Iar Marile Puteri au căzut de acord să stăruie, tot pe temeiul faimosului „art. 23“, pe lîngă Inalta Poartă, „verbal“, să realizeze.... „Legea din 23 August 1880 pentru vilaetele din Turcia europeană“ l... În cazul cel mai bun, această procedare va putea amîna exploziunea finală pentru foarte puțină vreme. Se așteaptă nu mai primăvara?....

MISCELLANEA

Tălmăcirile d-lui M. Sadoveanu din A. Russo.

Alecu Russo a lăsat o sumă de manuscrise în franțuzește. Unele au fost traduse de mult, de către Alecsandri și Odobescu și tipărite în revistele de pe vremuri. Cîteva, au rămas netraduse și au fost publicate așa în volumul de opere complete ale lui Russo, editat de Academia Română.

Din opera lui Russo, editura „Minerva“ a tipărit numai bucățile românești, într'o ediție populară, așa că scrierile netraduse au rămas și mai departe inaccesibile marelui public.

D. Sadoveanu și-a luat plăcuta sarcină de a tălmăci pe românește și a prezenta publicului mare și bucățile, care lipsesc în volumul „Minervei.“ Acum un an d-sa a tradus admirabila descripție de călătorie și zugrăvire de moravuri „Piatra Teiului“ („V. R.“ 1911, No. 6). Cu traducerea din No. de față a pitorescului studiu de moravuri „Iași în 1840“, d. Sadoveanu este aproape de a-și termina sarcina. Nu-i mai rămîne de tălmăcit pe românește decît cîteva scrisori ale lui Russo, pe care revista noastră le va tipări în unul din numerele sale viitoare.

Aceste traduceri vor apare apoi într'o broșură, care va completa volumul editat de „Minerva“.

Eminescu postum

În privința „postumelor“ lui Eminescu s'a scris în această revistă încă din 1908 un articol care, fiind și astăzi de actualitate, ar putea fi reprodus în întregime.

„Publicarea postumelor—scriam noi pe atunci—în colecția „Autorilor clasici“, ca „poezii de Eminescu“, nu poate fi justificată. Dacă pentru cei din generația trecută, adevăratul Eminescu este și rămîne Eminescu cel din ediția Maiorescu, apoi pentru generația tînără, care a avut dela 'nceput în mină două volume de Eminescu, „Eminescu“ este altul.

Am văzut mulți tineri citind pe Eminescu, indiferent din volumul cel mai vechiu, ori din cel de „postume”. Evident că în mintea acestora există un alt Eminescu.

„Și e nedrept. Eminescu nu e, nu poate fi altul decât acela ce a voit să fie el însuși. Tot ce n'a voit să fie el însuși, e foarte util pentru priceperea poetului, dar nu e adevăratul Eminescu. Acolo unde Eminescu n'a pus *toată* arta sa, nu mai este el. Avem noi dreptul să pronunțăm vre-o opinie asupra talentului său, judecînd după vre-o „postumă” ?

„... Postumele de după 1870, din perioada sa de strălucire, și care-s așa de inferioare poeziilor publicate de el în aceeași vreme, sînt, evident, aruncături pe hîrtie, impresii și note, dacă voiți, bucăți la cari nu a lucrat cu tot dinadinsul, în cari el n'a pus toată arta de care era capabil. Există una, „Demonism”, care nu e nici versificată măcar.

„Aceste bucăți pot fi considerate ca *material poetic*. Și așa le-a considerat și Eminescu, *căci tot ce e mai frumos în ele, e utilizat de poet în alte bucăți, în cele definitive*.

„...Nici una din „postumele” utilizate de Eminescu nu e *variantă* a poeziei definitive. Sînt poezii cu alte subiecte, la cari Eminescu a renunțat, *utilizînd din ele ce i s'a părut mai frumos, salvînd, am putea zice, ce i s'a părut mai prețios*.

„...E clar, deci, că Eminescu, după ce a utilizat ce i s'a părut mai bun, a *inutilizat pentru totdeauna bucata utilizată. A aruncat'o la coș, cum s'ar zice*” *)

Ne bucurăm că, la cele ce noi am spus încă din 1908, se alătură astăzi cîteva protestări tardive, pornite—să zicem—mai mult din dragoste pentru marele poet, decît din rivalități efemere și mărunte...

Eminescu, desigur, n'ar fi păstrat nici una din acele „postume” care vor intra cu ghiotora în volumul lui de *Opere complete*, dacă ar fi avut norocul să îngrijească el însuși de acest volum.

Și desigur că Eminescu, pe care-l știm atît de neînduplecat față cu propria-i producție, ar fi preferat să fie numit de zece ori „fossilă” în timpul acesta de publicativitate acută, decît să trimeată unei reviste vreuna din acele încercări părăsite sau însemnări utilizate, care ni se servesc azi pe zece bani ca „poezii inedite de Eminescu, marele nostru poet.”

Și dacă el însuși n'ar fi făcut așa, pentrucă ne luăm noi dreptul să-i violăm intimitățile profesionale și să-l micșorăm în fața marelui public ?

Căci hîrtiuțele rămase pe urma unui poet, caetele maculatură, brulioanele,—aceste mărturii penibile ale chinurilor creatoare,—sînt pline de cugetări adesea banale, de însemnări uneori triviale, de forme vul-

*) G. Ibrăileanu, „Postumele” lui Eminescu, *Viața Rom.*, vol. X, 1908. (Vezi și vol. „Scriitori și curente”).

gare și imperfecte; ele pot folosi numai cercetătorului literar, care ar dori să reconstitue fizionomia sufletească și artistică a poetului. Dar atât. Brulioanele acestea sînt notarea sumară, iar nu forma definitivă a producțiilor poetice; lenjeria, nu redingota. — Care poet de seamă ar îngădui producțiilor sale să apară, numai în acest costum intim, în salonul unui volum de opere complete sau în magazinul bine-frecventat al unei reviste tetramensuale?

Dacă unui poet în viață i-ai da în vileag brulioanele furate de sub masa lui de lucru, dacă i-ai face această rușine, ar fi în stare să te tragă la răspundere sau—genus irritabile vatum—să-ți aplice singur o corecțiune bine-meritată.

Dar Eminescu e mort...

...Intr'adevăr nefastă inspirație a avut d. Maiorescu, cînd a dăruit Academiei manuscrisele lui Eminescu. Mai bine le-ar fi păstrat la d-sa, sub șapte lăcate.

Oare Academia romină, înainte de a pune manuscrisele la dispoziția oricărui burtă-verde, n'ar putea lua cîteva informații în privința intențiilor și competenței lui?...

Căci mai multă sfială, mai mult respect se impune, oricum, pentru viața și sfîrșitul tragic, dacă nu pentru geniul celui mai nefericit poet.

Nedumeriri

În cel din urmă număr din „Țara Nouă”, d. M. Dragomirescu într-o scrisoare adresată directorului revistei afirmă că:

„Colaborarea d-lui Lovinescu la „Convorbiri Critice” n'a venit tocmai solicitată, ba cîva timp a fost chiar întreruptă din voința mea. Condițiile cu care i s'a permis să reia colaborarea mai departe au fost: 1) să-și schimbe printr'un articol *ad hoc*, părerile în privința *novelistice* lui Gîrleanu; 2) să se lase a fi cenzurat în notițele critice „ale revisfei, etc.”.

Ne vine greu să credem că un om care ține condeiu în mîna să se fi supus la asemenea „condiție”. Dar ne vine tot atît de greu să credem că s'ar fi găsit cineva să impue asemenea condiție unui scriitor. Și nu mai puțin greu ne vine să credem că afirmațiile din scrisoare ar fi un simplu produs al fantaziei d-lui M. Dragomirescu.

O adevărată afacere tenebroasă...

Un proces

Așadar sîntem chemați înaintea tribunalului, pentru că am îndrăznit să credem și să spunem că d. Radu D. Rosetti n'are talent.

Așteptăm cu conștiința împăcată verdictul justiției. Chiar de-am ști că ne așteaptă o sentință de moarte, nu vom putea găsi fățarnicia ș

lașitatea necesară pentru a recunoaște darul poetic al d-lui Radu D. Rosetti. Și vom merge senini într'o lume mai bună, mîndri că nici în fața eșafodului n'am primit colaborarea cîntărețului *Celor din urmă* decît... la coșul redacției noastre.

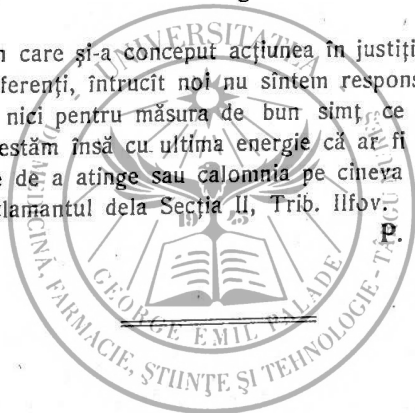
Dar, în momentele supreme ale suprimării noastre, ținem să relevăm un fapt curios. Înainte chiar de a primi citația Tribunalului de Ilfov, am aflat din toate ziarele, mulțumită expansivității foarte puțin poetice a d-lui Rosetti, că am fi fost trași înaintea Tribunalelor pe urma unei.. „polemice literare strașnice“ și pentru un „articol injurios“ la adresa d-lui Rosetti!

Avem datoria să restabilim adevărul.

Paginile revistei noastre sînt la îndămina oricui: n'am polemizat nici odată cu d. Rosetti și nici nu l-am înjuriat. Am spus numai că d-sa scrie versuri lipsite de vlagă și inspirație poetică. Și jurăm în fața Parnasului întreg că aceasta este convingerea noastră sinceră și nestrămutată.

Termenii în care și-a conceput acțiunea în justiție d. Radu D. Rosetti ne lasă indiferenți, întrucît noi nu sîntem responsabili nici pentru creșterea d-sale, nici pentru măsura de bun simț ce i-a fost îngăduită de soartă. Protestăm însă cu ultima energie că ar fi fost vre-odată în intențiile noastre de a atinge sau calomnia pe cineva personal și cu atît mai puțin pe reclamantul dela Secția II, Trib. Ilfov.

P. Nicanor & Co.

RECENZII

Dr. P. Cazacu. *Asigurările muncitorești în caz de boală*. București, Tipografia modernă „Cultura”, 1912.

E un raport prezentat congresului al XVI-lea al „Asociației generale a medicilor din țară”, ținut în Mai 1912. Autorul avusese însărcinarea din partea Comitetului Asociației ca, împreună cu d. dr. Lupu, să prezinte congresului un raport asupra „Legii pentru organizarea meseriilor, creditului și asigurărilor muncitorești” în ceiace privește rolul medicilor. Dar termenul până la deschiderea congresului fiind prea scurt, iar materialul care trebuia studiat fiind foarte bogat, raportul cerut de comitet nu s'a putut face. Totuși d. dr. Cazacu a făcut acest raport introductiv, rămânând ca chestiunea în fond să fie studiată mai târziu și mai în răgaz.

Cu toate acestea, așa redus și făcut în grabă cum e, raportul de față ne prezintă o critică destul de judicioasă, care lovește însuși fundamentul legii din 1911.

E în deobște lucru cunoscut că adesea se legiferează cu o prea mare ușurință la noi, că foarte de multe ori parlamentul, în loc de a studia și discuta serios legile, se mulțumește să facă oficiul de birou de înregistrare, votând cu docilitate toate proiectele ce i se prezintă. Dar rar s'a făcut mai bine dovada acestei ușurinți decât cum o face d. dr. Cazacu pentru legea din 1911. În adevăr, nu numai că legiuitorul din 1911 nu studiază legislația anterioară relativă la obiectul legii sale, dar nu cunoaște nici măcar adevărata

stare de lucruri din țară, ignorează existența unor instituții... pe care crede că abia el le creiază, pe când ele aveau deja o existență de 12 ani!... Astfel cu drept cuvânt spune autorul despre legea din 1911: „Fără să se ție de loc samă de realitățile existente,... fără a se consulta nici legile vechi, nici Direcția sanitară, nici corporația medicilor, fără a se consulta casele de ajutor existente, nici lucrătorii, nici patronii, ca nici într'o parte a lumii, ne-am pomenit cu un nou proiect asupra caselor de ajutor”.

Pentru a cere organizația asigurărilor muncitorești, în ceiace privește ajutorul medical, din legea din 1911, d. dr. Cazacu pleacă dela ceiace s'a făcut aiurea în această privință. D-sa face o expunere repede asupra legislației corespunzătoare din Germania (prima țară din Europa, în care s'a legiferat în acest sens) și asupra celei din Anglia (cea mai nouă și mai înaintată legiferare în materie). Comparând apoi, în liniile ei mari, legea noastră din 1911 cu cele din Germania și Anglia, autorul scoate în relief inferioritatea legii noastre, inferioritate pe care o atribuie cu drept cuvânt lipsei de studiu și pregătire a legiuitorului, și pe care o concretizează în următoarele două puncte, ce formează motiunea Congresului Asociației generale a medicilor din țară:

1) „În consiliul casei centrale, chemat a organiza ajutorul medical al asiguraților, de a stabili norme privitoare la asigurare în chestiuni tehnice de boală și incapacitate nu s'a ad-

mis decît un medic și acela nu pentru capacitatea tehnică, ci pentru colorația politică.

2) „Toată greutatea asigurărilor contra boalei s'a pus numai în sarcina lucrătorului și nu și a patronului, cum e normal să fie și cum e în toate țările.

3) „S'au nesocotit organizațiile existente pentru asigurare în caz de boală și pentru ajutor medical, s'au abandonat bunuri cîștigate (spitalele „Steaua“ și „Tisița“, etc.).

4) „La administrarea și controlul asigurărilor nu sînt admiși asigurații în număr suficient și preponderent.

5) „S'a admis organizația uniformă pentru împrejurări variabile.

6) „Numirile medicilor se fac fără nici o normă, numai după bunul plac.

7) „Medicii sînt plătiți cu salarii egale cu acel al portarului de cl. I de la casa centrală.

8) „Medicilor nu li se garantează stabilitatea cum nu li se cer nici condiții de admisibilitate.

9) „S'a alcătuit art. 134 și s'a admis o astfel de judecată care permite ca cel ce instruește o chestiune să o și judece.”

Din aceste nouă puncte cititorul rămîne, credem, destul de edificat asupra valorii legii din 1911, în ceia ce privește raportul dintre corpul medical și organizarea asigurărilor muncitorești,—singura latură a chestiunii de care autorul s'a ocupat.

Să nădăjduim dar că studiarea mai aprofundată a problemei și intervenirea factorilor competenți și interesați, care nu au fost consultați la timp de legiuitor, vor aduce îndreptările cerute și de dreptate și de interesele generale.

H. L.

* * *
Dr. Ioan Matei. *Din carnetul unui dascal.* Studii și articole. Sibiu 1912.
Problemele privitoare la școala primară sînt de o capitală importanță pen-

tru viața națională a Ardealului, mai cu seamă azi, cînd prin votarea legii lui Appony, școala romînească din Ungaria a intrat în cea mai critică fază a evoluției sale.

Preocupat de aceste probleme, d. Ioan Matei, numit de curînd coreferent școlar în consistorul arhidiecezan, după o rodnică activitate învățătorească în școlile fruntașe din Siliște și Gurariului, a strîns în volum diforitele articole și studii pe care de cinci ani le-a consacrat unei chestiuni atît de arzătoare.

Aspectul sub care se înfățișează școala primară romînească din Ardeal în viile sale descrieri apare foarte întunecat. Relele de care ea suferă nu sînt provocate, după d-sa, numai de cauze externe, de asuprirea exercitată împotriva ei de o autoritate vitrigă, ci și de cauze interne destul de grave. Lipsesc, spune d-sa, învățătorimii romînești, o cultură pedagogică trainică și întinsă. Cu puține excepții, interesul învățătorului pentru cultura sa proprie e minimal. În mod apodictic autorul declară: învățătorimea romînească actuală nu are cultura trebuitoare, reclamată de pretențiile unui veac luminat ca acesta în care trăim. Cu drept cuvînt critică d-sa unele dispoziții ale planului de învățămînt oficial și, condus de solidele principii ale pedagogiei herbartiene, propune utile reforme în privința învățămîntului religios și istoric care trebuie să dovie marea pîrghie a educației naționale.

În stilul de un ton uneori iperbolie al autorului, în accentele lui de enervare și de revoltă, vibrează caldă în-sufletire a militantului pentru întărirea ultimelor fortărețe de apărare și de rezistență a națiunii.

Simți un profund adevăr desprinzîndu-se din această frază: „Paragina și pustiirea grozavă care a bîntuit în acești cinci ani peste școlile noastre sătești, cer atîtea jertfe de muncă încordată, încît readucerea acestor altare de

cultură la viață, în scopul realizării problemelor sale de educație religioasă și națională, reclamă concursul activ al tuturor elementelor neamului nostru“.

O. B.

I. Popescu-Băjenaru. *Schitul Bălteni* din Codrul Vlăsiei. București. Lei 3.

Această lucrare prezintă interes, nu din punctul de vedere al științei, ci din acel al educației științifice. Ea are aspectul operii unui erudit. Un *motto* dela M. S. Regele Carol I: un sfârșit dela I. P. S. S. Conon Arămescu-Donici; numeroase fotografii, planuri și hărți și un ton grav de savant istoric; citații și omagii de recunoștință, etc. formează decorul sub care s'ascunde o argumentare naivă asupra unor lucruri închipuite, care toate ar fi menite să îmbogățească istoria Românilor, dacă n'ar incurca-o (pentru cine le-ar lua în serios) și n'ar întuneca singurul lucru pozitiv, că pe la 1626 Hrizea Vornicul a zidit schitul Bălteni pe locul unde a fost o biserică făcută de maica Anghilina, nu cu mult înainte. Moșia Bălteni, zestrea schitului, ora rămasă dela unul Badea, din vremea lui Radu cel Mare. Acestea rezultă din *pisanie* și din niște documente ce sînt relevate de autor, dar fără a pune temeiul pe ele. Localitatea, tradiția locală, felul construcției, istoria Hrizeștilor, sînt expuse cu atîta exagerare și atîtea digresii, încît d. Popescu-Băjenaru (directorul școlii primare No. 29 și membru al Societății istorice romîne) încercă toată istoria țării cu schitul d-sale din codrul Vlăsiei. Exemplu de citație:

„Codrul Vlăsiei aproape e pierit, Valea Vlăsiei e pe cale a dispărea, și cu toate astea, cită importantă filologică are cuvîntul „*Vlăsie*“ pentru trecutul nostru! (adică Vlăsie=Vlahie)“. — În veacurile trecute, Țara Romînească era cunoscută mai des sub numele Vlahia.

Și, pentru a dovedi că altădată România se chema Valahia, citează“. În „Mica geografie a Daciei, Moldaviei și Ț.-Romînești“ de Pitaru V. Popescu-Scriban, tipărită la 1838, în Iași, la pag. 39, găsim scris: „*Țara R. o numesc străinii Valahia, etc.*“ Exemplu de argumentare:

D. Popescu vrea cu orice preț ca schitul Bălteni să fie din vremea lui Radu Negru; îi găsește asemănări cu altele din vremea aceia din Muntenia și Serbia și nu dă importanța cuvenită pisaniei și documentelor; schitul a fost rezidit. Aceasta-i ușurează fantazia.

„Unii istorici ne spun că, afară de Radu Basarab cel dela 1230, presupusul întemector... a mai fost și alt Radu... cărbia i s'a dat titlatura de „Negru“. Acest obicei este întărit de altul... (digresie relativă la „Io“).... Dacă tradiția nu greșește, sau nu mistifică adevărul ici-colea, apoi obirșia începutului schitului din Bălteni ne-ar putea-o povesti cei ce au trăit printre anii 1350—1420. Tradiția se 'neurecă însă prin faptul că amestecă zidirea Znagovului cu Băltenii.—*Este probabil* ca Ț Bălteni să fie zidit din timpul lui Radu, fiul lui N. Alex. Bas. și al Doamnei Clara... (digresie relativă la catholicism)... *Este posibil* ca Ț Bălteni să fi fost zidit ori înaintea de plecarea lui Mircea în Moldova, spre a detrona pe Iuga Koriatovici (1379), etc... cu care prilej bătu pe Tătari... ori că va fi fost zidit, *lucru mai probabil*, după întoarcerea sa din Moldova... *Se pare însă* că Ț Bălteni nu fu terminat nici de Radu... *Se atribuie însă* fiului său, Dan Vodă, continuarea... Schitul Bălteni trebuie să fi fost ținta jafurilor turcești... (digresia asupra domniei lui Mircea conține multe comedii)... Lupta dela Rovine a fost la schitul Bălteni... (se putea altfel!)... În urma jafurilor turcești, din schitului Bălteni a rămas scheletul și moșia... etc“.

Nu pot cita mai mult, deși ar avea

farmec. D. P.-B. trebuie să fie victima lui Negru-Vodă a lui Hasdeu, care e în mare parte o construcție imaginară; deosebirea de original e însă mare. În felul d-lui P.-B. s'ar putea susține că Ștefan cel Mare a fost botezat în schitul Bălteni. De ce nu? Schitul Bălteni e lângă Snagov; Snagovul e al lui Tepeș; Tepeș a ajutat pe Ștefan când acesta era foarte tânăr; probabil că și mai înainte fusese Ștefan în Muntenia, deci e sigur că acolo va fi fost botezat,—și unde putea fi botezat decât în schitul Bălteni?

*

David Jayne Hill. *L'Etat moderne et l'organisation internationale*. Paris. Flammarion, 1912. Pagini 307. Pret. 3.50 fr.—E o traducere.

D. Hill a fost ministru al Statelor Unite la a II-a conferință de pace de la Haga și, însărcinat de Universitatea Columbia, din New-York, a tratat în prelegeri, pentru public, chestiunile care formează cuprinsul acestei cărți.

Claritatea nu lipsește, dar caracterul speculativ și cam abstract al chestiunilor discutate obosște atenția. Începutul e totuși foarte sugestiv. Zice, să ne punem înaintea o hartă a Europei și una a Africii și să ne'nchipuim e'am avea de călătorit într'un continent și în cellalt; ce pregătiri am face într'un caz și într'altul, dacă am călători fără escortă? Prin Europa am fi pretutindeni protejați de legi; prin Africa nu tocmai: în multe locuri ar trebui să ne apărăm singuri viața și averea. În Europa există state bine organizate, în Africa numai pe unelocuri. Statele europene sînt teritoriale, autonome, complet separate; dar, în urma unei lungi evoluții, ele au ajuns să fie încarnarea justiției; bună starea locuitorilor se asigură prin legi consimțite

de ei înșiși; aceasta e comun tuturor statelor moderne; aceasta le caracterizează față de trecut. „Organizație internațională“ ar însemna conlucrarea diferitelor guverne pentru a face ca și în raporturile dintre state să fie aplicate principiile justiției. Autorul arată cum s'au format statele moderne și cum au fost concepute de învățați în diferite timpuri și caută să scoată în relief elementul moral al organizării sociale și puțința de a aplica dreptul în relațiile internaționale, socotind statele toate ca formînd o societate mai mare, o unitate morală. Se obiectează că înăuntrul statului e un *cod* recunoscut, sînt *judecători* cunoscuți și nepărtinitori și e o *forță* care să sprijine sentințele. Asta nu-l descurajează. Și statul e supus la o lege pozitivă. Și tot progresul în civilizație e o indicație că omenirea merge spre justiție, căci asta însumă civilizație: să fie ordine în locul dezordinii și libertate în loc de sclavie; energia omenescă fiind în siguranță, e liberă să se manifeste în chipul cel mai nobil și mai util: în știință, arte, industrii, educație, etc.. Pentru a garanta pacea, statele s'au federat în unele părți; au format alianțe și s'au înarmat mult pentru a-și ține echilibrul. Dar „pacea înarmată“ și alianțele provoacă bănueli și neîncredere; nu se poate face încă o dezarmare; totuși conferințele de la Haga (în 1899 și 1907) au pus în evidență că prin arbitraje se pot de multe ori înălțura răsboaiele, și cum s'a reglementat, prin diferite convenții, războiul pe mare și pe uscat, ca să fie cît se poate mai puțin barbar, așa s'ar putea reglementa și pacea în viitor.

V. D.

REVISTA REVISTELOR

Luceafărul, No. 28 (Septembrie).

Dintr'un articol al d-lui G. Dimitriu-Soimul aflăm, că într'o conferință asupra curentelor literare, d. N. Iorga.—după ce, bine înțeles n'a uitat să-și decerne lauda de a fi „primul și singurul Român care a cotit dela un capăt la altul opera lui Baudelaire“ (!...), —ne-a făcut și nouă cinstea de a ne consacra câteva pasagii, cari pot interesa și pe cetitorii neștri :

„După dispariția „Sămănătorului“ vin o sumă de reviste, susținute de partide, plătindu-se colaborarea, plătin-du-se scriitorului ca să scrie în acea revistă și să nu mai scrie la altele, și se ajunge astfel ca scriitorii să fie stăpâniți de politica răsplătitoare, să fie ca sub tutela politicienilor“...

Dintre aceste reviste de partid în primul rînd e, desigur, „Viața Românească“ ca „revistă liberală“. Dar dacă l'am soma pe d. N. Iorga să precizeze în ce fel sîntem susținuți pe partidul liberal, sau să ne numească pe un singur scriitor, pe care l'am fi plătit să nu scrie la alte reviste,—d-sa nu ne ar putea răspunde decît cu obicinuitele-i grațiozități. Și d. N. Iorga s'ar simți cu atît mai mult la largul său, cu cît d-sa știe foarte bine cît de mult ne „susține“, de pildă, presa liberală oficioasă,—aceiași presă care, cînd este vorba de d. N. Iorga, nu găsește superlative pentru „izvorul de energie națională dela Vălenii de Munte“ și pentru „educatorul tinerimii“ (Sîntem gata să pariem că „Viitorul“ se va grăbi de a reproduce și lauda, că d. Iorga este „primul și singurul Român, care a cetit pe Baudelaire...“)

Dar, în sfîrșit, sîntem o „revistă liberală“. In aceeași conferință însă ceva mai jos tot d. Iorga spune, în același timp, despre noi :

„S'a încercat așa zisul „poporanism“ importat la noi din Rusia. La noi n'a prins și nici nu poate prinde, căci la noi nu există decît o singură nație, spre deosebire de amalgamul din imperiul rusec, unde sînt atîtea națiuni, și atît de specific diferite, încît să face poporanism acolo se poate, cum iarăși nu se poate face poporanism la noi“...

În Rusia „poporanismul“, întru cît s'a făcut, nu are nici în clin nici în mîncă cu „diferitele națiuni“ din imperiu și nici nu s'a făcut decît între Ruși, ignorînd toate deosebirile naționale și avînd în vedere „o singură nație“. Mai mult, din conviețuirea mai multor națiuni, „atît de specific diferite“, s'a născut în ultimul timp în Rusia, în opoziție cu vechiul „poporanism“ (foarte deosebit, de altfel, de cel românesc), *crusevanismul* care este frate de cruce cu *iorghismul*. Și prin urmare, faptul că sîntem „o singură nație“ ar putea numai condamna la moarte iorghismul crusevanist sau crusevanismul iorghist...

Orișicum : sîntem o „revistă liberală“ ? Dar atunci, cum ni s'ar mai putea imputa propagarea „poporanismului importat din Rusia“ ? Pe cît știm partidul liberal din România nu și-a însușit încă programul poporanismului rusesc.

Sau sîntem o revistă poporanistă ? Atunci, cum am putea aduce pe scriitori sub tutela partidului liberal ?..

Ne-am deprins să nu cerem d-lui N. Iorga nici logică, nici respect pentru fapte. De mult nu mai relevăm atacurile „educatorului“ dela Vălenii de Munte, întrucît nu socotim utile „discuțiunile“ în genul celor obicinuite de „Neamul Românesc“ (Cetitorii „Neamului românesc“ vor putea, desigur, gusta și răspunsul elocvent și energic la observațiile de mai sus). Dar cronicarul „Luceafărului“ are aerul de a-și însuși aprecierile d-lui Iorga, și aceasta ni s'a părut cu atît mai interesant, că în jurul „Luceafărului“ sînt și literați, cari ar putea ști dacă noi „plătim pe scriitori, ca să nu serie la alta reviste“ și de ce natură este liberalismul sau poporanismul nostru...

Convorbiri Literare, (Iulie și August 1912).

Vechiul nostru colaborator, d. Al. Tzigara-Samurcaș în „Cronica artistică“, cu verva care îi caracterizează ieșirile polemice, face să răsunе strigătul de alarmă, pentru că procedățile „celor în drept“ ar compromite *estetica capitalei*, mai cu seamă în ce privește planurile pentru edificarea unui palat comunal. Nu se poate tăgădui că savantul estetician a știut să aleagă locul cel mai potrivit—paginile „Convorbirilor Literare“—pentru că această alarmă să aibă răsunetul cel mai eficace...

Iată cîteva pasagii mai sugestive :

„In loc de a se relua, după cum firese era, planurile existente ale arhitectului Mincu și a se da urmare angajamentelor morale și legale luate, actuala autoritate, desconsiderînd chiar intervențiile directe ce s'au făcut în acest sens, a încheiat în pripă un nou contract cu d. arhitect Petre Antonescu, înainte chiar ca acesta să fi prezentat vre-o schiță de plan. Iar în dorința de a pune cît mai curînd piatra fundamentală a clădirii, s'a început dărămarea localurilor existente și se hotărîse licitația lucrărilor, deși planul definitiv nu există încă...

„Nu știu care va fi rezultatul final. Ușurința și nesiguranta însă cu care se tratează o asemenea chestiune, atît din partea primăriei, cit și a arhitectului, este de natură să ne alar-meze...”

„In cazul cînd lucrarea d-lui Mincu nu s'ar mai putea realiza, se impune, față de insuficiența de care d. Antonescu a dat probe și de ușurința cu care tratează chestiunea, să se publice concurs pentru o lucrare, a cărei răspundere după cum am arătat, nu și-o pot însumă singuri primarul actual și arhitectul ales de dînsul, deși nu prezintă garanțiile artistice suficiente“...

Vorbînd despre *Congresul studenților*, d. Mehedinți afirmă că elementele cele mai de preț ale unei generații sînt acele care s'au emancipat de sub autoritate... (chiar de sub cea a d-lui Maiorescu?). „Orice tînăr, zice d-sa, dacă e cineva, trebuie să devină mai curînd sau mai tîrziu întruparea unui gînd autonom“. „Tînărul [să-i zicem Mehedinți] care se ascunde la spatele cuiva [să-i zicem Maiorescu], poate fi sigur că e un felah intelectual, care n'are și nu va avea cuvînt în conducerea neamului său și nici măcar în conducerea propriei sale vieți“. Războindu-se cu inteligența, d-sa scrie că descoperiri însemnate poate face și un mișel și că deșteptăciunea nu e decît un accident al vieții noastre subconștiente. Despre noua generație pe care (cîți ani sînt de atunci?) o cîntase în termeni lirici în cea „Primăvară literară“, de veselă memorio, d. Mehedinți scrie acum : „Roadele acestei epoci sînt pripite și de o calitate inferioară. Până și cei mai răsăriți dintre scriitorii acestei perioade par a reflecta în operele lor modele de împrumut. Puține, foarte puține manifestări de reală originalitate. Și nici limpezime destulă, căci este în esența epocelor de împru-

mut să fie eclecticice și prin urmare chaotică. E timpul acum să se ivească o nouă generație, spune d-sa, în așteptarea apariției prețioase a unui geniu etic care să se manifeste în fapte de mare caracter, în povățuirea mai departe a neamului. Insistând asupra apariției unor asemenea genii, d-sa spune: „să se arăte (dar oare nu avem, Dumnezeu mare, pe d. Iorga?) și le vom recunoaște îndată, căci ele vor fi mai presus de invidie și de minciună, de teamă și de oportunism și vor îndruma poporul nostru către ținta sa de veacuri“. Așa dar să se arăte și le vom recunoaște îndată!

Aceleași avântate aspirații etice le întâlnim în revista d-lui Mehedintzi și sub pana unui zeus discipol.

„Azi curentul materialist, dorința de a se îmbogăți, fuga după bani conduce mulțimea satelor și de aceea în multe chestii, preotul care nu luptă decît pentru binele satului, care nu se servește decît de învățătură evanghelică, este adesea învins de acei nechemati, de răii satelor; mai ales în lupta economică de multe ori dela pușcăriași, dela acei care prin mijloace jospnice, necinstite par în fața lumii, capătă multe neplăceri. Prin urmare cei de sus restringînd activitatea morală și religioasă a preotului, făcîndu-se ca să fie la dispoziția oamenilor, nedîndu-i în același timp nici un mijloc de a atrage sau forța poporului la biserică, azi e redus dela apostolat la funcționarișm, un funcționar separat de cei care conduc comuna, deși trebuia să fie ca un patriarh al tuturilor oamenilor și instituțiilor și funcționarilor din sat.

„Slab e respectul către bătrîni ca și religia, slabă e și baza familiei“.

„Lupta pentru viață fiind aprigă, de multe ori violentă, a înăsprit și inima; ciocnirile individuale fiind dese, egoismul iese deasupra altruismului, aceasta cu atît mai mult cu cît și ideea care conduce mulțimea este: materia; secolul materialist și în practică și în

știință. În felul acesta—cred eu—se explică lovirea tocmai a părților mai delicate: rușinea și respectul și religiozitatea și eșirea ambiției, orgoliului și a cruzimei.“

Schimbările care s'au făcut în școala primară sînt combătute cu energie: „Ținta modificărilor a fost intelectul și utilul, foarte puțin înobilarea inimii, căci bucățile morale îi lasă reci; ducerea la biserică îi deprinde cu ideea: ca elev să se ducă la biserică, e obligat; după ce vabsolvi, nu; și de aceea dintre absolvenți nu se prea văd pe la biserică; leturghia cîntată de elevi a atras la în ceput puțină lume, care venea pentru satisfacerea curiozității, nu din convin-

gere, etc.“

Ce-i de făcut? se întrebă autorul și propune următoarele salvatoare remedii: „Școala, indiferent de specialitate și de grad, trebuie să fie cu multă atenție asupra moralei; religia să fie obiectul principal în ori ce clasă; celelalte obiecte să-i dea concursul cînd pot și cît pot; separatismul aduce rău; indiferența celorlalte studii față de religie încurcă sufletele elevilor. Geologia să nu se mai învețe în cursul inferior, căci se produce în capul copilului de cele mai multe ori—încurcătura, care e transmisă la sute de mulți elevi ai clasei a IV gimnazială, ce trec în învățămîntul rural.“

Se mai cere: „ca elevul scăpînd de tutela școlii, să treacă sub tutela Bisericii. Actele hotărîtoare din viața unui om, biserică să le binecuvinteze, prin primărie să treacă de formă; deci căsătoria religioasă e fundamentul, pentru că ea face legătura, nu în fața oamenilor ci a lui Dumnezeu.“ „Divorțurile să nu se mai judece de tribunalele civile, ci de fețe bisericesti; căci mai multă influență au capii Bisericii, cu tot sdruncinul actual, decît capii legilor civile“.

Astfel se va învinge dezordinea căci „numai o conlucrare a tuturor din inimă, cu convingere și cu fond religios va

îndepărta răul și va aduce binele“.

De astă dată, forma este la înălțimea fondului d-lui Mehedinți.

Noua Revistă Romină. Septembrie (No. 16).

D. C. Rădulescu-Motru, în „Morala în politică“, se declară partizan al celei concepții, după care „morala de clasă“ determină acțiunea politică diferitelor partide. Pentru un om, care de atâtea ori a avut prilejul să se ridice împotriva „ideilor subversive“.—și, sperăm, îl va mai avea,—nu e fără interes de reținut pasagi ca cele de mai jos:

„Fiecare clasă socială își are punctul său de vedere moral. Onoarea este înțeleasă de fiecare după perspectiva în care ea aspiră să se înalțe ca să domine...“

„Principiile moralei politice există, în adevăr, dar numai în cărțile filosofilor care scriu asupra politicii. În viața reală există morala oamenilor cari fac politică. Și cum acești oameni sînt doosebiți după clasa lor socială... așa și morala lor este doosebită“...

Și iată cum descrie d. C. R. M. morala și psihologia clasei boierești:

„Un boer neobișnuit să cîștige din exercitarea unei profesii, va privi cu dispreț la programul acelor partide, care vor amesteca afacerile cu politica. Mîinile omului politic, după el, trebuiesc să fie curate de tot; să fie veșnic sub mînuși. Omul politic trebuie să planeze la înălțime; să vadă făcîndu-se afaceri, dar el însuși să nu facă; cel mul mult să binevoiască a face pe alții să cîștige din afaceri,—dar el însuși să nu se amestece. Greșelile care aduc pagubă Statului, nu sînt interzise, căci este și el om ca toți oamenii, și deci supus greșelii, cu o singură condiție însă: să nu profite de ele el și rudele lui. Interesele Statului să treacă înaintea tuturor celorlalte interese personale. Boierul

„are o adorație pentru Stat,—și nu se revoltă contra ideii de Stat, decît atunci cînd interesele Statului nu se mai confundă cu interesele clasei sale boierești. În acest cîin urmă caz, boierul are forma convingere că Statul se transformă în anarhie. Așa că logica moralei boierești decurge în mod simplu. Boierul începe prin a pune existența clasei sale ca un ce indispensabil pentru Stat; aranjează dreptul său de a guverna țara ca o necesitate socială care nu poate suferi decît cel mult intermitențe, în nici un caz însă o suprimare completă; se așează mai întîi pe sine ca stăpîn de drept în casa Statului, și apoi devine intransigent cu acei cari vor de a-i înaintea să profite de Stat pentru a-și crea privilegiu“...

„Revue roumaine“, No. 10. D. Caion care, cași d. Mehedinți, dar cu mai multă francheță, e un teoretician al ideii reacționare, al conservatismului integral și antidemocratic; revendică pe Caragiale, pe care l-a insultat odinioară, ca un campion al acelorai ideii: „Ennemi acharné de la foule, Caragiale fut toute sa vie un conservateur qui volontairement ridiculisa les moeurs électorales d'une monarchie constitutionnelle. Sans avoir une éducation sérieuse au point de vue politique, sans avoir lu Bonald est de Maistre, Caragiale, poussé par son intelligence vers le conservatisme, eut maintes fois l'occasion de bafouer les prétentions de certains individus qui, en leur qualité d'hommes nouveaux, voulaient occuper les plus hautes magistratures du pays.“

„Caragiale fut toute sa vie l'ennemi du peuple. Il ne pouvait pas approuver les tendances ridicules de la démocratie et tolérer que tous les individus fussent poussés vers la vie politique.“ (De ce „autorul“ n'a citat și pe „1907“ în sprijinul afirmațiilor sale?)

„Caragiale, dans toute son oeuvre dramatique, nous apparaît comme un

réactionnaire convaincu. Partout il montre sa haine, son dégoût et son mépris pour le peuple."

S'a mehedintzizat Caion!

Ilustrațiunea Română. No. 7, Iulie, 1912.

O admirabilă revistă din punct de vedere al tehnicii tipografice: aproape a ajuns pe omonima ei franceză ca fineță de execuție a fotografiilor ce le reproduce. Multe ilustrații dovedesc de asemenea că comitetul are un criteriu serios în alegerea acestor fotografii: vederile pitorești din munții noștri, cetatea Hotinului, costumele noastre naționale dovedesc acest lucru. Dar, ce caută două pagini întregi cu ilustrații din interiorul oțelului dela Călimănești, în care nici bucătăria cu uniformele bucatarilor nu lipsese? Ce e caracteristic pentru țara noastră în aceste oțeluri? Locul acestor ilustrații e numai pe paginile destinate reclamei comerciale, atât de bine hrănite și tot atât de bine ilustrate într'adevăr. În privința textului acestei reviste, contrastul e izbitor cu calitatea ilustrațiilor: am dori ca această revistă să se menție mai sus din acest punct de vedere decât surorile ei ce se adună în vrafuri pe mesele sălilor de așteptare ale doctorilor și dentiștilor pentru a potoli nerăbdarea clienților.

La Nouvelle Revue (Septembrie, 1912).

S'a discutat mult în timpul din urmă în presa și societatea franceză asupra legăturii pe care unii au voit s'o stabilească între instrucțiunea laică și criminalitate. Și dacă s'au găsit oameni ca episcopul Bolo care să invinuiască școala laică pentru toate întreprinderile criminale ale bandei Bonnot, Garnier și ceilalți, apoi nu mai puțin s'au găsit destule spirite eminente ca Ch. Wagner, dr. Maxwell, Metchnikoff și alții, care să afirme că nu poate fi făcută responsabilă școala laică. Ar-

mand Charpentier discută problema și ajunge la încheerea acestor din urmă. Autorul articolului recunoaște că învățămîntul religios a fost retras în chip treptat din școală. Dar mai întăiu el a rămas în biserică, prin urmare nu a dispărut cu totul din societate. Apoi ce era acest învățămînt religios? Era mai ales Istoria sacră. Și intru cit oare cunoașterea Istoriei sacre putea pune tinerimea la adăpost de tendințele rele? Evident că chestiunea nu trebuie pusă așa. Nu e vorba de școală, e vorba mai curînd de absența religiei de stat: criminalitatea ar fi crescînd acolo unde sentimentul religios scade. Dar oare e adevărat acest lucru? Autorul crede cu drept cuvînt că nu. Nu e adevărat, mai întăiu pentru că în țări ca Rusia, Turcia, Spania, etc., unde sentimentul religios e foarte puternic, numărul criminalilor nu e mai mic decît în celelalte, și apoi pentru că acum trei ori patru sute de ani, cînd sentimentul religios era la apogeul său, crimele erau cel puțin tot atât de numeroase ca și azi, ba chiar viața era mult mai nesigură. Iar dacă azi ni se pare că a crescut criminalitatea, pricina e că s'au înmulțit oamenii, s'a organizat poliția care descopere crimele și s'a întins publicistica, care le dă în vileag. Așa dar nu se poate invinui laicizarea învățămîntului că ar fi sporit criminalitatea și remediul nu poate fi întoarcerea la clericalism. Remediul nu poate fi decît formarea conștiințelor pe baza unei morale cu caracter egotic, care să facă pe om să vadă că chiar în interesul lui propriu trebuie să se poarte așa cum interesele generale o cer, o morală utilitară bazată pe dezvoltarea inteligenței și sensibilității, care mai mult decît frica de viața viitoare oprese pe om de a apuca pe căile cele rele.

Criza socialismului italian este titlul unui articol în care *R. Raqueni* face o repede expunere a stării actu-

ale a socialismului în Italia și a legăturii dintre această mișcare și războiul din Tripolitania. Criza a izbucnit în sinul socialismului tocmai cu prilejul războiului : majoritatea socialistilor s'au declarat contra acestei întreprinderi, iar masele muncitoare au părăsit pe socialiști, fiind partizane ale războiului. Dar nu numai masele muncitoare, ci și un număr restrins de militanți socialiști s'au declarat partizani ai războiului, pe care ei îl consideră ca o necesitate economică și politică pentru Italia. De aceea la congresul socialist dela Reggio, unde chestiunea războiului a fost discutată, criza a izbucnit cu toată puterea și socialiștii partizani ai războiului au fost siliți să iasă din organizația partidului. Dar și fără complicațiunea aceasta, socialiștii italieni sint împărțiți, ca și pe altundeva, în sindicaliști ori revoluționari și reformiști ori moderați, — și criza aceasta pare că tinde să se rezolve în favoarea acestor din urmă, care, mai toleranți și mai accesibili, pot încheia cu partidele înaintate burgheze alianțe de pe urma cărora reformele democratice capătă isbînda.

Mercure de France (Septembrie, 1912).

Intr'un viguros și bine susținut articol intitulat *Politica de despoeri și anarhia diplomatică*, scriitorul socialist *Paul Louis* stabilește că situația generală diplomatică de azi se caracterizează prin tendința constantă a marilor puteri de a-și apropia prin orice mijloace teritorii străine, prin desfacerea echilibrului dintre marile puteri europene și prin complicarea la excés a arhitecturii diplomatice mondiale. Numai de câțiva ani începe dacă urmărim activitatea diferitelor state mari, găsim pe Statele Unite luînd dela Spaniolii Antilele și Filipinele, pe Japonezi anexîndu-și Coreea, pe Anglia și Rusia disputîndu-și Persia, pe Franța ocupînd Marocul, pe

Austro-Ungaria anexînd Bosnia și Herțegovina, pe Italia invadînd cu armele Tripolitania, etc. : pretutindeni dreptul celui mai tare. Și după cum barbarii, Goții, Vandali etc., care năvăleau în Imperiul Roman, acuzau pe Romani de corupție și decadere, tot așa noi, civilizații de azi, denunțăm inferioritatea, lipsa de civilizație a Marocanilor, Perșilor, Arabilor etc., și ne folosim de acest pretext ca să justificăm colonialismul contemporan, care în fond se reduce la trebuințele noastre economice : nevoia de a găsi piețe nouă de desfacere și consum. Concurența în acest scop între puterile mari a dus fatai la ruperea solidarității europene, care alta dată a contribuit la menținerea păcii, și care a menținut pînă azi integritatea Turciei, de pilda. E drept că această solidaritate era mai mult egoistă : fiecare stat mare căuta mai mult să împiedece pe altul de a trage foloase, iar nu de a lupta pentru pacea generală ; dar nu e mai puțin adevărat că această solidaritate a fost din timpuri. Azi ea e ruptă și ea dovedește chiar faptul că s'a permis încheierea dîi puteri să amenințe existența Turciei. Iar ceea ce a dus la sfărîmarea acestei solidarități a fost pe de-o parte paugerianismul care a amenințat și amenința încă pacea generală, iar pe de altă parte panslavismul, care e un fel de răspuns, mai puțin egocentru, dar nu mai puțin neînțelegător, care se da paugerianismului ; și peste aceste două pricini se mai adăugă rivalitățile anglo-germane și franco-germane, cu toate înțelegerile și tratatele mai mult ori mai puțin secrete cărora le-au dat naștere. În astfel de condiții Tripla Alianță s'a slăbit pe de-o parte prin apropierea cu cea dintre Italia și Franța, Austro-Ungaria și Franța, iar pe de altă parte prin răceala dintre Italia și Austro-Ungaria ; iar Tripla Înțelegere nu a rămas nici ea mai tare, din pricina că s'au

făcut apropieri între Rusia și Germania și între Anglia și Germania, pe cind din contra au intervenit conflicte ori răceli între Rusia și Anglia pe de-o parte, între Franța și Rusia pe de alta. Iată de ce se poate spune că niciodată situația generală nu a fost mai turbure decit azi, cind nu-i nici o stabilitate in raporturile dintre diferitele puteri mari, cind fiecare clipă poate aduce complicații nouă și neprevăzute. Singurul remediu contra acestei politici de spoliatiune și în contra anarhiei diplomatice de azi este organizarea forțelor muncitoare din toată lumea. Deja voința expresă și energică a proletariatului francez și german a impedit izbucnirea unui conflict armat între Franța și Germania în chestiunea Marocului. Pe viitor dar „chestiunea: pace ori războiu? se reduce tot mai mult la alta întrebare: capitalism ori liberarea proletariatului?”

Les Documents du Progrès (Septembrie, 1912).

Urmind exemplul pornit din Statele Unite și primit apoi rind pe rind de Anglia, Germania și Italia, parlamentul francez a votat o lege care privește organizarea unor Tribunale pentru copii. Despre principiile generale ale acestei organizări senatorul *Ferdinand Dreyfus* face o dare de samă critică în articolul de care ne ocupăm acum. În Franța delictele cele mai obicinuite de care se fac vinovați minorii sînt: vagabondajul, cerșetoria și furtul, iar abundența mai mare a copiilor delicvenți este în orașele mari, în centrele industriale și porturi, —adică acolo unde condițiile economice ale vieții moderne surpă mai mult baza vieții de familie. În organizarea tribunalelor pentru copii s'a avut în vedere: specializarea magistratilor, aranjarea audiențelor, stabilirea procedurii și chestiunea sancțiunii. Pentru toate acestea s'au luat

măsuri ca ele să se facă în cele mai bune condițiuni. În special comitele de apărare, care vor organiza toate instituțiile de prezervare, de tutelă și de redeşeptare, par menite să aducă mari servicii în această chestiune.

Intr'un articol intitulat *Criza finlandeză și sesiunea din 1912 a dieței, Jean-Jacques Caspar* face o expunere a activității pe care reprezentanții poporului din Finlanda au desfășurat-o în cursul anului acestuia în lupta lor contra politicii de desnaționalizare a guvernului din Petersburg. Problemele care s'au pus în acest timp pentru dieta finlandeză au fost: legea asupra contribuției militare a Finlandei, legea asupra egalizării drepturilor rușilor și ale cetățenilor finlandezi, și rusificarea corpului piloților din Finlanda. În prima problemă era vorba de impunerea Finlandei la 20 milioane contribuție militară pe 1912, în loc de 10 milioane cum fusese înaintea. Dar dieta a refuzat să voteze creditele și atunci guvernul rusesc a hotărît să completeze cele 10 milioane în plus din creditele pentru școli, biblioteci, spitale, etc.. Prin cea de a doua lege, guvernul rusesc căuta să rișească indirect autonomia Finlandei, acordînd oricărui cetățean rus drepturi complete în Finlanda, iar prin cea de a treia măsură guvernul central rusesc a căutat să pue mîna pe organizarea și avutul serviciului de pilotaj finlandez. Subt cuvînt că guvernul nu are destulă încredere în piloții finlandezi pentru apărarea națională și folosindu-se de oarecare incidente, cind viața țarului a fost pusă în primejdie, guvernul din Petersburg a luat subt conducerea sa corpul piloților și a trecut avuțiile sale la corona rusă. Această procedură a stîrnit o mare indignare în toată Finlanda și a provocat demisia imediată a 500 piloți din un număr total de 700, așa

că azi navigația în apele finlandeze e aproape cu neputință, iar comerțul aproape distrus. Cu toate pagubele imense pe care le au, Finlandezii luptă înaintea, ca să-și apere autonomia și libertatea lor.

Revista d'Azalia (August 1912).
A. Monteverdi, Giosue Carducci „traducător”.—E foarte mic numărul traducerilor făcute de Carducci. Cele mai multe din limba germană: din Heine, Platen, Herder, Goethe, Uhland, Klopstock, Hölderlin; o traducere din vechea franceză, una din spaniolul Alfonso de Alcabete și în fine o imitație după vechi romane spaniole și portugheze.

Întrebarea, la care vrea să răspundă autorul, e: este Carducci un mare traducător? Înainte de toate însă, o traducere, în sensul absolut, e imposibilă; a prelinde să transporti dintr-o limbă în alta o expresie poetică, care e atare numai în acea gradație anumită de înțelesuri, poziție de cuvinte și succesiune de sunuri, este absurd. O traducere e numai relativ posibilă, nu ca reproducere ale aceluiași expresiuni originale, ci ca producere de expresiuni asemănătoare. O traducere bună are o valoare originală ca operă de artă. Acest lucru îl ilustrează traduceriile lui Carducci. Ele s'au născut din propria sa inspirație. Cerința propriului său spirit a produs într'un anumit moment cutare sau cutare traducere.

Cu fiecare din ele, el a vrut să spună ceva, ceva propriu al său. E și ușor, de aceea, de a fixa fiecare din traduceriile sale, în grupa de poezii originale, născută în un anumit timp al inspirației sale poetice. Acest lucru îl învederează autorul prin o amănunțită analiză a traducerilor, față în față cu originalele. Se vede ușor, că cu toată aparenta lor fidelitate, traduceriile lui Carducci oglindesc sufletul lui și nu acela al poetului din care a tra-

duc. O schimbare de ritm și de vers, adaosul unui epitet, concretizarea unei expresii, schimbă cu desăvârșire tonalitatea sufletească a originalului și nedă o poezie originală, care poate sta de sine. Deci care trebuie să fie răspunsul la întrebarea, dacă Carducci e un mare traducător?

Un mare traducător poate fi acela care posedă, într'un grad înalt, o anumită flexibilitate de suflet și de minte, o ușurință de a se regăsi în altul, de a găsi în expresiunile deja formate ale altuia, motive pentru expresiuni proprii asemănătoare.

Vincenzo Monti, de pildă, e un mare traducător, el care poate traduce pe Homer, după cum poate imita pe Dante. E totdeauna el, îl recunoaștem în totdeauna, dar nu ne putem opri de a admira extraordinara sa abilitate în a imita pe alții.

Leopardi însă, care ne-a lăsat două fragmente din Simonide și cunoscuta poezie a lui Arnault (Pauvre feuille desséchée) nu poate fi numit un mare traducător; inspirația lui transformă opera străină desfăcând-o și refăcând-o. Același lucru și la Carducci: inspirația e izvorul direct din sufletul său. Astfel la întrebarea dacă Carducci e un mare traducător, nu se poate răspunde decit: e un mare poet.

Nuova Antologia (Septembrie 1912). În nr. acesta se publică o conferință pe care d-na *Elena Bacalogh* a ținut-o la Roma și în alte orașe din Italia, asupra lui Gheorghe Asachi și Bianca Mileși. Într'o notă nu se spune că această conferință va apărea în volum, amplificată și însoțită de note. Pentru biografia lui Asachi, i-a servit autoarei drept izvoare autobiografia lui și scrierile lui Ureche, Iorga, Haneș, precum și lucrarea d-ruhui Istrati: „Din trecutul nostru”, din care a luat și ilustrațiile ce-i însoțesc conferința. Pentru Bianca Mileși s'a servit de lucrarea Mariei Alessi.

Intreaga conferință nu e decit lipirea cap la cap a biografiilor acestor doi oameni, din care a lui Asachi nu cuprinde nimic mai mult decit ceea ce se poate afla din orice manual de școală, iar a Bianchei Milesi nu cuprinde nimic interesant pentru noi. Gh. Asachi a cunoscut pe Bianca Milesi în atelierul pictorului Michel Kech, dela care ambii luau lecții de pictură. Ea i-a dăruit lui Asachi un tablou al său, făcut de pictorul Appiani, pe care Asachi a scris cu mîna sa „Questa per fermo naque in paradiso“.

Bazată pe aceste documente (!) autoarea construiește o dragoste între Asachi și Biancha în genul dragostei dintre Dante și Beatrice ori Petrarca și Laura. Face, din imaginație, analiza tuturor stărilor sufletești prin care ar fi trecut eroii săi și ajunge la concluzia că „Biancha Milesi a *trebut* dela început să încurajeze această dragoste, ea a *trebut* să iubească puțin pe Asachi. Dar a *trebut* să-l iubească *mai presus de ei înșiși*, ca fiind sclava unui ideal care domina totul“. Apoi își închipue stările prin care a trecut Asachi, cum „tremură, se teme, blasta-mă. Apoi, cînd tot fondul rău al ființei sale s'a istovit, cînd el plînge, atunci se purifică și reflectează“, etc. În acest fel își continue autoarea novela sa asupra acestei iubiri pe care vrea să o arăte ca mobilul întregii activități ulterioare a lui Gh. Asachi. Chiar retragerea lui din funcțiuni publice la 1849 o pune în legătură cu moartea Bianchiei Milesi, înlimplată în acel an, deși Asachi n'o mai văzuse niciodată, dela plecarea lui din Roma și fiecare din ei se casătorise și avusese copii.

Deutsche Rundschau (Septembrie 1912). *Richard Fester*, Goethe și revoluția franceză.

Să știe că Goethe a scris o serie de lucrări, menite pentru teatru, în care

el a fost inspirat de revoluția franceză, din care deci se poate vedea care era atitudinea sa față de acest eveniment istoric care a schimbat fața Europei. Aceste lucrări „Der Grosskophta“, „Der Burgergeneral“, „Die Augeregten“, „Die Unterhaltungen deutscher Ausgewanderten“ și fragmentul „das Mädchen von Oberkirch“ sint dintre scrierile cele mai puțin citite astăzi, ale lui Goethe. În aceste scrieri fusă, marea revoluție nu se oglîndește așa cum s'ar aștepta cineva dela un spirit ca al lui Goethe. Concluzia inevitabilă deci, e că poetul nu-și mai putea pricepe timpul, că deja la 1780 începuse la el bătrîneța. Această concluzie a fost trasă chiar și de cei mai infocați admiratori ai săi. Autorul prezentului articol încearcă să dovedească că această încheiere e nedreaptă. În orice epocă, zice el, se găsesc oameni care merg împreună cu curentul și oameni care imprimă timpului în care trăesc pecetea spiritului lor. Expresia de „conducători“ ori de „spirite conducătoare“ trebuie evitată, căci mulți din așa numiții conducători nu sint în realitate decit oameni care merg numai cu curentul și care-s împinși de acest curent în fruntea mișcării. Dacă vedem o forță intelectuală ca cea a lui Goethe în contrazicere cu mișcarea timpului, nu trebuie să spunem că el n'a înțeles mișcarea, ci că el a înțeles-o almintrelea decit așa numiții conducători. Apoi nu trebuie să se uite că chiar acela care e deasupra epocii sale, nu poate avea darul de a prevedea viitorul.

Revoluția franceză are însă două fețe: una franceză și una europeană, pe cea din urmă nu putea Goethe și nu putea nimeni s'o prevadă; pe cea dintăiu a înțeles-o Goethe mai bine decit oricare alt contemporan al său. Scrierile sale, inspirate de revoluție, nu au fost, în intenția lui, scrieri de-

finitive, ci numai studii. Rezultatele acestor studii, se pot vedea în cele două capodopere: „Hermann și Dorothea” și „Fiica naturală”. În această din urmă operă, acțiunea se petrece în Paris; el o plănuise ca trilogie tragică. Nu posedăm însă decât prima parte, schema pentru partea doua. Cum era să fie a treia parte, nimeni nu poate ști. Din ce a rămas se vede că el a țesut mai departe tema din „Hermann și Dorothea” transpunând-o în împrejurările franceze. Alzacia Dorothea devine emigrantă și găsește o nouă patrie în Germania; franceza Eugenia (eroina din „Fiica naturală”) rămâne în patria sa și, princesă de sînge, se căsătorește cu un burghez pentru a evita o deportație și a putea astfel lupta pentru patria sa.

Deutsche Revue (Septembrie 1912). Prof. O. Knopf (Iena), Ernst Haeckel Kämpfer der Entwicklungslehre. Autorul acestui articol, unul din admiratorii marelui savant, care are și-atit de numeroși dușmani, ne dă o schiță a întregii activități, așa de bogate, pe care a desfășurat-o prezidentul de onoare al asociației moniștilor.

Doctor în medicină, el s'a stabilit în Berlin că să-și practice știința; stăpînit însă de dragostea pentru zoologie, el întrebuița tot timpul cu excursii în jurul Berlinului. Pentru a avea timp destul liber, el își pusese orele de consultație dela 5—6 dimineața: nu e de mirare că n'a avut decât trei clienți. În 1859, în urma sfaturilor profesorului său, Johannes Müller, plecă în Italia, la Neapol și Messina, pentru a studia fauna marină.

În 1861, se abilită ca privat docent pentru zoologie la Iena. Atunci cunoscu el opera lui Darwin, apărută în 1859, „Asupra orginei speciilor”, și pricepă imediat că prin teoria evoluției

darviniene, atit zoologia cit și biologia trebuiau transformate dela bază. Asupra orginei omului, în cartea lui Darwin nu era nici o vorbă—singura aluzie din textul englez fusese lăsată afară în traducerea germană a lui Bronn. Haeckel însă nu stătu un moment la îndoială de a pune și pe om în același rînd cu celelalte animale. El afirmă origina omului din maimuță. Această afirmare îi stîrni dușmani numeroși.

În 1866 apăru „Morfologia generală a organismelor”, în care Haeckel alcătuește, pe baza doctrinei evoluționiste, un arbore genealogic a regnului animal. Nici cu această operă nu reuși Haeckel să cîștige de partea sa pe colegii săi de știință, care se mulțumeau cu doctrinele lui Linné și Cuvier. Pentru a face deci propagandă în public pentru ideile sale, scrisa Haeckel opera: „Natürliche Schöpfungsgeschichte”, care fu tradusă în 12 limbi și a ajuns acum la a 12-a ediție. Într'o serie de lucrări speciale asupra animalelor inferioare de mare, bureții, radiolare, corali, făcu Haeckel aplicația doctrinei evoluționiste. În afara de paleontologie și morfologie, Haeckel ș'a cîștigat mari merite și în embriologie, în care el a stabilit legea biologică fundamentală că istoria embrionului este o scurtă și repede repetire a istoriei speciei.

În anii din urmă i s'a făcut lui Haeckel reproșul că în operele sale „Antropogenia” și „Menschenproblem” ar fi dat figuri false de embrioni omezești, alătura de ale altor vertebrate, pentru a dovedi asemănarea evoluției. E o mare greșală de a se crede însă că ar fi nevoie de ascuns ceva care ar fi contra teoriei evoluției. Reproducerea exacte, publicate mai tirziu de dr. H. Schmidt, nu sint mai puțin doveditoare pentru dezvoltarea omului din seria animală. Haeckel nu le-a reproduș exact, fiindcă a vrut să dea nu-

mai o schemă, nu o reproducere fotografică. Filozofia la care a ajuns Haockel e *monismul*, al cărui partizan e și autorul acestui articol.

Archiv für slavische Philologie. Berlin 1912.

Președintele Academiei din Belgrad, *Stojan Novakovic*, publică un studiu despre „Problemele sirbe”, în care trece în revistă istoria trecutului Sirbilor. Apoi din ea voește să scoată unele concluzii „pentru slavismul balcanic în general și în deosebi pentru sirbism”. Și constată că, încă din secolul VI-lea, dela trecerea lor peste Dunăre în Peninsula Balcanică, Slavii nu au, cași în urmă, nici o idee politică, nici un simț sau instinct organizator, deși erau foarte numeroși și cu toate că se răspândiră peste întreaga Peninsulă. Au trebuit să vie Bulgarii turanici, care, în secolul IX, să supună pe Slavi și să le creeze statul bulgaresc viitor, care însă și el cu vremea, în mai multe rânduri, fu ruinat sau nimicuit de Grecii din Constantinopol și de Turci. Tot așa Croații, rușii între ei, sînt supuși de statul maghiar, care avea simțul organizării politice, deja în secolul al IX-lea. Sub același aspect se prezintă și Sirbii. Ei își întemeiază oarecare state în regiunea dela Novibazar și Muntenegru, de unde voiră să se întindă în Vechia Sirbie și Macedonia, deja în secolul al X-lea, dar și aici împinși nu de sentimentul vre-unei unități naționale, ci spre a avea mai mult și uneori ca niște condotieri.

Au încercat politicește, și imperiul bulgar în secolul al X-lea și al XI-lea, și cel sirbesc sub Dușan, în secolul al XIV-lea, de a supune Imperiul de Orient; dar toamai o astfel de întreprindere, pe care Slavii bulgari și Sirbii o fac fără să țină seama că puterea statelor lor era prea mică față de Imperiul grecesc, arată încă o dată lipsa de simț politic la

acești Slavi. Ba prin această încercare, și Sirbii și Bulgarii, ruinându-se pe sine și slăbind oarecum Imperiul de Orient, au ușurat și deschis drumul Turcilor în sec. al XV-lea.

Intreagă istoria Bulgarilor și Sirbilor, până astăzi ne arată același lucru: lipsă de simț politic organizator, pentru că „*interesul individual* nu lăsa nicidecum să se vadă mai întâi interesele de ordin general” și pentru că la ei „totul era personal și legat de personalități” iar nu de popor. Creațiile Sirbilor n’au fost decit personale, ale unora dintre ei; cu moartea acestor șefi, se stinseră și creațiile lor.

De aceea, zice *Novakovic*, Sirbii nu trebuie să caute astăzi să învețe nimic din istoria lor trecută care e chiar funestă; ei trebuie dimpotrivă să treacă peste acele exemple și fapte. „Astăzi nu trebuie să ne uităm la trecut, continuă el, decit spre a ne înțelege greșelile comise și relele pilde pe care trebuie să le ocolim”. Trebuie să ne ferim de individualism, zice *Novakovic* compatrioților săi, și să îmbrățișăm interesele generale ale statului și neamului, dacă voim să existăm mai departe ca popor și ca organizație politică, ca stat.

Arhiv za pravnci drustvene nauke (Arhiva pentru științele juridice și sociale). Belgrad, August, 1902.

Z. M. Perić, profesor la Universitatea din Belgrad, publică în această revistă, care-i organ științific al Facultății de drept de acolo, un studiu cu titlul: „Alianța balcanică”. Spune că Anglia a inventat, ca soluție a crizei din Peninsula Balcanică, o alianță a tuturor statelor balcanice: Serbia, Bulgaria, Grecia și Turcia între ele, sub pretextul că prin o așa alianță nu s’ar mai putea amesteca în afacerile de acolo nici una dintre marile puteri. De fapt însă, zice *Perić*, nu dragostea de popoarele balcanice a

impins pe Anglia să găsească această formulă, pentru nimicirea crizei, ci interesul ei. Anume, Anglia se teme că dacă s'ar împărți Turcia, ar lua din ea Rusia și germanismul cu Austria, și atunci, aceste de pe urme state, întărindu-se prea mult în Balcani, ar primi puterea Angliei în Asia și, cu deosebire, în Indii. Decil, zice Peric, chiar independent de aceasta, soluția asta a Angliei e protivnică civilizației omenirii. Balcanii ar trebui să se dea celor care au dovedit aptitudini pentru civilizație. Turcia a arătat până acum că ea nu are nici de cum astfel de aptitudini; iar regimul constituțional al tinerilor Turci a confirmat încă odată această veche constatare. Celelalte state balcanice au dovedit că au aptitudini pentru civilizație, întrucât au întemeiat statele lor de astăzi. Și, dacă e un bine pentru omenire respectarea principiului naționalităților, căci prin ei civilizația merge înainte cu unitate în varietate, apoi, evident că Europa, spre a fi și mai departe susținătoare a civilizației în omenire, ar trebui să respingă „alianța balcanică” propusă de Anglia, intru cît prin o așa alianță s'ar păstra mai departe sălbătăcia turcească spre a asupra popoarele creștine care au dovedit aptitudini pentru civilizație. Marile puteri ar trebui dar să intervină și să împartă Turcia, dînd-o Sirbilor, Bulgarilor și Grecilor.

Firește însă că, tot în numele civilizației omenirii, ar putea fi întrebare și d. profesor Peric: dacă, cu siguranță, ținuturile Turciei care, în cazul unei împărțiri a ei, ar trece dela aceasta sub Sirbi, Bulgari și Greci, ar nemeri-o sub regimuri în adevăr civilizatoare. Fiindcă, dacă e vorba de așa ceva: de civilizație, apoi poate că altcineva ar putea susține că mai bine s'ar da acele ținuturi Austriei care a dovedit deja că e civilizat.

Principiul civilizației dar, în nu-

mele căruia profesorul Peric combate status-quo în Balcani, se poate întoarce împotriva celor ce susține în articolul său pentru Sirbia, Bulgaria și Grecia.

The Contemporary Review (Septembrie, 1912). D. Herbert Burrows, — „Educația spontană: metoda Montessori” — atrage atenția asupra principiilor pedagogice ale cunoscutei Doctoressa Maria Montessori, un nume azi ajuns celebru pe întregul Continent. Pedagogia — ca știință practică de a forma omul pentru societate — interesează azi nu numai pe teoreticieni, dar și pe guvernele diferitelor state. Nici un stat nu poate sta indiferent față de pregătirea viitorilor lui cetățeni: problema ce statele și-o pun, și a cărei soluție se caută în principiile științei pedagogice, e echilibrul între dezvoltarea desăvîrșită a unei personalități independente și a unei puteri sufletești de sociabilitate, care supune *individul* față de idealurile comunității, — complexitate psihologică și înălțime morală. Se pare că Italia are onoarea de a arăta Europei întregi cum se poate respecta acest echilibru sufleteș în prima copilărie, și a da astfel o bază sănătoasă științei educației, pe care apoi se poate construi solid orice suprastructură culturală. Autorul e o femeie, un doctor în medicină. În scurt, metoda d-nei dr. Montessori constă în a îngădui copilului (între 3—6 ani), cu minimum de îndrumare posibilă, să se educe singur prin mijlocirea simțurilor, și astfel să-și dezvolte treptat facultățile latente și caracterul personal; — de fapt același lucru îl urmărea și Pestalozzi. D-na dr. Montessori și-a aplicat metoda ani de zile în suburbiile sărace ale Romei; și rezultatele practice sînt surprinzătoare. În școlile ei nu se știe ce-i pedecapsa ori recompensa. Copiii au chiar aversiune pentru răsplată. În Anglia s'a format o societate — „Montessori Society” — pentru răs-

pîndirea de școli după acest sistem. În Paris funcționează acum două școli model, după acest sistem. Succesul acestui metod a fost însă extraordinar în Elveția, unde, prin legea din 1911, tot învățămîntul public s'a transformat reorganizîndu-se pe baza sistemului Montessori. Astfel, Elveția s'a arătat cea mai încrezătoare în noul metod născut și experimentat întăiu în Italia.

The North American Review (Septembrie, 1912). D. Arthur Benington,— „Traducerile lui Shakespeare“,—atingînd chestia generală de a transpune în altă limbă, decît cea în care au fost scrise, marile opere literare ale omenirii, se ocupă în special de traducerile lui Shakespeare în limbile germană, franceză și italiană. Autorul începe prin observația banală de adevărată că traducătorii buni sînt rari, pentru că: într'o traducere cuvîntul este cel mai puțin important lucru,—ideile, spiritul, atmosfera, arta formează temelul unei bune traduceri, nu vocabularul. Franța are numeroase traduceri din Shakespeare, dar pînă în a-nii din urmă ea încă n'a scăpat de prejudecățile împotriva marelui scriitor englez, create de Voltaire. E greu de admis că Voltaire a fost cinstit intelectualicește față de Shakespeare: atît de extraordinar de falsificat apare textul englez în haina lui franceză! Voltaire a caricaturizat pe Shakespeare, nu l'a tradus; și astfel l'a prezentat Continentului. Poate cea mai bună traducere franceză a lui Shakespeare e a lui François Victor

Hugo, care nu are decît defectul de a fi prea literală. Superioară tuturor e traducerea lui „Macbeth“ de Kaeterlinck, care păstrează atmosfera, spiritul și ritmul din Shakespeare. Această traducere se poate compara cu extraordinarele traduceri ale lui Stephane Mallarmé din „Ulalume“ și „The Raven“ ale lui E. Poe,—traduceri care vor rămînea nemuritoare cași originalele marelui geniu american. Cel care traduce pe un mare poet trebuie să fie nu numai un mare poet, ci și un poet de aproape înrudit sufleteste cu el. Această ne face să regretăm că Milton n'a tradus pe Dante, care pînă azi n'are nici o traducere bună în vre-o limbă. Cel care va traduce pe Dante trebuie să audă în vibrația versurilor lui muzica lui Wagner, și să vadă în perspectivă catedralele gotice. Pentru același cuvînt putem regreta că Dryden n'a tradus pe Homer, căci el era mult mai indicat, prin felul genului lui, de a înțelege Iliada, decît Pope. O bună traducere recentă în limba franceză e de asemenea și „Julius Caesar“ a d-lui de Gramont. Dar,—afară de traducerile germane,—nimic ce a apărut pînă acum, din Shakespeare, în vre-o limbă, nu se poate compara cu traducerile lui Diego Angeli. Pînă acum au apărut patru volume, editate la Milan: „The Tempest“, „Julius Caesar“, „Hamlet“, „Machbeth“. Versiunea italiană a acestor piese din Shakespeare e neajunsă încă în o altă limbă.